

17 maj

Debatter m. m.

Fredagen den 17 maj	Sid.
Förslag till partiell författningsreform m. m.	3
Meddelande ang. enkel fråga av herr Olsson, Johan, (cp) ang. ikraftträdandet av ny organisation av företagareföreningarna	84
Anslag till teckning av aktier i Sveriges Investeringsbank AB ..	85
Drift av Ranstadsverket	88
Rättsvården	89
Kommunernas ansvar för den enskildes personliga omvårdnad ..	106
Om framflyttning av den för tillämpning av ensittarlagen avgö- rande tidpunkten	108
Skolans arbetstider	111
Vidareutbildning av sjuksköterskor	118

Samtliga avgjorda ärenden

Fredagen den 17 maj	
Konstitutionsutskottets betänkande nr 20, ang. förslag till partiell författningsreform m. m.	3
Statsutskottets utlåtande nr 103, ang. anslag till teckning av aktier i Sveriges Investeringsbank AB m. m.	85
— nr 104, ang. anslag till atomenergiverksamhet samt teknisk provning och standardisering	88
— nr 105, ang. godkännande av förslag till allmän beredskaps- stat, m. m.	89
— nr 106, ang. organisation m. m. av försvarets materielförvalt- ning i central instans m. m.	89

	Sid.
Första lagutskottets utlåtande nr 36, ang. rättsvården	89
Andra lagutskottets utlåtande nr 35, ang. tilläggssjukpenningen vid barnsbörd	106
— nr 36, om frivillig sjukpenningförsäkring för ålderspensionärer	106
— nr 38, ang. ändrad lydelse av 1 och 6 §§ lagen om socialhjälp	106
— nr 42, ang. rätten till sjukpenning vid utlandsresa	107
Tredje lagutskottets utlåtande nr 38, ang. ändring i lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m.	107
— nr 42, om framflyttning av den för tillämpning av ensittarlagen avgörande tidpunkten	108
Jordbruksutskottets utlåtande nr 27, ang. ändrade former för reglering av priserna på fisk, m. m.	111
Utrikesutskottets utlåtande nr 5, om stöd åt befrielseörelserna i de portugisiska kolonierna och åt visst uppbyggnadsarbete i portugisiska Guinea	111
Statsutskottets utlåtande nr 107, ang. skolans arbetstider	111
— nr 108, ang. vidareutbildning av sjuksköterskor m. m.	118
— nr 110, ang. försäljning av en fastighet i Sundsvall	125
— nr 111, ang. bemyndigande för Kungl. Maj:t att i vissa fall avstå allmänna arvsfondens rätt till arv	125
— nr 112, ang. viss ändring i statens pensionslöneförordning m. m.	125
— nr 113, ang. räkenskapsgranskningens organisation inom den statliga förvaltningen	125
— nr 114, ang. rikskonserter m. m.	125
— nr 115, ang. avgift för innehav av navigeringsmottagare	125

Fredagen den 17 maj förmiddagen

Kammaren sammanträdde kl. 10.00; och dess förhandlingar leddes till en början av herr förste vice talmannen.

Justerades protokollet för den 9 innevarande månad.

Anmälades och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 226, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 4 § lagen den 21 maj 1964 (nr 143) om bidragsförskott.

Förslag till partiell författningsreform m. m.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets betänkande nr 20, i anledning av proposition med förslag till partiell författningsreform m. m.

I detta betänkande hade behandlats tre kungl. propositioner, nämligen

- 1) propositionen nr 27 med förslag till partiell författningsreform;
- 2) propositionen nr 87 med förslag till förlängning av det provisoriska valsystemet för andrakammarvalen och till vissa ändringar i vallagarna; samt
- 3) propositionen nr 92 med förslag till vissa grundlagsändringar.

Vidare behandlades i betänkandet 50 motionsärenden, dels vissa från allmänna motionstiden, dels följdmotioner till propositionerna, ävensom en till utskottet hänvisad punkt i redogörelsen från Nordiska rådets svenska delegation, avseende möjligheterna att sänka röst-rättsåldern.

Därjämte hade utskottet i betänkandet framlagt vissa förslag med begagnande av sin initiativrätt.

I propositionen nr 27 hade, under åberopande av utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden för den 19 januari 1968, föreslagits, att tvåkammarriksdagen skulle ersättas med en enkammarriksdag bestående av 350 ledamöter. Samtliga ledamöter skulle utses i direkta val. Den ordinarie valperioden för riksdagen skulle vara tre år, och treåriga valperioder föresloges också för landsting samt stads- och kommunalfullmäktige. Riksdags- och kommunalvalen skulle äga rum samma dag (gemensam valdag).

För valen till riksdagen hade föreslagits ett nytt proportionellt valsätt. Detta var så konstruerat, att partiernas representation i riksdagen skulle bli proportionell mot deras respektive röst-siffror i hela landet. Av de 350 mandaten i riksdagen skulle 310 fördelas inom valkretsarna medan återstående 40 mandat skulle användas för att utjämna de avvikelser från riksproportionaliteten som kunde uppstå vid fördelningen inom valkretsarna. För att motverka långtgående partisplittring i riksdagen hade valsystemet försetts med vissa spärrar mot småpartier. Huvudregeln var, att endast parti som hade fått minst 4 procent av rösterna i hela landet skulle få delta i mandatfördelningen. Parti med färre röster skulle dock få delta i mandatfördelningen i valkrets, där partiet hade fått minst 12 procent av rösterna.

Alla mandaten i riksdagen förutsattes komma att bli besatta med kandidater som nominerats lokalt i valkretsarna. Något bostadsband skulle emellertid icke finnas.

Samtidigt med övergången till enkammarriksdag skulle enligt förslaget införas bestämmelser om misstroendeförklaring och entledigande av statsråd, vilka inneburo, att regeringens parla-

Förslag till partiell författningsreform m. m.

mentariska ansvar bleve grundlagfäst. En majoritet av riksdagens ledamöter skulle kunna avgiva misstroendeförklaring mot regeringen eller mot enskilt statsråd med verkan att den som drabbades av förklaringen måste avgå om icke nyval till riksdagen utlystes inom en vecka från förklaringen.

I annat fall än då misstroendeförklaring hade givits skulle statsråd entledigas när statsministern begärde det. Om statsministern avginge eller avlede, skulle övriga ledamöter av regeringen entledigas.

Nyval till riksdagen skulle anordnas när statsministern begärde det. Anordnades nyval skulle det ankomma på regeringen att avgöra om pågående riksdagssession skulle fortsätta eller avbrytas i avbidan på utgången av nyvalet.

I propositionen hade också framlagts förslag om vissa ändringar i riksdagens arbetsformer. Bland annat föresloges ändringar beträffande antalet ledamöter i utskotten och inrättande av ett fjärde lagutskott. Antalet ledamöter i utrikesnämnden skulle enligt förslaget minska till nio och i samband därmed skulle den nuvarande personalunionen mellan utrikesnämnden och utrikesutskottet upphävas. Riksdagens vårsession skulle i undantagsfall kunna förlängas till den 15 juni, och höstsessionen skulle kunna börja något tidigare än hittills. Vissa debattrestriktioner skulle införas vid riksdagens överläggningar och talmanen skulle i viss utsträckning kunna bestämma ordningen mellan talarna i riksdagens debatter.

Ytterligare föresloges nyheter beträffande valförfarandet. Vid de val som förrättades samma dag skulle användas valsedlar med olika färg för olika slag av val — gula valsedlar för riksdagsval, blå för landstingsval samt vita för stads- och kommunalfullmäktigval. Papper till valsedlar skulle tillhandahållas kostnadsfritt genom statens försorg. Vissa uppmjukningar skulle enligt förslaget göras i vallagarnas bestämmelser om kassation av valsedlar på grund av fel-

aktig utformning eller på grund av misstag från väljarnas sida i samband med valförrättningen.

Författningsreformen hade föreslagits träda i kraft den 1 januari 1971. Det innebär, att det första valet till enkammarriksdagen komme att hållas samtidigt med de allmänna kommunalvalen i september 1970.

I propositionen nr 87 hade, under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden för den 15 mars 1968, bland annat föreslagits, att det proportionella valsystem med jämkad uddatalsmetod och kartellförbud, som provisoriskt tillämpats vid andrakammarvalen sedan år 1952, skulle tillämpas även vid andrakammarvalen hösten 1968. Vidare föresloges för samma val provisoriska regler om valsedels ogiltighet i syfte att förebygga onödig kassation i vissa kommuner, där kommunalval komme att hållas samtidigt med andrakammarvalen. Propositionen innehöll också förslag om ändringar i vallagstiftningen för att göra det möjligt för sådana röstberättigade, som vore intagna i eller tjänstgjorde på kriminalvårdsanstalt, att i större utsträckning än nu delta i val.

Ytterligare föresloges i propositionen vissa ändringar i gällande bestämmelser om valdistriktsindelningen och om ansvaret för kostnaderna för röstkortsbilletter.

I propositionen nr 92 hade Kungl. Maj:t, under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden för den 22 mars 1968, för prövning i grundlagsenlig ordning förelagt riksdagen vid propositionen följande förslag till

- 1) ändrad lydelse av § 14 riksdagsordningen,
- 2) ändrad lydelse av § 26 och upphävande av § 27 riksdagsordningen,
- 3) ändrad lydelse av § 60 regeringsformen,
- 4) ändrad lydelse av § 62 regeringsformen samt § 71 riksdagsordningen samt

Förslag till partiell författningsreform m. m.

5) ändrad lydelse av § 42 regeringsformen.

Kungl. Maj:ts förslag innebar bland annat, att röstrettsåldern vid val till riksdagen skulle sänkas med ett år. Röstrettt skulle således inträda året efter fyllda 19 år.

I valbarhets- och behörighetsvillkoren för riksdagsledamöter hade förslagslagits ändringar och förenklingar. Den särskilda valbarhetsåldern, 23 år, skulle enligt förslaget slopas. För uppdrag som riksdagsledamot skulle i framtiden icke krävas annat än att vederbörande vore svensk medborgare och myndig.

Vidare innehöll propositionen förslag som innebure, att postmedlens nuvarande karaktär av bevillning skulle upphöra och att postavgifterna i princip skulle bestämmas av Kungl. Maj:t.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat följande motioner:

1) de likalydande motionerna I: 209, av herrar *Schött* och *Svenungsson*, samt II: 267, av herr *Hedin* och herr *Bengtson* i Solna;

2) de likalydande motionerna I: 211, av herr *Wirtén m. fl.*, och II: 268, av herr *Mundebo m. fl.*;

3) de likalydande motionerna I: 450, av herr *Andersson, Torsten, m. fl.*, samt II: 562, av herr *Larsson* i Luttra och herr *Boo*;

4) de likalydande motionerna I: 508, av herr *Bengtson* och herr *Pettersson, Arne*, samt II: 645, av herrar *Nihlfors* och *Björkman*;

5) de likalydande motionerna I: 513, av herr *Larsson, Nils Theodor, m. fl.*, och II: 640, av herr *Larsson* i Luttra *m. fl.*;

6) de likalydande motionerna I: 514, av fru *Nilsson m. fl.*, och II: 637, av herr *Boo m. fl.*;

7) de likalydande motionerna I: 515, av fru *Olsson, Elvy*, och fru *Nilsson*, samt II: 639, av herr *Larsson* i Borrby *m. fl.*;

8) de likalydande motionerna I: 516, av herr *Pettersson, Arne*, och herr

Palm, samt II: 641, av fru *Lewén-Eliasson* och herr *Ekström* i Iggesund;

9) de likalydande motionerna I: 517, av herr *Werner*, och II: 638, av herr *Jansson m. fl.*;

10) motionen I: 756, av herr *Ahlmark*;

11) de likalydande motionerna I: 757, av herr *Ahlmark*, och II: 987, av herr *Ullsten*;

12) de likalydande motionerna I: 758, av herr *Dahlén m. fl.*, och II: 989, av herr *Wedén m. fl.*;

13) de likalydande motionerna I: 759, av herrar *Ernulf* och *Ahlmark*, samt II: 964, av herr *Andersson* i Örebro *m. fl.*;

14) de likalydande motionerna I: 760, av herrar *Ernulf* och *Alexanderson*, samt II: 975, av herrar *Nyberg* och *Werbros*;

15) de likalydande motionerna I: 761, av herrar *Ernulf* och *Alexanderson*, samt II: 991, av herr *Werbros*;

16) de likalydande motionerna I: 762, av herrar *Ernulf* och *Skärman*, samt II: 992, av herr *Werbros m. fl.*;

17) de likalydande motionerna I: 763, av herr *Ernulf m. fl.*, och II: 969, av herr förste vice talmannen *von Friesen m. fl.*;

18) de likalydande motionerna I: 764, av herr *Holmberg m. fl.*, och II: 968, av herr *Bohman m. fl.*;

19) motionen I: 765, av herr *Larsson, Nils Theodor, m. fl.*;

20) de likalydande motionerna I: 766, av herr *Palm m. fl.*, och II: 972, av herr *Lindahl m. fl.*;

21) de likalydande motionerna I: 767, av herr förste vice talmannen *Strand m. fl.*, och II: 967, av herr *Bengtsson* i Varberg *m. fl.*;

22) de likalydande motionerna I: 768, av herr *Österdahl m. fl.*, och II: 971, av herr *Gustafsson* i Stenkyrka *m. fl.*;

23) de likalydande motionerna I: 885, av herr *Alexanderson m. fl.*, samt II: 1142, av herr *Nyberg* och herr *Wiklund* i Stockholm;

24) de likalydande motionerna I: 886,

Förslag till partiell författningsreform m. m.

av herr Nilsson, *Ferdinand, m. fl.*, och II: 1141, av herr *Dockered m. fl.*;

25) de likalydande motionerna I: 897, av herr *Alexanderson*, samt II: 1157, av herrar *Nyberg* och *Enskog*;

26) de likalydande motionerna I: 898, av herr *Andersson, Torsten*, och herr *Gustafsson, Nils-Eric*, samt II: 1158, av herr *Svensson* i Vä och herr *Dockered*;

27) de likalydande motionerna I: 899, av herr *Dahlén m. fl.*, och II: 1159, av herr *Wedén m. fl.*;

28) de likalydande motionerna I: 900, av herrar *Sveningsson* och *Svenungsson*, samt II: 1156, av herr *Magnusson* i Tumhult;

29) de likalydande motionerna I: 901, av herr *Tistad*, och II: 1196, av fru *Fränkel*;

30) motionen II: 141, av herrar *Sjöholm* och *Rubin*;

31) motionen II: 646, av herrar *Norrbj* och *Mundebo*;

32) motionen II: 648, av herr *Rubin*;

33) motionen II: 965, av herr *Antonsson m. fl.*;

34) motionen II: 966, av herr *Bengtsson* i Varberg *m. fl.*;

35) motionen II: 970, av herr *Gustafsson* i Borås;

36) motionen II: 973, av herr *Nyberg*;

37) motionen II: 974, av herr *Nyberg*;

38) motionen II: 976, av herr *Oskarsson*;

39) motionen II: 977, av herr *Persson* i Heden;

40) motionen II: 978, av herr *Rubin*;

41) motionen II: 979, av herr *Rubin*;

42) motionen II: 980, av herr *Rubin*;

43) motionen II: 981, av herr *Rubin*;

44) motionen II: 982, av herr *Rubin*;

45) motionen II: 983, av herr *Rubin*;

46) motionen II: 984, av herr *Rubin*;

47) motionen II: 985, av herr *Rubin*;

48) motionen II: 986, av herr *Rubin*;

49) motionen II: 988, av herr *Wahlund*; ävensom

50) motionen II: 990, av herr *Wennerfors*.

Av dessa motioner hade 1—9 och 30—32 väckts under allmänna motions-

tiden; 10—22 och 33—50 i anledning av proposition nr 27; 23 och 24 i anledning av proposition nr 87; samt 25—29 i anledning av proposition nr 92.

I motionerna I: 211 och II: 268 hade hemställts, att riksdagen måtte

1. besluta såsom vilande grundlagsändring, att rösträttsåldern vid val till riksdagens andra kammare skulle sänkas från nu gällande till året efter uppnådda 18 år,

2. besluta, att rösträttsåldern vid kommunala val skulle sänkas på samma sätt.

I motionerna I: 450 och II: 562 hade anhållits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om tillsättande av en parlamentarisk utredning med uppgift att framlägga förslag till stärkande av den kommunala demokratin, främst genom inskränkande av den statliga kontrollen över kommunerna, enklare, rättvisare och effektivitetsbefrämjande bidragsformer, förslag till en förbättrad förtroendemannautbildning och förslag och åtgärder som vore ägnade att befrämja den kommunala debatten vid ett eventuellt införande av en gemensam valdag.

I motionerna I: 508 och II: 645 hade yrkats, att riksdagen skulle besluta upphäva bestämmelserna i 13 § riksdagsstadgan om krigsdelegationens uppgifter i fredstid.

I motionerna I: 513 och II: 640 hade föreslagits, att riksdagen inför den förestående författningsreformen skulle för sin del besluta,

att valperioden för riksdags- och kommunalval skulle vara fyraårig,

att nuvarande ordning för ordinarie val skulle bibehållas med skilda rent rikspolitiska val och kommunalval, så att val förrättades vartannat år och kommunalvalens egenart icke försvagades,

att valmetod för dessa val skulle vara nuvarande uddatalsmetod utan s. k. tilläggsmandat som underlättade partisplittring och missgynnade glesbygderna, samt

att författningsreformen skulle träda i

Förslag till partiell författningsreform m. m.

kraft år 1972 och höstens andrakammarval sålunda avse fyraårsperioden 1968—1972.

I motionerna I: 514 och II: 637 hade framställts yrkande om, att riksdagen skulle

1) besluta, att rösträttsåldern vid val till riksdagens andra kammare skulle sänkas från nu gällande till året efter uppnådda 18 år,

2) besluta, att rösträttsåldern vid kommunala val skulle sänkas på motsvarande sätt.

I motionerna I: 516 och II: 641 hade anhållits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om en total översyn av kommunallagarna så snart grundlagberedningen, kommunalrättskommittén och länsdemokratiutredningen slutfört sina nuvarande arbetsuppgifter.

I motionerna I: 517 och II: 638 hade yrkats, att riksdagen skulle besluta att hos Kungl. Maj:t hemställa om förslag till 1968 års riksdag till sådana författningsändringar, att rösträtt vid riksdags- och kommunalval samt valbarhet till riksdagen och till kommunala förtroendeuppdrag tillerkändes envar som senast under nästföregående kalenderår fyllt 18 år och som icke på grund av domstols förklaring vore eller efter uppnådd myndighetsålder skulle förbliva omyndig.

I motionen I: 756 hade föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle hemställa om initiativ till en bred, vetenskaplig undersökning om kommunalpolitikens roll i 1970 års valrörelse.

I motionerna I: 757 och II: 987 hade hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t om grundlagberedningens fortsatta arbete också måtte fästa uppmärksamheten på önskvärheten av fortsatt reformering av § 4 i regeringsformen, vilken paragraf avsåg reglerna om vem som finge innehava statsrådsämbete.

I motionerna I: 758 och II: 989 hade anhållits, att riksdagen med hänvisning

till vad i motionerna anförts måtte uttala, att det fortsatta reformarbetet på författningsområdet borde bedrivas med skyndsamhet i syfte att utan dröjsmål kunna antaga nya grundlagar, som underlättade för statsmakterna att effektivt verka i en fördjupad demokrati.

I motionerna I: 759 och II: 964 hade föreslagits, att riksdagen skulle avslå förslaget i riksdagsordningen § 2 att giva rätt för riksdagen att utsträcka sitt arbete till den 15 juni utan att höstsessionen inställdes.

I motionerna I: 760 och II: 975 hade yrkats, att riksdagen för sin del skulle antaga sådan lydelse av § 35 andra stycket regeringsformen, att statsråd finge rätt att själv begära sitt entledigande.

I motionerna I: 764 och II: 968 hade hemställts, att riksdagen, vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 27, måtte besluta,

att riksdagen skulle bestå av 300 ledamöter,

att antalet fasta valkretsmandat skulle utgöra 265 och antalet utjämningsmandat 35,

att riksdagens ständiga utskott skulle hava följande antal ledamöter: utrikesutskottet 15, konstitutionsutskottet 21, statsutskottet 35, bevillningsutskottet 21, bankoutskottet 15, vart och ett av de fyra laguskotten 15, jordbruksutskottet 15 samt allmänna beredningsutskottet 15.

I motionen I: 765 hade anhållits,

A. att riksdagen, därest den icke bifölle yrkandena i de likalydande motionerna I: 513 och II: 640 om uppskov med reformens ikraftträdande till den 1/1 1973, måtte avslå propositionen nr 27 i dess helhet;

B. att riksdagen vid bifall till A måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om prövning av de i denna motion aktualiserade frågorna.

I motionerna I: 766 och II: 972 hade yrkats, att riksdagen vid behandling av förslaget till lag angående ändring i lagen om val till riksdagen skulle fast-

Förslag till partiell författningsreform m. m.

ställa, att antalet fasta valkretsmandat skulle fördelas mellan valkretsarna i förhållande till antalet invånare och icke i förhållande till antalet röstberättigade.

I motionerna I: 767 och II: 967 hade framlagts förslag om att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 27 skulle besluta

1) att såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling till 73 § riksdagsordningen lägga ett nytt fjärde stycke av följande lydelse:

»Krigsdelegationen skall sammanträda inom två dagar från den dag då den blivit utsedd. Vid detta sammanträde skall delegationen inom sig välja ordförande och en eller flera vice ordförande. Det åligger ordförande och vice ordförande att förbereda delegationens verksamhet för den händelse delegationen skulle träda i riksdagens ställe»;

2) att, i den mån bestämmelser om krigsdelegationen icke gäves i riksdagsordningen, hithörande frågor skulle regleras i riksdagsstadgan för en kommande enkammarriksdag i huvudsaklig överensstämmelse med 37 § av grundlagberedningens förslag.

I motionerna I: 768 och II: 971 hade hemställts, att riksdagen vid behandling av Kungl. Maj:ts proposition nr 27 måtte besluta,

dels att § 16 mom. 2 i förslaget till ändringar i riksdagsordningen skulle erhålla i motionerna angiven lydelse,

dels att § 30 mom. 2 i förslaget till lag angående ändring i lagen den 26 november 1920 (nr 796) om val till riksdagen skulle erhålla den lydelse, motionerna visade,

vilka förslag avsåge, att en regel om att varje valkrets skulle hava minst tre mandat skulle bibehållas.

I motionerna I: 886 och II: 1141 hade anhållits, att riksdagen vid sin behandling av propositionen nr 87 måtte besluta, att det proportionella valsystemet med jämkad uddatalsmetod och kartellförbud i fortsättningen skulle tillämpas vid samtliga såväl andrakammarval som

val av landstingsmän och kommunala fullmäktige.

I motionerna I: 897 och II: 1157 hade yrkats, att riksdagen vid sin behandling av propositionen nr 92 skulle uttala, att en utvidgad möjlighet för Kungl. Maj:t att delegera beslutanderätten över postavgifterna till postverket ej borde komma till stånd förrän ställning tagits till resultatet av 1961 års affärsverksutredning.

I motionerna I: 898 och II: 1158 hade framställts yrkande om att riksdagen skulle besluta att avslå Kungl. Maj:ts förslag att upphäva postmedlens karaktär av bevillning.

I motionerna I: 899 och II: 1159 hade yrkats, att riksdagen skulle besluta som vilande grundlagsändring, att § 14 andra stycket i riksdagsordningen erhöles i motionerna angiven lydelse, vilket förslag avsåg sänkning av rösträttsåldern till året efter fyllda 18 år.

I motionerna I: 900 och II: 1156 hade hemställts, att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 92 såvitt avsåge förslaget att upphäva postmedlens karaktär av bevillning.

I motionen II: 973 hade anhållits, att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 27 måtte, i vad avsåge 85 § lagen angående ändring i lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen, besluta,

1. att förslaget om att den som blivit vald i mer än en valkrets eller för mer än ett parti själv kunde bestämma vilket mandat han skulle tillträda skulle ändras på så sätt, att i stället röstetalet skulle avgöra i vilken krets eller för vilket parti han blivit vald;

2. att — därest propositionen i vid 1 omnämnt avseende skulle oförändrad bifallas — den, som erhållit mandat i flera valkretsar eller för flera partier men icke inom föreskriven tid meddelade vilket mandat han vill tillträda, icke skulle förlora mandatet utan erhålla det mandat, för vilket han fått sitt högsta röstetal.

Förslag till partiell författningsreform m. m.

I motionen II: 978 hade hemställts, att riksdagen måtte såsom vilande för grundlagsenlig behandling antaga i motionen införda förslag till ändrad lydelse av regeringsformen och riksdagsordningen, vilka förslag bland annat avsågo, att ledamotsantalet i enkammarriksdagen skulle fastställas till 300.

Med begagnande av sin initiativrätt hade utskottet bland annat föreslagit nya grundlagsregler om konstitutionsutskottets granskningsuppgifter. Det skulle åligga utskottet att granska statsrådets ämbetsutövning och regeringsärendenas handläggning. Riksdagens ledamöter och övriga utskott skulle kunna påkalla granskning i uppgivna hänseenden genom skriftlig anmälan till konstitutionsutskottet. Detta skulle årligen, ävensom eljest om skäl föreläge, meddela riksdagen vad det vid sin granskning funnit förtjäna uppmärksamhet. Riksdagen skulle äga göra framställning till regeringen i anledning av utskottets meddelanden.

I anslutning till de förra året beslutna reformerna beträffande riksdagens ombudsmannaämbeten hade utskottet föreslagit ändrade regler om ställföreträdare för ombudsmännen.

Även förra årets reformer beträffande riksdagens revisorer hade föranlett förslag till grundlagsändringar.

Vidare hade utskottet föreslagit, att riksdagens krigsdelegation skulle kunna träda i riksdagens ställe vid omedelbar krigsfara, om statsministern och minst två tredjedelar av talmanskonferensens ledamöter vore ense därom. De personliga suppleanterna för delegationens ledamöter föresloges skola avskaffas och ersättas med befogenhet för delegationen, då den trätt i riksdagens ställe, att inkalla annan ledamot av riksdagen att ingå i delegationen om ledamot avlede eller finge varaktigt förfall.

Utskottet hade i det nu föreliggande betänkandet på anförda skäl hemställt,

I

a)

att riksdagen i anledning av

1) proposition nr 27;

2) proposition nr 92 punkterna 1 och 2; samt

3) utskottets initiativ;

och med avslag på motionerna

4) I: 211 och II: 268;

5) I: 513 och II: 640;

6) I: 514 och II: 637;

7) I: 517 och II: 638;

8) I: 756;

9) I: 757 och II: 987;

10) I: 759 och II: 964;

11) I: 760 och II: 975;

12) I: 761 och II: 991;

13) I: 763 och II: 969;

14) I: 764 och II: 968;

15) I: 765;

16) I: 766 och II: 972;

17) I: 768 och II: 971;

18) I: 899 och II: 1159;

19) I: 901 och II: 1196;

20) II: 141;

21) II: 648;

22) II: 970;

23) II: 974;

24) II: 976;

25) II: 978;

26) II: 979;

27) II: 980;

28) II: 982;

29) II: 983;

30) II: 984;

31) II: 985;

32) II: 986; samt

33) II: 988

för sin del måtte antaga grundlagsförslagen i bilaga 2 till betänkandet;

b)

att riksdagen i anledning av

1) proposition nr 27;

2) proposition nr 92 punkterna 1 och 2; samt

3) motionen II: 973;

och med avslag på motionerna

4) I: 762 och II: 992; samt

5) II: 977

för sin del måtte antaga lagförslagen i bilaga 3 till betänkandet;

Förslag till partiell författningsreform m. m.

c)

att riksdagen måtte meddela Kungl. Maj:t som sin mening vad utskottet anfört om en arbetsgrupp för frågor rörande den kommunala demokratin;

d)

att riksdagen måtte meddela talmanskonferensen som sin mening vad utskottet anfört om en utredning om riksdagens personal- och förvaltningsorganisation;

e)

att riksdagen måtte förklara motionerna

1) I: 209 och II: 267;

2) I: 450 och II: 562;

3) I: 515 och II: 639;

4) I: 516 och II: 641;

5) II: 646;

6) II: 965;

7) II: 966; samt

8) II: 990

ävensom den till utskottet hänvisade punkten i redogörelsen från Nordiska rådets svenska delegation besvarade med vad utskottet i betänkandet hemställt;

f)

att riksdagen måtte avslå motionerna

1) I: 758 och II: 989; samt

2) II: 981;

II

att riksdagen med bifall till proposition nr 87 och med avslag på motionerna

1) I: 885 och II: 1142; samt

2) I: 886 och II: 1141

mätte antaga lagförslagen i bilaga 4 till betänkandet;

III

a)

att riksdagen med bifall till proposition nr 92 punkten 3 måtte antaga grundlagsförslaget i bilaga 5 till betänkandet;

b)

att riksdagen måtte meddela Kungl. Maj:t som sin mening vad utskottet anfört om ändringar av avgifterna för postbefordran av tidningar;

c)

att riksdagen måtte förklara motionerna

1) I: 897 och II: 1157;

2) I: 898 och II: 1158; samt

3) I: 900 och II: 1156

besvarade med vad utskottet i betänkandet hemställt;

IV

att riksdagen med bifall till proposition nr 92 punkterna 4 och 5 måtte antaga grundlagsförslagen i bilaga 6 till betänkandet;

V

att riksdagen i anledning av utskottets initiativ för sin del måtte antaga grundlagsförslagen i bilaga 7 till betänkandet;

VI

att riksdagen i anledning av motionerna

1) I: 508 och II: 645; samt

2) I: 767 och II: 967

mätte antaga det i bilaga 8 till betänkandet intagna förslaget till ändring i riksdagsstadgan.

Vid betänkandet hade avgivits sju särskilda, med 1—7 betecknade reservationer.

I reservationen 1), i fråga om *förslagens huvudprinciper*, hade herr *Larsson* i Luttra (cp) på anförda skäl och i överensstämmelse med yrkandena i motionerna I: 513 och II: 640 hemställt, att riksdagen måtte

a) antaga grundlagsförslagen i utskottets hemställan I a) med de ändringar, som framginge av bilaga 9 till betänkandet; och

b) anhålla hos Kungl. Maj:t om förslag till erforderliga följdändringar i vallagarna.

I reservationen 2), i fråga om *statsråds entledigande*, hade herrarna *Sörenson*, *Hamrin* i Jönköping och *Nelander* (alla fp) på åberopade grunder och med tillstyrkande av motionerna I: 760 och II: 975 hemställt, att riksdagen måtte antaga grundlagsförslagen i utskottets hemställan I a) med den änd-

Förslag till partiell författningsreform m. m.

ring, som framginge av bilaga 10 till betänkandet.

I reservationen 4), i fråga om *riksdagens ledamotsantal*, hade herr *Sveningsson* (h), fru *Segerstedt Wiberg* (fp) samt herr *Hernelius* (h) och herr *Magnusson* i Tumhult (h) på anförda skäl och med tillstyrkande av motionerna I: 764 och II: 968 samt II: 978 hemställt, att riksdagen måtte antaga grundlagsförslagen i utskottets hemställan I a) med de ändringar, som framginge av bilaga 12 till betänkandet.

I reservationen 5), i fråga om *vårsessionens slutdag*, hade herr *Sveningsson* (h), fru *Segerstedt Wiberg* (fp) samt herr *Sveningsson* (h) och herr *Magnusson* i Tumhult (h) på återopade grunder och med tillstyrkande av motionerna I: 759 och II: 964 hemställt, att riksdagen måtte antaga grundlagsförslagen i utskottets hemställan I a) med den ändring, som framginge av bilaga 13 till betänkandet.

I reservationen 6), i fråga om *röstrettsåldern*, hade herr *Torsten Andersson* (cp), fru *Segerstedt Wiberg* (fp) samt herrar *Sörenson* (fp), *Wahlund* (cp), *Nelander* (fp) och *Larsson* i Luttera (cp) av angivna orsaker och med tillstyrkande av förslagen i motionerna I: 211 och II: 268, I: 514 och II: 637, I: 517 och II: 638 samt I: 899 och II: 1159 hemställt, att riksdagen måtte

a) antaga grundlagsförslagen i utskottets hemställan I a) med den ändring, som framginge av bilaga 14 till betänkandet; och

b) antaga lagförslagen i utskottets hemställan I b) med de ändringar, som framginge av bilaga 14 till betänkandet.

Herr **PETTERSSON, GEORG**, (s):

Herr talman! Förmåga att reformera sig själv är ett livsvillkor för en demokrati. Former, verkningssätt och uttrycksmedel måste ständigt anpassas till förändringarna i samhället och i tänkesätten. Det ankommer i första hand på riksdagen som hjärtpunkt i den svenska

demokratien att följa utvecklingen i tiden.

Den genomgripande reform av vårt statskick som vi i dag kommer att besluta utgör ett bevis för livskraft och förnyelsevilja i den svenska folkstyrelsen. Den innebär att riksdagen omskapar sig själv till ett mera fullödigt uttryck för folkviljan, stärker banden mellan de enskilda medborgarna och deras valda ombud och utvecklar de parlamentariska grundsatserna i statslivet.

Riksdagens omvandling medför att folket i framtiden ges möjlighet att omedelbart och genom en valhandling bestämma om hela folkrepresentations sammansättning och därmed om den politik som skall föras. Förändringen av valsystemet innebär att folkviljan i stort kommer att mera riktigt och rättvisande återspeglas i riksdagen. Inskrivandet av parlamentarismen i grundlagarna utgör ett viktigt steg framåt i utvecklingen av demokratins spelregler.

Det är en styrka för vårt land att en reform av detta djup och denna bredd kunnat vinna anslutning av så många och så skilda meningsriktningar. Det är, som utskottet uttalar, »nödvändigt att så långs möjligt söka vinna enighet kring demokratins funktionssätt och de skilda åsiktsriktningarnas arbetsvillkor och begränsa meningsbrytningarna till de politiska sakfrågorna».

Det är glädjande att i dag kunna slå fast att man än en gång lyckats nå ett betydande samförstånd om en stor reform av vårt statskick. Det lyckades 1865 då de fyra stånden beslöt att avskaffa sig själva, och det lyckades 1918 då den stora rösträttsreformen beseglade den fulla demokratins seger. Och det lyckas nu 1968 då tvåkammarriksdagen kommer att fastställa att dess tid är ute.

Vägen fram till dagens beslut har förvisso varit både lång och vansklig. Den har varit naturlig och ofrånkomlig i en tid som inte har präglats av inre eller yttre kriser. Den enighet som behövs

Förslag till partiell författningsreform m. m.

tar sin tid för att växa fram i ett stabilt samhälle. Detsamma har också gällt de andra stora reformerna av den svenska riksdagen. Redan år 1810 föreslog det dåvarande konstitutionsutskottet ständsriksdagens avskaffande. Man ville ersätta den med en folkrepresentation på två kamrar. Det dröjde över ett halvsekel innan denna tanke kunde förverkligas. Det första stora initiativet av avgörande betydelse för den slutliga reformens utformning togs vid 1847—1848 års riksdag, och man kanske — eftersom det i dag är den 17 maj — skulle kunna erinra om den norska nationaldagen. När vi nu går att besluta om en enkammarriksdag vill jag även erinra om att det första förslaget om en enkammarriksdag framfördes i en motion vid 1828—1830 års riksdag med Norges storting som förebild. Att även rösträtsreformerna tog lång tid att förverkliga är för alla välkänt.

Det är angeläget understryka att det ligger en verklig realitet i påståendet att det är riksdagen som reformerar sig själv genom det beslut som fattas i dag. Bakom detta beslut ligger enskilda riksdagsledamöters arbete och aktivitet i författningsutredningen och i grundlagberedningen, vilka nästan helt har bestått av riksdagsmän. Det har varit vid partiöverläggningar och inom de skilda parti-grupperna, och slutligen i utskott och kamrar. Man kan givetvis diskutera var tyngdpunkten har legat eller bort ligga, i utredningen, i parti-grupperna, i utskottet eller någon annanstans. Klart är emellertid att det förslag som nu ligger på kamrarnas bord har förberetts, utarbetats och diskuterats i första hand inom riksdagsledamöternas egen krets.

Det förekommer naturligtvis olika bedömningar av förslaget som helhet och dess olika delar, och det ligger i sakens natur att en kompromiss mellan skilda ståndpunkter måste innebära avvikelser från idealet. Men klart är att riksdagen kan ta åt sig äran av att ha omödat sig själv.

En uppfattning som ofta förs till torgs är att riksdagen är en utpräglad konservativ församling då det gäller dess egna regler och arbetsformer. Det kan nog inte bestridas att det ibland har funnits fog för denna åsikt. Det står emellertid klart för var och en som under senare år följt riksdagens arbete att det numera föreligger en klar reformvilja. De senaste åren har präglats av en betydande aktivitet, och flera viktiga initiativ har tagits inom riksdagens arbetsfält. Jag vill erinra om de tre riksdagsbeslut som fattades 1965 och 1966 på grundval av arbetet inom riksdagens organisationsutredning och som kom riksdagen till godo inför den stora omvälvning som nu förestår. Jag kan också som ett annat exempel peka på de tre viktiga reformer som genomfördes förra året beträffande riksdagens kontrollmakt, då riksdagens ombudsmän och revisorer fick ändrade arbetsföresättningar i syfte att vinna ökad effektivitet och då konstitutionsutskottet började att reformera sitt dechargeförfarande.

Flera exempel skulle kunna ges på hur riksdagen under de senaste åren visat sin bestämda vilja att anpassa sig själv och sina institutioner efter tidens krav. Beslutet om övergång till enkammarssystem kommer som en höjdpunkt i denna reformverksamhet.

Det är emellertid angeläget att understryka att reformarbetet inom riksdagen inte får avstanna efter det beslut som riksdagen i dag går att fatta. Frågorna om den nya riksdagens arbetsformer har inte slutbehandlats. Vad som föreslås i detta sammanhang är bara sådana ändringar som är helt nödvändiga för att den nya riksdagen skall bli arbetsduglig och bereda ledamöterna godtagbara arbetsmöjligheter.

I stort kommer den nuvarande utskottsorganisationen och den nuvarande ordningen för kammarbehandlingen att överföras till enkammarriksdagen, med vissa påbyggnader och justeringar. En fortsatt översyn av arbetsformerna

Förslag till partiell författningsreform m. m.

kommer att verkställas av grundlagberedningen. Att utskottsväsendet måste ses över uttalade redan organisationsutredningen, som var tillsatt av talmanskonferensen. Frågan om hur budgetbehandlingen skall ske — något som diskuterats under december — har inte alls tagits upp i detta sammanhang.

Det finns flera liknande frågor. Man har alltså i dessa delar att emotse nya förslag och hoppas på en fortsatt reformvilja från riksdagens sida.

Det är att observera att utskottet i detta sammanhang redan tagit ett utredningsinitiativ. Det gäller riksdagens personal- och förvaltningsorganisation, som måste ses över inför enkammarreformens genomförande. Utskottet föreslår att en ny organisationsutredning skall tillsättas nästa vår. Utskottet pekar också på vissa frågor beträffande riksdagen, som grundlagberedningen bör pröva. Det är inte uteslutet att det kan befinnas lämpligt med ännu en partiell förvaltningsreform, omfattande bl. a. en ny riksdagsordning, innan man kan fatta det slutgiltiga beslutet om den totala författningsreformen. Naturligtvis skall det inte få innebära en försening av arbetet på att åstadkomma den totala reformen. Men det kan väl tänkas att den del av komplexet som riksdagsordningen utgör kan komma fram fortare än en ny regeringsform och att det skulle kunna vara till fördel för riksdagen om så kunde ske. Grundlagberedningen får diskutera den saken. Jag kan också erinra om att utskottet i annat sammanhang tar upp en fråga, som utskottet har ansett skall tas upp med förtursrätt.

I detta sammanhang skulle man kunna fråga sig om alla de detaljföreskrifter beträffande riksdagen, dess utskott osv. som återfinns i riksdagsordningen och alltså utgör grundlag skall utgöra grundlag även i fortsättningen. Det är väl dock en fråga, som närmast grundlagberedningen har att undersöka och föreslå ändringar i, om den finner att ändringar bör företagas.

En fråga som har diskuterats mycket inför enkammarreformen är hur många ledamöter den nya riksdagen bör ha. Jag vill för egen del säga ifrån att jag inte ställer mig oförstående inför de synpunkter som har anförts till förmån för ett lägre ledamotsantal än 350. Den siffran utgör emellertid ett led i den kompromiss som har träffats mellan partierna. Tre partier har förklarat sig godtaga denna kompromiss. De partier som har överenskommit om detta har inte ansett sig kunna ompröva sina beslut. Mycket goda skäl kan anföras för att inte minska det nuvarande ledamotsantalet alltför mycket. Man bör inte som har skett i den här förda debatten överdriva de arbetstekniska svårigheter som följer av detta ledamotsantal.

Om man, såsom jag nys anført, visar god vilja att verkligen anpassa organisation och arbetsformer efter de krav som ställs, är det enligt min mening fullt möjligt att få till stånd en helt tillfredsställande ordning även inom en riksdag med 350 ledamöter. En annan sak är om de nu föreslagna ändringarna i arbetsformerna är tillräckliga. Jag har redan anført att man bör vara inställd på ett fortsatt reformarbete.

En viktig faktor i detta sammanhang är också, som utskottet påpekar, frågan om ersättare för riksdagsmännen, där det norska systemet med varamann ju är något som många har ansett att vi borde få även här i Sverige. Författningsutredningen föreslog som bekant att ersättare skulle införas i den svenska riksdagen. Denna fråga skall prövas även av grundlagberedningen, men det har grundlagberedningen inte kunnat göra under de år som den har haft på sig för att komma med det förslag som nu ligger till grund för det beslut som riksdagen skall fatta. Men om vi även här i Sverige skulle finna att vi vill ha ett ersättarsystem är det, som utskottet framhåller, självklart att ledamotsantalet i det sammanhanget blir föremål för en omprövning. Utskottet säger ock-

Förslag till partiell författningsreform m. m.

så att denna fråga bör behandlas med förtursrätt inom grundlagberedningen. Om man kommer till det här resultatet borde ett förslag till grunlagsändring möjligen behandlas 1970 och slutgiltigt antas 1971; detta är nödvändigt framför allt med tanke på planeringen av det permanenta nya riksdagshuset.

Jag vill i det sammanhanget vända mig mot den argumentering som man ibland får höra, att det höga antalet ledamöter skulle tjäna syftet att bereda så många som möjligt av de nuvarande riksdagsmännen plats i enkammarriksdagen. De kandidatnomineringar som nu pågår inom partierna inför höstens andrakammarval torde klargöra, att en önskvärd förnyelse och förnygring inte kan hindras genom ett högt antal mandat.

Jag har hittills talat om den förändring som föreslås beträffande riksdagen. Reformen får emellertid stor betydelse utöver vad man kallar det rikspolitiska — med förslagen om gemensam valdag för riksdags- och kommunalvalen samt om treåriga mandatperioder förs även kommunerna in i sammanhanget. Den kommunala självstyrelsen är en omistlig del av vår svenska demokrati. Efterkrigsåren har kännetecknats av ständigt ökade satsningar på kommunerna, som fått uppgiften att verkställa en rad av riksdagen fattade beslut men som även har kompetens att själva ta initiativ till medborgarnas fromma. Kommunernas betydelse har ökat och kommer att öka ännu mer i fortsättningen.

Det åligger konstitutionsutskottet att även behandla frågor om den kommunala demokratin, och för oss har det varit angeläget att i detta sammanhang slå vakt om kommunernas arbetsvillkor och utvecklingsbetingelser. Utskottet kan för sin del inte finna att förslagen om gemensam valdag och treåriga mandatperioder skulle innebära några avgörande nackdelar för kommunerna. Men utskottets ledamöter är ense om att farhågorna för ogynnsamma åter-

verkningar på den kommunala demokratin inte bör avfärdas som obefogade. Vi föreslår därför att man i anslutning till denna partiella författningsreform tar initiativ till en samlad översyn av den kommunala självstyrelsen. En sådan översyn har framstått som motiverad även om man bortser från författningsreformen. Det är glädjande att kunna konstatera, att utskottet är helt enigt om att man bör söka finna sådana former för kommunernas verksamhet som innebär en förstärkning av den kommunala självstyrelsen och den kommunala demokratin.

Det nya valsysteem som vi nu går att besluta om behöver jag inte närmare kommentera då det torde vara känt för samtliga.

Utskottet har lagt ned mycket arbete på att klarlägga förslaget innebörd och undanröja vissa missuppfattningar som har kommit till synes i den allmänna debatten. Särskilt vill jag hänvisa till vad utskottet utrett om innebörden av den föreslagna spärren mot småpartier eller skall vi säga spärren mot en ökad partisplittring. Det kan inte med något fog göras gällande att förslaget innebär någon skärpning eller diskriminering. I själva verket förhåller det sig så att den nuvarande ordningen innehåller spärar mot småpartier som verkar hårdare än den nya regeln med de slutna och små valkretsarna och den första divisorn 1,4. Av utskottets betänkande framgår att den argumentering som här har förts grundar sig på felaktiga antaganden.

Om betänkandets innehåll i övrigt skall jag endast säga några korta ord. Utskottet har mycket ingående granskat de framlagda författningsförslagen och har också begagnat sin initiativrätt för att föreslå vissa ändringar. Redan en översiktlig blick på utskottets förslag klargör att utskottsbehandlingen av detta ärende har varit mycket omsorgsfull, och jag vill här säga att det har varit ett levande intresse för dessa frågor från samtliga utskottsledamöters

Förslag till partiell författningsreform m. m.

sida som har deltagit i granskningen.

De initiativ som utskottet har tagit har i första hand inneburit ett fullföljande av de reformer beträffande riksdagens kontrollmakt som beslöts förra året och som jag förut har berört. Det gäller riksdagens ombudsmän, riksdagens revisorer och konstitutionsutskottets granskningsuppgifter. Det framstår för mig som särskilt tillfredsställande att man nu kan avveckla de föråldrade reglerna om statsrådsansvarigheten och samtidigt med att misstroendeförklaring införs också får moderna bestämmelser om den granskning av regeringsärendenas handläggning som utskottet har att utföra.

Utskottet har vidare uppmärksammat behov av vissa grundlagsändringar på riksdagens interna område. En viktig reform åren 1964—1965 var inrättandet av riksdagens krigsdelegation. Syftet var att så långt som möjligt säkerställa demokratins och parlamentarismens funktion även under krigsförhållanden. En lucka i de regler som antogs är emellertid att krigsdelegationen inte kan träda till förrän riket har kommit i krig, och då kan det vara för sent. Utskottet vill täcka denna lucka och föreslår en mera praktisk ordning i fråga om ersättare för delegationens ledamöter.

I detta sammanhang har utskottet också återkommit med det ärende angående riksdagens beredningsplanering för denna krigsdelegation som behandlades i ett tidigare utlåtande, vilket emellertid på yrkande av mig i denna kammare återremitterades, då vissa missförstånd uppstått om innebörden av utskottets förslag. Vi har denna gång stannat för att föreslå regler i riksdagsstadgan om den uppgiftsfördelning som kan ske mellan delegationens presidium och förvaltningskontoret. I sak innebär förslaget egentligen detsamma som utskottet avsåg förra gången. Någon oklarhet om innebörden bör inte uppkomma denna gång. Det är utskottets övertygelse att förslaget skall vara till gagn

för det beredningsarbete som skall bedrivas under delegationspresidiets ledning och överinseende. Detta innebär, som också framgår av riksdagsstadgan, att det är presidiet för krigsdelegationen som har ledningen, som har hand om planeringsarbetet, och att intet annat organ kan göra något utan att det har blivit tillsagt från detta presidium. På det viset får man det hela klart, såvitt jag kan förstå. Förra gången ansåg utskottet att en hel del av dessa uppgifter var så självklara att man inte behövde skriva dem.

Här vill jag också återkomma till en annan fråga, nämligen om detta skall stå i riksdagsordningen. Som jag antydde förut innehåller den riksdagsordning vi nu har många detaljföreskrifter, och frågan är om man i fortsättningen skall ha dessa detaljföreskrifter — antalet ledamöter i utskott osv. Det är en sak som grundlagberedningen får pröva, och det har också utskottet skrivit beträffande denna fråga.

Slutligen föreslår utskottet att en klarare och redigare reglering av initiativrätten i interna riksdagsfrågor åstadkoms i riksdagsstadgan. Det blir utskottets uppgift att utreda frågan vidare under sitt arbete på en riksdagsstadga för enkammarriksdagen. En bestämmelse föreslås i riksdagsordningen som ger riksdagen rätt att reglera dessa frågor i stadgan.

Jag skall i detta anförande inte ingå på någon polemik mot de reservationer som har avgivits på några punkter. Jag vill i stället uttala att dessa reservationer inte kan förta intrycket av att utskottet i huvudsak, i de stora frågorna, kunnat enas kring den reform som föreslås. Detta är, som jag förut framhållit, av stort värde och ger förslaget den förankring som är nödvändig för en så djupgående förändring av vårt statskick som riksdagen nu går att besluta om.

Med detta, herr talman, ber jag att få hemställa att utskottets förslag i alla delar måtte godtagas.

Förslag till partiell författningsreform m. m.

Herr ANDERSSON, TORSTEN, (cp):

Herr talman! Den svenska folkstyrelsen förverkligas genom parlamentariskt statsskick och kommunal självstyrelse. Detta ville författningsutredningen slå fast i den första paragrafen i en ny regeringsform. Sanningen i orden lär väl ingen vilja bestrida. Det är otvivelaktigt ett av de främsta kännetecknen på demokratins utformning i vårt land att den bygger på båda dessa led. Uppgiftsfördelningen mellan stat och kommun har hos oss förts längre än som är vanligt i andra länder. En decentralisering av ansvaret för samhällsuppgifterna kommer att fortsätta. Den kommunala självstyrelsen har utgama anor och har alltid utgjort en grund och en plantskola för politiken på riksplanet. Eller för att citera den gamle kommunalmanen i Sjuhäradsbygden: »Se, det måste alltid lukta litet kommunalman om riksdagsmannen, annars blir han aldrig någon politiker!»

Det är därför naturligt, herr talman, att i samband med den stora författningsreform som i dag skall behandlas och beslutas rikta uppmärksamheten på båda leden i den svenska folkstyrelsen: det parlamentariska statsskicket och den kommunala självstyrelsen.

Det innebär, såsom konstitutionsutskottets ärade ordförande redan har framhållit, en betydande vinning för vår demokrati att tvåkammarriksdagen kan ersättas med en enkammarriksdag, vald vid ett och samma tillfälle av svenska folket i direkta val. Det innebär att folksuveränitetens princip bättre än nu kommer till uttryck som grundval för vårt statsskick. Tvåkammersystemet går tillbaka på överväganden och tänkesätt som är klart föråldrade. Att första kammaren vilar på en demokratisk grund och har tillfört vårt politiska liv och vår riksdag många framstående personer och personliga insatser är det ingen som vill förneka. Men att vid sidan av den direkt folkvalda kammaren sätta en likaberättigad kammare som valts genom indirekta val och vars samman-

sättning inte återspeglar den aktuella folkopinionen är ett avsteg från folksuveränitetens princip som inte kan försvaras i dagens läge. Det är därför en angelägen reform då första kammaren avskaffas.

Jag vill, herr talman, gärna hävda att det är ett gott utskottsarbete vi nu har att ta ställning till. För egen del vill jag beteckna utskottsförslaget som en god avrundning av det mångåriga och intensiva arbete som föreligger i denna fråga. Att kunna konstatera detta är så mycket mera glädjande som den reform det är fråga om är den största, mest omfattande och mest betydelsefulla den svenska riksdagen haft att syssla med sedan många år.

Det är klart att ett förslag av denna omfattning måste bära tydliga spår av vårt sätt att arbeta, i vilket kompromissen är det naturliga sättet att ge utrymme även åt mest skilda meningar. Innerst inne är det väl i dag ytterst få, om ens någon, som kan säga sig vara fullt nöjd med varje detalj i det stora lagförslaget. Men trots all kritik som kan anföras från olika håll kvarstår ändå som en ljuspunkt det faktum att förslaget uppenbart röjer en allmän strävan att nå fram till en samlande lösning och en önskan att se bort från skiljaktigheter och småaktigheter och se till väsentligheter. Visst har från alla håll överord fällts i debatten. Men just nu kvarstår som det väsentliga enligt min mening den från alla håll iaktagna strävan att bygga det nya i samarbete och samförstånd till båtnad för framtiden. Det finns som jag ser det i dag all anledning att lyckönska den svenska riksdagen till att den står inför antagandet av det nya förslaget. Det betecknar slutet av ett mångårigt intensivt utredningsarbete och begynnelsen av en ny samhällsbyggnadsperiod, då man kan arbeta under en författning som anpassats till den nya tiden och dess speciella krav.

Det finns för mig särskild anledning att syssla med två speciella frågor i ut-

Förslag till partiell författningsreform m. m.

skottsutlåtandet kring det nya författningsförslaget. Det är för det första det mycket välkomna och som jag ser det mycket angelägna beslut utskottet rekommenderar riksdagen att fatta om tillsättandet av en särskild arbetsgrupp för att göra en samlad översyn av den kommunala demokratis problem i enlighet med vid flera riksdagar från många håll väckta motioner. För det andra är det förslaget om att den nya kammarken skall omfatta 350 ledamöter.

Alltsedan propån om den gemensamma valdagen framfördes har debatten om bevarandet och stärkandet av den kommunala demokratin stått på dagordningen i särskilt hög grad. Redan dessförinnan hade emellertid de påbörjade förändringarna i den kommunala indelningen och den pågående koncentrationen av förvaltningen med åtföljande ökat statsinflytande över kommunerna stimulerat debatten kring den kommunala demokratin.

Den nya kommunala indelningen med ty åtföljande större kommunala enheter medförde att ett väsentligt minskat antal människor kom i direkt kontakt med kommunalt arbete, vilket kunde befaras leda till minskat lekmannaavgörande och ökat tjänstemannainflytande. Avståndet från centrum ut till människorna blev allt större och kontakten med de i kommunen ledande allt svårare att upprätthålla. Detta kunde på goda grunder befaras leda till minskat intresse för de kommunala frågorna och en minskad uppslutning kring de valförrättningar som ligger till grund för den kommunala verksamheten.

För de aktiva kommunalmännen har det ökade statsinflytandet över det kommunala arbetet blivit en ständig källa till bekymmer. Orsaken till detta ökade inflytande ligger i öppen dager. I och med ett ökat ekonomiskt stöd från statens sida betingade sig också staten ett ökat inflytande över de kommunala besluten och den kommunala förvaltningen i form av ökad insyn och kontroll, vilket i och för sig rimmar mycket då-

ligt med den gamla kommunala självstyrelsens principer i vårt land.

När så den gemensamma valdagen framfördes som ett alternativ i debatten om tillvaratagande av det s. k. kommunala sambandet slog misstänksamheten ut i full låga. Utan överdrift torde man kunna påstå att just detta hävdande av det s. k. kommunala sambandet har varit huvudorsaken till det mesta av allt rabalder kring det nu förestående författningsbeslutet. För centerpartiets vidkommande blev det närmast möjligheterna att eliminera de negativa verkningarna av den gemensamma valdagen som kom att avgöra hållningen till den kompromisslösning som låg på bordet.

Från motståndarna hävdades de synpunkter som gör sig gällande än i dag, nämligen att den kommunala debatten skulle komma att helt försvinna under trycket av det på rikspolitiska ställningstaganden grundade rikspolitiska meningsutbytet. Från andra sidan hävdades att kommunalpolitiken numera hade en så stark förankring ute i de lokala organisationerna och spelade en sådan roll för det politiska arbetet i allmänhet att den väl skulle stå sig i konkurrensen. Men klart var ändå att den kommunala demokratin behövde stärkas inför det prov som den gemensamma valdagen skulle komma att utgöra. Detta kan i korthet sägas vara bakgrunden till det flitiga motionsskrivandet i denna fråga, vilket nu i och med konstitutionsutskottets ställningstagande på denna punkt i betänkandet nr 20 kan sägas ha fått sin första lösning. Jag delar för övrigt på denna punkt den inställning som Svenska kommunförbundet uttalat med instämmande av departementschefen och konstitutionsutskottet att man kan utgå från att de politiska partierna känner sitt ansvar för den kommunala självstyrelsen och beaktar behovet av en avvägning mellan rikspolitik och kommunalpolitik i valrörelserna.

Utskottet föreslår nu att en arbetsgrupp med företrädare för de stora po-

Förslag till partiell författningsreform m. m.

litiska partierna och de kommunala förbunden tillsätts i anslutning till riksdagens beslut om den partiella författningsreformen, med uppgift att kartlägga arbetsuppgifterna och dra upp riktlinjerna för en samlad översyn över den kommunala demokratin. Självfallet, säger utskottet, får en sådan arbetsgrupp inte utgöra hinder för partiella reformer inom den kommunala självstyrelsen.

Den andra punkt i författningsreformen som särskilt intresserat mig, nämligen antalet ledamöter, har också varit föremål för en omfattande diskussion. Här har de ledamöter av konstitutionsutskottet och de motionärer som intresserat sig för frågan och som vill ha ett mindre antal riksdagsledamöter än de av utskottet föreslagna 350 kunnat referera till flertalet remissinstansers mening. Skulle man låta dessa instansers talan gälla vore av allt att döma saken klar. Men det torde i en fråga som denna vara av yttersta vikt att även andra synpunkter än de rent »arbets- och lokalmässiga» kommer till sin rätt. Här torde det inte minst angelägna vara att olika bygder, olika yrken och stånd liksom olika åldrar får en chans till representation, och att sålunda antalet ledamöter inte görs för litet. Redan en nedskärning från nuvarande 384 ledamöter till 350 är en betydande minskning. En ytterligare minskning skulle kunna medföra att det blev alltför »glest» mellan riksdagsmännen ute i de glest befolkade bygderna, så pass glest att morgondagens riksdagsmän inte skulle kunna fylla sin uppgift att vara sin bygds företrädare hos dem som makten haver.

Gentemot dem som påstår att den enskilde ledamotens möjligheter att komma till tals i kammaren skulle bli starkt beskurna vill jag ansluta mig till den uppfattning som uttalats av departementschefen — och med instämmande av konstitutionsutskottet — att frågan om riksdagens storlek inte kan bedömas enbart eller ens huvudsakligen som

en fråga om vad som är bäst ur arbets tekniska synpunkter. Jag delar helt den av utskottets ärade ordförande anförda meningen att det måste vara fullt möjligt att skapa en tillfredsställande arbetsordning även inom en riksdag med 350 ledamöter. Det gäller här att visa reformvilja och inte endast hänga sig fast vid gamla former. Det är min övertygelse att det är av vikt att riksdagens breda folkliga förankring om möjligt tryggas.

Det är mitt bestämda intryck, herr talman, att denna partiella författningsreform som nu efter så många års intensivt arbete har lagts på riksdagens bord trots sina påstådda svagheter rymmer mycket av värde. Den ger exempelvis en möjlighet att främja en verkligt levande demokrati genom att den ger ett handtag åt en levande kommunalpolitisk debatt. Den statliga kontrollen över kommunerna bör väsentligt kunna nedbringas, och det är angeläget att man undersöker och tillvaratar alla möjligheter att stimulera en kommunalpolitisk debatt, att engagera de enskilda medborgarna i kommunernas angelägenheter och på detta sätt fördjupa den kommunala demokratin.

Jag vill sålunda avslutningsvis uttala den förhoppningen att detta initiativ till en samlad översyn av den kommunala demokratin i syfte att stärka och fördjupa denna kommer att fullföljas skyndsamt och effektivt. Om så sker kommer utan tvivel dagens beslut att bli till stort gagn för båda leden i den svenska demokratin — det parlamentariska statskicket och den kommunala självstyrelsen.

Herr HERNELIUS (h):

Herr talman! Den 7 december 1865 voterade ridderskapet och adeln om ståndsriksdagens avskaffande. En av åhörarna på läktaren rusade ut på trappan för att meddela de väntande skarnorna utanför Riddarhuset att adeln

Förslag till partiell författningsreform m. m.

med 361 röster mot 294 hade beslutat avskaffa de fyra ståndens riksdag, ibland kallad de fyra förståndens riksdag, ibland de fyra oförståndens.

Det kunde ha gått den mannen illa. Enligt dåtida berättare var folket nära att slita honom i stycken av ren förtjusning. Tvärs över Riddarhustorget kom han men utan att beröra marken med sin fot. »Ty från hand till hand över huvud vid huvud av ursinnigt hurrande människor langades han fram.»

»Ett sällhetens rus» utbröt. I Operakällaren krossades alla fönster. Punschbuteljerna langades ut till allmänheten, och August Blanche, främst bland folktribuner, prisade stående på bordet Gud, kung och folk men också adeln »för dess oegennyttiga, högsinta offer på fädernelandets altare».

I dag, mina damer och herrar, kommer första kammaren av allt att döma att avskaffa sig själv. Ingen folkmassa står otåligt bidande och väntande på besked. Ingen från läktaren löper fara för livet när han meddelar voteringens resultat. Inga fönster kommer att krossas hos hovtraktören och kronoarrondatorn Tore Wretman på Operakällaren. Ingen folktribun, vare sig Evert Taube eller Vilhelm Moberg, kommer att stå upp på bordet och uttrycka sin glädje över kammarens oegennyttiga och högsinhet i folkstyrelsens intresse.

Det klena intresset i dag manifesteras av tomma läktare, och har också länge manifesterats av tomma regeringsbänkar. Jag ber att få hälsa herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet välkommen till kammaren!

Vad beror nu detta på? Har författningsreformen, den partiella, ingen folklig förankring? Är den inte begärd, påkallad av folket, från vilket i en demokrati all makt utgår? För att belysa denna fråga måste man en smula tänka på hur tidigare författningsreformer tillkommit. Ibland har det gått fort, ibland har det gått långsamt.

Kungabalken i Magnus Erikssons landslag sammanställdes och utarbetades

av en lagberedning som under fem år hade varit verksam — alltså i mitten på 1300-talet.

1809 års författning kom däremot snabbt. Adlersparre som den 22 mars med 3 000 man hade tågat in i huvudstaden som en av revolutionens ledare — han blev sedan landshövding i herrar Harald Petterssons, Birger Anderssons och mitt gemensamma hemlän, Skaraborgs län — sade att en statsförfattning skulle han kunna skriva på 24 timmar. Så fort gick det nu inte, men det utskott som tillsattes för uppgiften och vars arbete leddes av den skicklige Hans Järta fick inte många veckor på sig. Men den 6 juni utfärdades regeringsformen 1809 — formellt men icke reellt. Bondeståndet vägrade att skriva under till den 27 juni och hade under mellantiden fått som resultat att en del av adelns privilegier beträffande framför allt skattefri mark hade avskaffats.

I september samma år kom freden med Ryssland, den för Sverige så dyrbara, då en tredjedel av landet förlorades. När författningen utarbetades och antogs stod alltså ryska trupper på svensk mark. Representationsreformen 1866, som riksdagen så högtidligt firade för två år sedan i Stadshuset och Konserthuset med kantat och musik och högtidstal, var ett barn av 1789 års revolution. Och redan år 1830 kom, som herr Georg Pettersson nyss erinrade om från denna talarstol, herrar Anckarsvärd och Richerts förslag om representationsreform, i realiteten ett enkammarssystem.

Den franska revolutionen 1848 gav nytt gehör för reformsträvandena, och Louis de Geer kunde alltså 1865 föra dessa in i hamn. Den siste lantmarskalken greve Lagerbjelkes anförande i Riddarhuset har vi väl alla i minnet sedan vi hörde Holger Löwenadlers mästerliga återgivande av detsamma i Stadshuset för två år sedan: »Lagar kunna förändras, rättigheter kunna upphöra, men kvar stå plikterna mot fäderneslandet; och bliva dessa plikter väl uppfyllda,

Förslag till partiell författningsreform m. m.

föga bekymrar det den sanna adeln, var uti samhället dess plats ställes.»

Tvåkammersystemet tillkom. Varför? Riksdagsordningens upphovsman anförde att »det allmänna tänkesättet med alla sina växlingar icke borde hava makt att göra sig gällande förrän visshet vunnits att de utgjorde majoritetens överlagda och varaktiga tanke samt att en lagstiftande församling liksom varje annan mänsklig makt behöfve vid sin sida en jämlike för att icke förr eller senare urarta till ett envælde som satte sin egen maktfullkomlighet framför sanningens och rättvisans».

Reformarbetet gick vidare. Den lika rösträtten var delvis en chimär eftersom inkomststrecken satte effektiva spärrar för valbarhet och rösträtt. Ännu år 1890 hade endast en fjärdedel av landets myndiga män rösträtt. Den första rösträttsföreningen bildades 1887, och på dess möten sjöngs Verner von Heidenstams Medborgarsång, första gången publicerad i Svenska Dagbladet — herr talmannen kanske tillåter mig att nämna det — den 23 september 1899:

»Vi stridde gemensamt för hem och härd,

då våra kuster förbrändes.

Ej herrarna ensamt grepo sitt svärd,
när varnande vårdkas tändes.

Ej herrarna ensamt segnade ner
men också herrarnas drängar.

Det är skam, det är fläck på Sveriges
baner,

att medborgarrätt heter pengar.»

Det var den dåvarande högerledaren i andra kammaren, Arvid Lindman, som med hjälp av den sedermera liberale Alfred Petersson i Påboda kunde föra frågan i hamn 1907. Kompromissen antogs med stor majoritet men utan segeryra. Det sägs att på riksdagsplanen fanns endast en kusk som väntade på kunder när voteringen ägde rum.

Nästa stora reform var också ett barn av revolutionen. I det första världskri-

gets avslutningsskede föll författningar och statschefer över hela Europa.

»Morgonluft råder i Europa», skrev socialdemokraten Palmstierna i sin dagbok år 1917. Även på slottet här vid riksdagens sida rådde oro, men finansminister Thorsson från Ystad, socialdemokraten, klappade monarken på axeln och sade: »Majestädet skall inte vara orolig — den här skivan klarar vi.»

Hjalmar Brantings kraft tyglade revolutionslidelserna, och en kompromiss kom till stånd vid den urtima riksdagen, egentligen sammankallad för annat ändamål, hösten 1918.

Kvinnorna fick politisk rösträtt — kommunal sådan hade de sedan år 1862 som ogifta men inte som gifta. År 1922 hälsades också riksdagen av monarken som »Svenska män och kvinnor», icke som »Gode herrar och svenske män». 54 procent av folket fick rösträtt mot endast 19 år 1911.

Herr talman! Mot denna bakgrund ter sig kanske den partiella reform som grundlagberedning, regering och konstitutionsutskott i dag föreslagit kamrarna som skäligen obetydlig. Detta är emellertid kanske inte fallet. Det inskrivande av parlamentarismen i grundlagen som bl. a. bestämmelserna om misstroendeotum utgör är delvis ett nytt skott på den svenska författningens träd, delvis ett lagfästade av den ordning som sedan decennier rått. Att Sveriges rike styres av en konung kvarstår i författningen — att det allena styres av en konung är avlägsnat. Men den bestämmelse som borgerskapet och bönderna ville ha avskaffad redan på 1830-talet riktade sig mot enväldet, eftersom det samtidigt föreskrevs att styresmannen skulle lyssna till rådgivarna i de regeringsärenden det var fråga om. Beträffande praxis gör dagens reform ingen ändring.

Väsentligare är naturligtvis tvåkammersystemets fall. I och för sig är detta resultatet av två skeenden. Det ena ske-

Förslag till partiell författningsreform m. m.

endet kan karakteriseras som den likställighet vilken med tiden kommit att prägla de båda kamrarna med undantag för valsättet och mandatperiodens längd. Första kammarens en gång »iögonfallande särkaraktär som på många håll skattades högt» — det är professor Herlitz som uttalat detta — har till stor del försvunnit. Debatterna under andra världskriget utgjorde möjligen ett undantag. Då hävdade denna kammare med värdighet och elegans sin särställning.

Det andra skeendet är händelseutvecklingen efter andra världskriget. I demokratierna i Europa har överhus och senater fallit eller, som i England, reducerats till sitt politiska värde och innehåll.

Folkviljan skall och bör manifesteras av folket i val vid ett och samma tillfälle och bör också få sitt omedelbara utslag i regeringsbildandet, i regeringsmaktens handhavande under den tid valperioden omfattar. Borta ur detta moderna resonemang är argumenten från 1865, nyss citerade, om den långsamma besinningen, för korrektivet mot folkviljans omedelbara uttryck. Skulle första kammaren, herr talman, behållit någon plats i svenskt modernt statsskick hade det bort vara som ett organ för vissa specialdestinerade uppgifter, t. ex. en granskning av lagar och förordningar. När denna eventuella uppgift icke på allvar övervägts av regering och riksdag, av författningsutredning eller grundlagberedning, var i själva verket första kammarens öde därmed beseglat. De praktiska olägenheterna av tvåkammerssystemet träder i stället öppet i dagen. Redan har televisionen och radion samt också pressen degraderat denna kammare; dessa medias bedömning har varit oriktig och i många stycken felaktig men är likväl ett uttryck för hur kammarens verksamhet uppfattas i tiden.

Men ej med klagan skall denna kammares minne firas; än har den år att verka och att fullgöra sin uppgift inom

ramen för vår författning. Den förtjänar förvisso mer att prisas för sina förtjänster än att klandras för sina fel; i denna del må ojäviga historiker dock tala och icke en kammarens jäviga ledamot.

Tillåt mig, herr talman, efter dessa möjligen otidsenliga betraktelser övergå till konkreta texter och till en reservation som jag i grundlagberedningen haft tillfälle att framföra och som i konstitutionsutskottet samlat fyra namn. Frågan om antalet ledamöter i den nya kammaren, som skall börja sin verksamhet år 1971, kan synas ringa men är långt ifrån oväsentlig. Ett alltför stort ledamotsantal ger sämre arbetsmöjligheter, minskar den enskilde ledamotens möjligheter att komma till tals i kammaren och försvårar parlamentarismens behöriga funktion. Finns det något skäl för att Sverige skall ha en större riksdagsrepresentation per invånare än med oss likartade länder?

Jag hörde med intresse konstitutionsutskottets vice ordförande nyss tala om behovet av en allsidig representation i riksdagen för olika grupper och olika bygder, och jag vill helt instämma med honom. Det behövs vi, men när vi det genom 50 extra ledamöter? Var och en kan med papper och penna räkna ut att av de 50 nya mandat som frågan gäller kommer tätorterna att besätta den övervägande delen. Landshövdingen i Vänersborg har i övrigt vist uttryckt detta, när han i remissyttrandet säger att omtanken om glesbygderna egentligen borde medföra att man varje år höjde antalet ledamöter i riksdagen, eftersom utströmningen från glesbygderna till tätorterna fortsätter.

Frågan har också sina ekonomiska aspekter. Jag håller med om att dessa är relativt obetydliga. Dock kostar varje enskild riksdagsman något. Det betyder ingenting om hans mandat krävs för folkrepresentationen. Men det kanske krävs ett nytt hus, och det betyder litet mera ekonomiskt. Framför allt är det emellertid arbetsmöjligheterna i

Förslag till partiell författningsreform m. m.

den stora kammaren som jag ifrågasätter och betvivlar.

Centerpartiet är faktiskt det parti som främst har drivit frågan om 350 ledamöter. Om det inte blir en omvälvning i valmanskåren, kommer centerpartiet att av dessa 50 få mellan åtta och nio mandat. Är det för dessa åtta, nio mandats skull nödvändigt med 50 extra riksdagsmän? Jag bara ställer frågan.

Med glädje har jag konstaterat att utskottet icke är främmande för ett lägre antal — i en framtid. Som herr Georg Pettersson, utskottets aktade ordförande — vilken jag begagnar tillfället att tacka för ett gott samarbete inom utskottets ram — underströk finns det en liten brasklapp i utskottsutlåtandet. Det påpekas nämligen att frågan om ersättare för riksdagsmän kan komma att tas upp till behandling och helst också med förtur av grundlagberedningen. En lösning av den frågan skulle naturligtvis möjliggöra en mera måttfull lösning av frågan om antalet stolar i den nya enkammarriksdagen.

En beklämande aspekt på frågan om antalet ledamöter är den opinion som kommit till uttryck hos flertalet remissinstanser och som justitieministern redovisar i propositionen, vilken opinion därtill tämligen enstämmigt kommit till uttryck i pressen, men alltså inte har beaktats vare sig av regering eller riksdag. Skapar inte detta, herr justitieminister, för att återknyta till gårdagens debatter, ett visst främlingskap mellan opinionen och statsmakterna? Det är ett främlingskap som tyvärr alltför lätt kan uppstå i ett modernt samhälle.

Slutligen vill jag, herr talman, endast säga att hela förslaget från grundlagberedningen, från regeringen och från konstitutionsutskottet är resultatet av en kompromiss. Vi som har deltagit i detta arbete — och det har samtliga riksdagsgrupper och även partistämorna — och kommit fram till denna kompromiss är på det klara med att

den har ingredienser på både gott och ont från varje enskild partimedlems synpunkt. Jag säger detta med särskild adress till någon här i kammaren, som begärt ordet och som är från Kalmar län. Mer identifikation kanske inte behövs. Jag instämmer helt med herr Torsten Andersson att det är med kompromisser vi måste arbeta. Jag vill i detta sammanhang uttrycka min aktning för regeringen — vilket jag inte så ofta har tillfälle att göra — för att den icke såvitt jag förstår ett enda ögonblick övervägt att driva igenom en grundlagsförändring med 51 procent mot 49, eller om det skulle bli 49 mot 51 — det beror ju på valsyste-
met.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservation 4 och i övrigt bifall till utskottets förslag.

Fru SEGERSTEDT WIBERG (fp):

Herr talman! Det är alldeles riktigt, som herr Hernelius har påpekat, att reformerna i detta land ibland har gått fort, ibland långsamt. Lika säkert är att så länge tvåkamarsystemet har existerat, har det varit föremål för debatt. Man har diskuterat förhållandena mellan kamrarna, deras sammansättning och huruvida den jämbördighet som Louis de Geer 1865—1866 eftersträvade var möjlig att skapa eller ens önskvärd. Meningarna har gått starkt isär. Partiernas ställningstaganden har från tid till annan varierat, men alltmer har den åsikten kommit att dominera att den garanti som tvåkamarsystemet skulle utgöra mot förhastade och ensidiga beslut har försvagats i och med att den allmänna demokratiseringen återspeglats också i första kammarens sammansättning. Man har inte ens ansett denna garanti önskvärd. Den har blivit ett hinder för folkmeningen att snabbt fälla ett utslag. Bakom tvåkamarsystemet låg då de inbördes tankegångar om människors olika värde och betydelse, vilka är oss helt främmande.

Förslag till partiell författningsreform m. m.

Tvåkamarsystemet tillkom för att trygga »det beständes rätt», och därmed är också angivet att det står i strid med tanken att folkets vilja i val skall vara utslagsgivande. Ingen har väl heller blivit övertygad av det argument som på senare tid ibland har förts fram om att en fråga blir bättre behandlad och får en mera genomtänkt lösning om det är två församlingar som måste komma överens. De som har fört det resonemanget har utgått från att dessa två fattar beslut oberoende av varandra. Men själva riksdagsbehandlingen ligger anorlunda till, och utvecklingen ger dem inte alls rätt. Skiljaktiga beslut av kamrarna hör i dag till sällsyntheterna. När kamrarna verkligen var två olikartade sammanslutningar, kunde de skiljaktiga besluten överstiga hundratalet per år, ja, ibland närma sig 200. För att åter komma upp i sådana olikheter måste vi få en situation, i vilken man tillåter att första kammaren sitter kvar även om den saknar förankring i folkopinionen.

I debatten om rösträttsfrågan år 1906 sade Karl Staaff, att det tillkommer andra kammaren att se till att klockan går. Första kammaren tillhör det att i de stora politiska frågorna tillse vad klockan är slagen. Han tillade att man kan tycka att detta är en mager uppgift, men erfarenheterna från alla tider visar att den inte är lätt att fylla. Därom tror jag att vi alla kan vara ense. Klockan visar nu att tvåkamarsystemet har överlevt sig självt och att det beslut som vi står inför betyder att första kammaren skall försvinna. Det ankommer på oss som representerar kammaren att erkänna vad klockan har slagit. Kammarens tid är ute. Vi kan konstatera detta och vi kan göra det med ett icke ringa vemod. Vi som haft förmånen att arbeta här vet att kammaren rymmer inte endast ett föråldrat system — den har också givit utrymme för många särpräglade människor, och den har av tradition förmått ledamöterna att visa självdisciplin, saklighet och hänsyn i debatterna. Samma tradition har kommit de-

magoger och långpratare att vantrivas inom kammarens väggar.

Studerar man hur beslut i författningsfrågor tillkommit alltsedan vår grundlag skrevs 1809, finner man att dessa beslut präglats av kompromisser. Redan 1810 framlade konstitutionsutskottet — såsom utskottets nuvarande ordförande nyss påpekat — ett förslag om avskaffande av de fyra stånden. Diskussionerna i samma riktning fick nytt uppsving efter 1848 års revolutioner, och småningom nådde man fram till det förslag som Louis de Geer utarbetade. När detta slutligen resulterade i 1866 års beslut om ett tvåkamarsystem anses det ha berott på att de Geer mera var en kompromissernas än en principernas man.

Det säger åtskilligt om den politiska stabiliteten i vårt land, att demokratin och parlamentarismen sakta och under ständig debatt vuxit sig starka inom ramen för 1809 års grundlagarna vilka som alla vet byggde på maktfördelningsläran. När vi nu står inför ett nytt kamarsystem och parlamentarismens inskrivande i grundlagen tvekar vi fortfarande att helt lämna de gamla grundlagarna. Det föreliggande förslaget bär prägel av denna tveksamhet. Gammalt och nytt blandas på ett sätt som kanske inte är helt lyckat, inte ens om man betänker att vi i dag endast skall besluta om en partiell reform.

Samtidigt bär dagens förslag i hög grad kompromissens kännetecken. Vem eller vilka som av framtiden kommer att i detta fall benämnas kompromissens mästare vet jag inte. Kanske kommer man att konstatera att mästarens hand saknas. Vi står inför en kompromiss som bär många skönhetsfläckar. Otivelaktigt kan befogade anmärkningar riktas mot innehållet i konstitutionsutskottets betänkande, vilket i stort följer de linjer som grundlagberedningen utstakat i enlighet med förhandlingar utstakat i emellan. Man kommer kanske i framtiden att klandra oss som undertecknat konstitutionsutskottets be-

Förslag till partiell författningsreform m. m.

tänkande för att vi alltför kritiklöst har godtagit kompromissen. Jag tror inte att någon av oss gjort det med lätt hjärta; så till vida ger vi våra framtida kritiker rätt. Vi har dock godtagit kompromissen i medvetande om vad klockan slagit. Tiden är mogen att införa enkammarssystemet.

Herr talman! Redan 1953 motionerade nuvarande vice talman Bertil von Friesen tillsammans med bl. a. dåvarande och nuvarande folkpartiledarna, den nuvarande gruppledaren för folkpartiet i denna kammare och herr Waldemar Svensson om tvåkammarssystemets avskaffande. I motionen framhölls att det svenska folket nu nått en sådan grad av politisk stadga att anledning ej finnes att bevara ett system som väsentligen fördröjer de förändringar i folkrepresentationens sammansättning, vilka för- anleds av förskjutningar inom valmans- kåren.

I motionen hette det vidare: »Uppenbart torde vara att en riksdag bestående av en kammare, så till vida måste utgöra en motsvarighet till vår nuvarande andra kammare, att den förnyas i sin helhet genom direkta samtida folkval och att mandatsperiodens längd ej bör överstiga den som nu gäller för andra kammarens ledamöter. Om man emellertid icke har bostadsband, skulle det bli möjligt att i en enkammarrepresentation bereda plats för personer utan nära anknytning till särskild valkrets, vilka nu kan inväljas endast i första kammaren.»

Efter ett längre resonemang fortsätter motionärerna: »Om medlemsantalet i enkammarriksdagen sättes till omkring 300 skapas också en möjlighet att genom ett system med riks- eller tilläggsmandat uppnå en riksproportionell mandatfördelning samtidigt som ett minst lika stort antal som de nuvarande kan utses valkretsvis.»

Man har, herr talman, i motionen utkast till den enkammarriksdag som vi i dag får det första beslutet om. För egen del har jag också stannat inför det antal

på 300 ledamöter som där nämns och som återfinns i den reservation vilken framfördes av herr Hernelius redan då grundlagberedningen lade fram sitt förslag. Jag gör det — vilket framgår av vad tidigare talare har sagt — med stöd av en mycket stark kritik från remissinstansernas överväldigande flertal och en minst lika stark kritik från pressen. I den mån folkopinionen kommit till tals förefaller det mig också som om den kritiserat förslaget. Tanken att en kammare på 350 ledamöter skall ge ökat utrymme för skiljaktiga meningar och för dem som för olika landsdelars talan tror jag — i motsats till herr Andersson i Brämhult — inte är riktig. När riksdagen kommer att omfatta ett så stort antal ledamöter är jag rädd för att man i stället framtvingar en hårdare partidisciplin. Yttranderätten för den enskilde ledamoten blir beskuren. Men jag noterar med tacksamhet påpekan- det av ordföranden i utskottet när han understryker den möjlighet som ersättarsystemet öppnar. I detta sammanhang vill jag passa på att i likhet med herr Hernelius tacka ordföranden för det sätt varpå han har lett förhandlingarna i hela denna stora fråga.

Jag vill också fästa kammarens uppmärksamhet på att vi ännu inte behöver binda oss för det ena eller det andra förslaget om ledamotsantalet. Antages båda förslagen som vilande får de som samlas efter kommande val tillfälle att välja. Folket i val får också möjlighet att på ett bättre sätt säga sin mening. Det kan enligt min åsikt inte få vara så, att man av partihänsyn glömmer bort att ta hänsyn till folkopinionen eller att lyssna till remissinstanserna. Det framgår av den utformning remissutlåtandena fått att man ansett sig ha små möjligheter att påverka ärendet. Man hänvisar till att här redan föreligger en partiuppställning. Dessa hänvisningar säger mig att här är vi inne på en diskutabel form av överenskommelse. Vad hjälper det att vi inför parlamentarismen i grundlagen om parlamentariker- na

Förslag till partiell författningsreform m. m.

inte har handlingsfrihet? Vi har i utskottet accepterat den uppgörelse som grundlagberedningen lagt fram, men det bör sägas ifrån att även om debatten formellt varit fri så har uppgörelsen som sådan haft en hämmande inverkan på den. Jag är rädd att det i framtiden skall visa sig att det finns punkter i betänkandet som borde ha varit mer belysta. Det återstår exempelvis att se vad vi i praktiken uppnått med införandet av institutet misstroendevotum.

Det torde inte undgå någon läsare av utskottets betänkande — i den mån kammarens ledamöter haft tid att läsa betänkandet — att man där visserligen accepterat den gemensamma valdagen och vad därmed sammanhänger men att man har gjort det med stor tveksamhet. Denna kan självfallet ha varit mer eller mindre utpräglad bland ledamöterna. Men jag vill peka på den översyn som utskottet önskar över det kommunala området. Jag vill uttrycka förhoppningen att den i betänkandet nämnda arbetsgruppen snart skall börja sin verksamhet och bedriva den med skyndsamhet. Det synes mig också vara självklart att kommunalpolitikens roll i 1970 och följande års valrörelse blir föremål för vetenskapliga undersökningar.

Även om vi tidigare haft treåriga mandatperioder kan det vara skäl att noga följa resultatet av deras återinförande. Tendensen i utlandet går i motsatt riktning. De treåriga perioderna kan, förefaller det mig, leda till att vi får vad man på ungdomskonferensen i tisdags kallade för »marknadsföringsparlamentarism». Den regeringspolitik som för närvarande förs i England kan vara på gott och ont, men ett är säkert: krispolitiken skulle inte ha kunnat föras om den engelske premiärministern haft att räkna med endast en mycket kort tidsperiod för sitt handlande.

I detta sammanhang, herr talman, vill jag nämna en reservation som också har med tidsbegränsningen att göra, nämligen den som gäller vårsessionens

slutdag. Utskottet har där öppnat möjlighet att uppskjuta slutdagen till den 15 juni. Även om detta skall få ske endast om synnerliga skäl föreligger, så fruktar jag med kännedom om riksdagens arbetsförhållanden att synnerliga skäl alltför lätt kan uppkomma. Detta kan bli den normala ordningen till förfång för ledamöternas möjlighet att hålla kontakt med det vanliga arbetslivet.

Slutligen, herr talman, vill jag påpeka att det till utskottets utlåtande fogats en reservation i fråga om rösträttsåldern. Vi reser vaner har önskat sänka den till 18 år. Den som hade tillfälle att lyssna till de ungdomar som häromdagen debatterade med statsministern kunde inte undgå att ta intryck av vad de hade att säga om sin känsla av främlingskap inför de etablerade politiska partierna och deras verksamhet. Ungdomarna hade intrycket att riksdagspartierna helt höll dem utanför det politiska livet. Med tanke på ungdomarnas ofta intensiva politiska engagemang kan detta förhållande inte tillåtas bestå, de kan inte få ha ett sådant intryck.

Herr talman! Vi kan väl våga hoppas att den grundlagsreform vi nu skall genomföra trots alla skönhetsfläckar skall höra framtiden till. Det kan då vara konsekvent att den också i det politiska livet släpper in de ungdomar som en gång skall föra reformarbetet vidare. Mycket återstår att göra, och här väntar oss och dem stora uppgifter. Dagens beslut utgör endast en början på ett reformarbete, som vi trots allt vågar hoppas skall bli av bestående värde.

Herr talman! Jag ber att få återkomma till reservationerna senare.

Häri instämde herr *Skärman* (fp).

Herr statsrådet **KLING**:

Herr talman! Demokrati och parlamentarism framstår i dag för oss alla som omistliga och självklara värden. Under det halvsekel som har förflutit

Förslag till partiell författningsreform m. m.

sedan den allmänna och lika rösträtten för män och kvinnor infördes i vårt land har den demokratiska ordningen aldrig varit utsatt för något allvarligt angrepp. Vi bör emellertid vara medvetna om att det kan ligga en fara i att betrakta demokratin som något självklart. Det demokratiska styrelseskicket kräver omvårdnad. Om förtroendet för demokratin skall bevaras i framtiden, måste vi se till att det ständigt finns en levande kontakt mellan väljare och valda och att de folkvalda institutionerna har en sådan organisation och sådana verksamhetsformer att de kan lösa sina uppgifter på ett tillfredsställande sätt. Detta är för mig den avgörande synpunkten vid bedömningen av den författningsreform som vi nu diskuterar i riksdagen. Reformen kommer att ha ett bestående värde om den kan ge väljarna bättre möjligheter till inflytande på de politiska besluten samtidigt som den skapar förutsättningar för en effektiv parlamentarisk ledning av samhällsarbetet.

Det betänkande i författningsfrågan från konstitutionsutskottet som nu ligger på riksdagens bord innebär en bekräftelse på uppgörelsen i grundlagberedningen förra våren mellan representanter för de fyra storpartierna. De lösningar man gav tillgodoser inte fullt ut förstahandsönskemålen hos något av partierna. Detta ligger i kompromissens natur och är alltså ingenting anmärkningsvärt. Anmärkningsvärt är däremot att lösningarna trots sin kompromisskaraktär bildar en helgjuten produkt.

De centrala punkterna i författningsreformen är tvåkammarriksdagens ersättning med en enkammarriksdag, sammanförandet av riksdagsvalen och kommunalvalen i en gemensam valdag, ett riksproportionellt valsysteem med procentspärrar mot småpartier och parlamentarismens grundlagsfästande. Nyheterna är sådana att de bör kunna bidra till att fördjupa och effektivisera den parlamentariska demokratin.

Väljarnas inflytande på de politiska besluten bör kunna bli mer påtagligt i en enkammarriksdag som förnyas helt vart tredje år än i den nuvarande tvåkammarriksdagen med dess invecklade valordning. Sammanförandet av riksdagsvalen och kommunalvalen till en gemensam valdag kommer att medföra att vi vart tredje år får en samlad kraftmätning mellan partierna kring både rikspolitiken och kommunalpolitiken. Detta bör stimulera intresset för de politiska frågorna samtidigt som samordningen av valen garanterar att varje val får den inverkan på sammansättningen av riksdagen och kommunala församlingar som det bör ha.

Med det nya valsysteem till riksdagen kommer det att bli en fullständig proportionell överensstämmelse mellan röstsiffror och mandat för de partier som vinner representation. Valkretsindelningen förlorar sin partipolitiska betydelse, och det kommer inte att löna sig för några partier att försöka manipulera med valteknisk samverkan i syfte att inhösta omotiverade mandatvinster. Procentspärrarna utgör ett skydd mot långtgående partisplittring och bör kunna erbjuda en garanti för att riksdagen får tillräcklig handlingskraft.

I fråga om parlamentarismen innebär författningsreformen i huvudsak ett grundlagsfästande av konstitutionell praxis. En betydelsefull nyhet är emellertid införandet av misstroendeförklaring.

Detta institut bör kunna bli ett värdefullt instrument för riksdagens kontroll över regeringen.

Av vad jag redan har sagt framgår att jag inte har anledning att här ingående diskutera detaljer i författningskomplexet. Det som för mig är viktigast vid sidan av de synpunkter jag nyss har utvecklat är att reformen blir fast förankrad i riksdagen. I likhet med konstitutionsutskottet anser jag det ovärderligt att reformen har kunnat få en sådan utformning att man kan räkna med att den skall vinna stöd av en klar

Förslag till partiell författningsreform m. m.

majoritet inom alla de stora politiska partierna. Om en författningsreform av genomgripande betydelse för de politiska partiernas arbetsvillkor genomdrevs av en knapp riksdagsmajoritet skulle det vara risk för att den skulle uppfattas som ett övergrepp mot minoriteten. I så fall skulle reformen förfela sitt syfte och underminera förtroendet för demokratin i stället för att stärka den demokratiska ordningen.

I den offentliga debatten har författningsreformen på sina håll accepterats med en suck av resignation. Man har sagt att kompromissen är dålig men att den får godtas eftersom det inte går att åstadkomma enighet kring någonting bättre. Denna argumentering har framför allt drivits av vissa motståndare till lösningen med gemensam valdag för riksdagsval och kommunalval. Den gemensamma valdagen sätter, har man sagt, den kommunala demokratin i allvarlig fara, men eftersom socialdemokraterna insisterar på någon form av kommunalt samband får man ta denna lösning som det minst onda av flera onda ting.

Detta sätt att resonera har jag svårt att förstå. Om man verkligen betraktar en kommunal självstyrelse i demokratiska former som en omistlig tillgång i vårt samhällsskick — och det trodde jag att alla var ense om — bör man naturligtvis inte godta en författningsreform som innebär ett hot mot den kommunala demokratin. För min del betraktar jag gemensam valdag inte som ett hot utan som en fråga om synpunkter godtagbar form för samordning av riksdagsvalen och kommunalvalen. Att gemensam valdag har bestämda fördelar från rikspolitiska och allmänna demokratiska synpunkter tycks numera alla partier erkänna.

Personligen tror jag att det i dag dess bättre är sista gången som vi i riksdagen diskuterar frågan om sambandet mellan riksdagsval och kommunalval. Samtidiga riksdagsval och kommunalval är en ordning som stämmer väl med

förutsättningarna för politisk verksamhet i det moderna samhället, och den kommer att uppfattas som helt naturlig av väljarna. De politiska partierna kommer sannolikt att snabbt anpassa sig till de nya formerna.

En kritik mot författningskompromissen som framförts från vissa håll går ut på att de stora partierna genom sin uppgörelse har velat slå vakt om det bestående partisystemet och skapa närmast oöverstigliga hinder mot nya partibildningar. Vad man syftar på är spärrens i det nya valsyste­met, främst huvudregeln att ett parti måste samla minst 4 procent av rösterna i landet för att vinna representation i riksdagen.

Det skulle, herr talman, vara allvarligt om denna kritik var befogad. Kritiker­na förtiger emellertid i allmänhet att en fullt genomförd riksproportionalitet skulle innebära ett lättsinne som kunde stå demokratin dyrt. Ingen som har tänkt allvarligt över problemet kan önska sig en riksdag där även partier med en obetydlig andel av väljarna bakom sig blir representerade. Arbetsförhållandena i en sådan riksdag skulle kunna bli kaotiska och regeringskriserna skulle kunna bli lika täta som svårlösta. En spärr mot småpartier kan alltså inte undvaras.

Det har ibland sagts att 4-procentregeln innebär en väsentlig skärpning i förhållande till de spärrar mot småpartier som finns i det nuvarande valsyste­met till andra kammaren. Jämförelser är emellertid mycket svåra att göra. Det går inte att översätta spärrarna i andrakammarvals­systemet i procent av samtliga röster i landet. I det nuvarande systemet är spärr­effekten framför allt beroende av valkretsarnas storlek, men även andra faktorer kan inverka. Det har t. ex. stor betydelse hur ett parti har sina väljare fördelade mellan olika valkretsar. Ett litet parti med huvuddelen av sina väljare koncentrerade till en eller ett par valkretsar kan klara spärr­en, medan ett annat parti med lika

Förslag till partiell författningsreform m. m.

många väljare men med en mera jämn fördelning av väljarna på valkretsarna blir utan representation. Dessutom är spärren i det nuvarande systemet »glidande», dvs. spärren verkar så att småpartier som forcerar spärren i regel blir underrepresenterade, men underrepresentationen minskar ju större partiet är. Konstitutionsutskottet har i sitt utlåtande på ett förträffligt sätt belyst nyckfullheten i det nuvarande valsystemet. Mot den bakgrunden framträder förtjänsterna i det nya systemet fullt tydligt.

Jag medger att det kan vara en vansklig bedömningsfråga hur högt spärren måste sättas för att den skall fylla sin funktion att bevara riksdagens handlingsduglighet. Som ledamöterna av denna kammare väl känner till har socialdemokraterna varit öppna för diskussion på denna punkt, men vi har funnit oss kunna godta 4 procent i stället för 3 procent som i första hand hade föreslagits från vårt håll. För oss har spärrens konstruktion varit en väsentlig faktor. Framför allt har vi betraktat det som en principiellt betydelsefull vinst med det nya systemet att varje parti som klarar 4-procentspärren blir representerat i förhållande till sitt röstetal och varken under- eller överrepresenterat.

Herr talman! Av de fåtaliga reservationerna till konstitutionsutskottets betänkande är det bara en som jag anser mig ha anledning att säga ett par ord om i detta anförande. Den rör en fråga som på senare tid tilldragit sig stor uppmärksamhet i författningsdebatten och har behandlats av två av de föregående talarna som tillhör reservanterna, nämligen antalet ledamöter i riksdagen. I konstitutionsutskottet har högerns representanter och en representant för folkpartiet reserverat sig till förmån för 300 ledamöter i stället för 350 som majoriteten förordar.

Även i denna fråga har det parti jag representerar varit öppet för diskussioner. Skäl kan anföras både för 300 och

för 350 ledamöter. Reservanterna kan med fog peka på arbetstekniska svårigheter i en talrik enkammarriksdag. Däremot kan jag inte inse att jämförelser mellan representationstätheten i Sverige och i andra länder innefattar något övertygande argument. Om vi som är ett litet land kan ha ett relativt stort antal riksdagsledamöter i förhållande till folkmängden är detta från flera synpunkter en fördel. Bl. a. får partierna bättre möjligheter till en allsidig regional representation. Jag vill hålla för troligt att t. ex. högern, som med sin nuvarande röstandel bör kunna få representation för varje valkrets i en riksdag med 350 ledamöter, inte skulle få det i en riksdag med 300 ledamöter.

Som framgår av propositionen har jag vid mitt ställningstagande till frågan om antalet ledamöter i riksdagen fäst avsevärd vikt vid att det högre ledamotsantalet varit en väsentlig förutsättning för uppgörelsen i författningsfrågan.

Konstitutionsutskottets betänkande innefattar även grundlagsändringar som ligger utanför författningsuppgörelsen. Jag skall inte här ta upp dessa olika frågor till behandling. Jag vill bara beträffande rösträttsåldern erinra om att propositionen i ämnet är att betrakta som en förberedande åtgärd för en samtidig sänkning nästa år av både myndighetsåldern och rösträttsåldern. Den av riksdagen på principiella grunder fastställda relationen mellan dessa åldersgränser bör enligt min mening inte ändras innan grundlagberedningen gjort en fullständig översyn av rösträttsvillkoren. Jag utesluter inte att det vid en sådan översyn kan visa sig möjligt att utforma rösträttsvillkoren på sådant sätt att rösträttsåldern kan fastställas fristående och på delvis andra grunder än dem som är aktuella vid bestämmande av myndighetsåldern. I så fall kan det bli aktuellt att överväga ytterligare sänkning av rösträttsåldern. Däremot anser jag att det skulle vara fel att redan nu sänka rösträttsåldern med två

Förslag till partiell författningsreform m. m.

är, som företrädare för folkpartiet och centerpartiet förordad i en reservation till konstitutionsutskottets betänkande.

Den författningsreform som riksdagen i dag skall fatta beslut om är inte ett storslaget och fantasieggande verk i den meningen att det skulle vara fråga om att uppnå ett genombrott för nya idéer och länka in samhällets utveckling i nya banor. Det är i stället fråga om att befästa och vidareutveckla ett parlamentariskt och demokratiskt styrelseskick som sedan länge är erkänt som den för vårt land naturliga styrelseformen. Men inte heller detta är någon liten eller betydelselös uppgift. Dagens riksdagsbeslut kommer sannolikt inte av eftervärlden att jämföras med 1809, 1866 och 1918 års stora grundlagsreformer, men det finns anledning att tro att vi med vårt beslut i dag lägger grunden till en modern demokratisk organisation som ger väljarna goda möjligheter att omsätta sina önskemål i politiska beslut och som är väl rustad att möta nya och växande uppgifter. Det slutliga målet, att ersätta 1809 års regeringsform och 1866 års riksdagsordning med en helt ny författning, bör nu ligga inom räckhåll.

Herr DAHLÉN (fp):

Herr talman! Flera av talarna, senast justitieministern, har sagt att det inte är någon stor och omvälvande reform som vi i dag går att besluta om. Det är alldeles riktigt. Jag tycker inte heller att det egentligen skulle ha varit lyckosamt för den svenska demokratin om så hade varit förhållandet, ty det skulle ju innebära ett mycket starkt underkännande av demokratins arbetsform i Sverige som sådan, och ingen av oss har väl något behov av att underkänna den.

De flesta talarna har också lagt in denna fråga i ett historiskt perspektiv, och jag kan, herr talman, inte heller undgå att göra det — men kanske ur en annan synpunkt och med en annan betydelse.

Jag har också, eftersom jag sysslat med denna fråga under rätt många år, behov av att framföra några personliga kommentarer. Hemskt nog, herr talman, kommer jag att snudda vid några av de politiska meningsmotsättningar som har rått under 1950- och 1960-talen. Av de föregående inläggen verkar det nästan som om det i denna politiska församling vore något fel att antyda dessa motsättningar. Jag kan dock inte motstå den frestelsen. Jag hoppas att det inte är alltför många som kommer att anse det ofint.

En hel del av den debatt som vi haft under 1950- och 1960-talen har kretsat kring problemet: När är tiden inne för en författningsreform? Därvidlag har det verkligen varit markerade skiljeliner. Man har haft olika uppfattningar mellan partierna, och man har också i en del partier haft skilda uppfattningar inom partiet. Detta är en mycket betydelsefull fråga inte minst mot bakgrunden av frågan hur vi i dag skall uppfatta det beslut som vi nu av konstitutionsutskottet inbjuds att fatta.

Som fru Segerstedt Wiberg här erinrade om, lade vi inom folkpartiet i början av 1950-talet fram förslag om en enkammarreform. Det intressanta var att socialdemokraterna i konstitutionsutskottet sade: Tiden är inte mogen för en reform. Kravet avslogs givetvis. Något år senare väckte några socialdemokrater en motion. Då var konstitutionsutskottet något mer benäget att anse, att man nog ändå skulle se på första kammarens — som man uttryckte det — sammansättning, ställning och funktioner. Längre vågade man inte gå.

Herr Erlander var ju statsminister redan då. Han uppträdde i andra kammaren och sade att han hoppades, att man inte skulle ha något emot om en utredning tillsattes med något vidgade direktiv, som skulle ta upp hela frågan om en modernisering av det svenska styrelseskicket. Detta blev också resultatet. Författningsutredningen kom till.

Jag satt med i den. Jag måste säga att

Förslag till partiell författningsreform m. m.

vi som ville reformer under de första åren inte hade det särskilt lätt att vinna gehör för våra synpunkter. Man förhållade arbetet. Man ägnade sig åt mindre väsentliga ting. Regeringen hade givetvis haft möjligheter, offentligen i varje fall, att uttrycka en önskan om att vi skulle komma fram till kärnpunkterna i det utredningsuppdrag som vi hade. Men så skedde inte. Den enkla och rätlinjiga författningsreformen av typ en kammare, direkt vald av hela folket vid ett och samma valtillfälle, hade mycket svårt att vinna tillräckligt gehör i partivärlden.

Det var under de diskussionerna som det än i dag icke definierbara kommunala valsambandet kom in i debatten. Som vi vet, räckte det inte med det saktliga sambandet mellan riks- och kommunalpolitik, som vi alla anser finns, utan riksdagens sammansättning skulle också få en särskild markering genom ett samband med kommunalpolitiken i val.

Under tiden konstruerades olika system för hur detta önskemål skulle tillgodoses. Man tänkte sig att bevara tvåkammerssystemet men minska eftersläpningen i första kammaren. Sedan uppkom en tanke på ett enkammersystem men med en inbyggd första kammare. Och till slut framkom tanken på ett blandat system.

Herr talman! Jag skall inte gå in på de olika detaljerna. Jag vill bara erinra om att de alla cirkulerade i debatten som mer eller mindre allvarliga förslag. Så småningom kom frågan om gemensam valdag för kommunal- och riksdagsvalen att skynta, men det var något som *ingen* tyckte om.

Dessa turer fram och tillbaka hade också ett principiellt intresse, ty som vi såg det var den stora frågan hur väljaren skulle få ökade möjligheter att påverka rikets styrelse. De synpunkterna kom dock ganska lätt i skymundan i debatten. Det hävdades till och med att frågan om en eller två kamrar inte var en principfråga, utan en praktisk och

teknisk fråga, som ju kunde diskuteras på annat sätt än man gör med principfrågor.

Det finns alltid människor som när det gäller författningsfrågor tillhört den konservativa gruppen. De säger att det inte finns något tryck ifrån stora majoriteter hos folket för en reform och att den författning vi har haft ända sedan 1809 med vissa förändringar har stått sig bra och att den duger åt oss. Uppfinningsrikedomen när det gäller att hitta på skäl mot en reform har varit beundransvärd.

Sedan 1809 års revolution — det var en revolution som då skedde i Sverige, någon annan beteckning kan man inte ge den — har vi haft, som alla talare här har erinrat om, två stora reformer, nämligen år 1865 och år 1918. Man har snuddat vid skillnaden i situationen kring reformen i dag och vid de två tidigare tillfällena. Jag tycker emellertid att situationen har blivit belyst på ett felaktigt sätt därför att läget denna gång har varit ett helt annat. Bakgrunden till 1865 års reform var att det hade hänt någonting på det kommunala planet. Den urgamla självstyrelsen i byar, härad och landskap hade naggats i kanten av statsämbetsmännen, och den liberala rörelsen vann på 1860-talet gehör för sina krav på nya former för självstyrelse i kommunerna. 1862 års kommunallagar visade sig bli hörnstenen i det svenska samhällsbygget på detta område. Kommunen blev för första gången ett begrepp i svensk lagstiftning.

Det intressanta hade inträffat att borgarnas och böndernas intresse för självstyrelse hade stimulerats, och kommunalreformen genomfördes ju också mot denna bakgrund utan större strider.

Men värre blev det när riksdagen skulle reformeras. Herr Hernelius har i ett mycket trevligt anförande anknutit till den stämning som rådde den 7 december 1865, då riksdagsreformen beslutades. Men det han inte nämnde var vad som verkligen låg bakom 1865 års beslut. Då rådde nämligen stor oro i

Förslag till partiell författningsreform m. m.

landet. När riksdagen samlades i september 1865 var spänningen stor. Möten och namnlistor till förmån för reformen talade ett mycket tydligt språk om oro och olust. Redan i början av år 1865 hade folkmassor varit i rörelse på Stockholms gator, och regeringen var ängslig för läget. Om förslaget inte hade antagits fanns det verklig anledning att befara att oroligheterna i Stockholm skulle ha förvärrats. Regeringen drog trupper till huvudstaden för att se till att inte en ny revolution skulle bryta ut. Denna upphetsade folkstämning bidrog till att bryta adelns och därmed också prästerskapets motstånd. Därför kom det jubel, som herr Hernelius talade om, som en naturlig slutapplåd till folkets nyvunna möjligheter att bestämma hur landet skulle styras.

Jag håller med om att vi inte har det läget i dag, men vi har inte heller det läge som rådde 1918—1919. Demokratien hade förbättrats under tiden mellan 1865 och fram till och under första världskriget.

Det som var bakgrundsmusiken till reformen 1918—1919 var kanonerna ute i Europa. Det var i ljuset från revolutionshårdarna som det konservativa motståndet tvingades att ge vika så att vi fick en reform.

Det var också en reform av annan karaktär än den vi i dag beslutar om. Att det därför inte finns ett stort utbrett folkmisshöj med den författning vi har i dag tycker jag är naturligt, och man kan därför bara delvis dra paralleller mellan de två tidigare tillfällen då vi ändrat 1809 års regeringsform. Den svenska demokratien bär i dag i hög grad stabilitetens prägel, och det skall vi vara glada för.

Men nu kommer den väsentliga frågan in: När är då tiden inne för en författningsreform?

En del av dem som under 1950- och 1960-talen har diskuterat denna fråga har sagt att det inte har så stor betydelse hurudan en författning är; den spelar inte så stor roll. Bakom detta

resonemang har givetvis legat tron att något oroväckande inte kan hända i vårt land.

Detta är naturligtvis att vara alltför optimistisk. Det är dock inte länge sedan nazismen vällde över Europa. Jag tror inte att det, som väl är, finns några folkstämningar för en sådan rörelse här i Sverige, och inte heller för omvälvningar som kommer från annat håll. Tron att vi skall kunna vara säkra på att ingenting händer — att det finns en garanti för det demokratiska styrelseskicket — är dock felaktig. Och inte bara det — den är också farlig därför att man ständigt måste vara på vakt. För dem som vill kämpa för demokratins bestånd måste det vara en hjärteangelägenhet att alltid fråga sig: Vad är det vi nu kan göra som innebär en förändring till det bättre? Det bör man göra *utan* att först behöva slå fast, att det finns en väldig folkstämning för att förändringar måste ske. Här har det verkligen gått en skiljelinje under de två senaste decenniernas debatt. Vi har sett på dessa frågor på olika sätt.

Jag skall inte gå in på alla enskildheter i fråga om förslag och hugskott som har kommit fram under årens lopp. Jag vill bara slå fast, att man aldrig kan få en författning som är hundra procentigt demokratisk. *En författning, är demokratisk i den mån som folkviljan förmår att slå igenom i folkrepresentationen och därmed i regeringen.* Detta är demokratis innersta idé. Vi kan från denna synpunkt aldrig få en perfekt författning, men vi kan ständigt sträva efter förbättringar.

Den större politiska medvetenheten och kunskapen hos vårt folk visar att det inte är så stor sannolikhet för att det skall hända några gräsligheter, om vi nu fattar beslut rörande en enkammarreform. Det finns inte heller i dag några delade meningar mellan de demokratiska partierna om att en sådan reform bör ske. Det har emellertid varit delade meningar om hur snabbt folkviljan skall slå igenom. En del har tills

Förslag till partiell författningsreform m. m.

för inte alls länge sedan önskat, att folkviljan skall slå igenom med förse- ning. Man menade att det skulle kunna vara farligt om folkviljan omedelbart skulle kunna förändra sammansättningen av riksdagen.

Häri ligger ju ett mycket viktigt inslag i demokratin. Det finns i samband därmed ett annat problem, att folket inte skall få intrycket att man konstrar med författningen för att förhindra att folkets mening slår igenom på ett effektivt sätt. Då är det verkligen fara för demokratin, och förakt för ett styrelse- skick kan då ligga snubblande nära.

Jag tror inte att riskerna har varit så stora i vårt land. Vi ser dock att man i andra länder verkligen har hamnat i den situationen, och uppstår det ett förakt för partierna och för politikerna, ja, då kan en demokrati inte klara sig. I längden kommer den att gå under. Därför måste strävanden givetvis vara att förbättra demokratins verksamhetsformer. En ständig vaksamhet på denna punkt är nödvändig.

När jag säger att politikerna inte får utsättas för förakt, är vi i denna kam- mare självfallet överens om att det inte är så, att föraktet inte kan komma oss till del därför att vi skulle vara full- komliga eller vara avskärmade från kritik. Det är inte detta som det är frågan om. Men om det politiska ar- betet uppfattas som att vi inte gemen- samt skulle sträva efter att nå bästa möjliga resultat för det svenska folket, och då kanske också använder författ- ningen såsom ett medel att förhindra folkviljan att slå igenom, är det verk- ligen fara å färde. Det är därför som jag personligen under de två senaste decennierna har sett med stor oro på liknöjdheten och förnöjsamheten när det gäller behovet av författningsmäs- siga reformer.

Konstitutionsutskottets ärade ordfö- rande hade ett mycket intressant an- förande och markerade en hel del av de väsentligheter som vi i dag kommer att besluta om. Jag är säker på att han

och jag inte hyser delade meningar om en del av det som jag haft ett personligt behov av att betona.

Det var dock ett uttalande av honom som gjorde mig litet förbryllad. Han sade att riksdagen kunde »ta åt sig äran» av att nu reformera sig själv. Ja, vem annars skulle reformera riksdagen? Skulle kungen göra det? Det vore omöj- ligt. Skulle regeringen göra det? Ja, det vore ju snöpligt för riksdagen. Det rå- der ingen revolutionsstämning — det är utskottets ärade ordförande och jag säkert överens om — bland folket så- som det gjorde åren 1865 och 1918. Jag förmodar dock att vi också är överens om att det finns en ganska bestämd mening om att riksdagens arbetsformer, funktionssätt och uppdelning i kamrar har överlevt sig själva. Detta, herr Georg Pettersson, har väl också det varit en faktor, som har spelat en roll, då vi ef- ter 1966 års val äntligen började få för- fattningsfrågan litet i rörelse. Före den tidpunkten hade inte så särskilt mycket hänt. Folkmeningen har alltså haft sin betydelse i sammanhanget.

Vad är då resultatet? Ur folkpartiets synvinkel är resultatet glädjande. Vi har uppnått enighet mellan partierna om tre saker, som vi har strävat efter, nämligen en riksdag med en kammare, direkt vald av folket och vald på en och samma dag. Det betecknar vi som en stor framgång för våra strävanden att stärka den svenska demokratin.

Men det är givet att det, såsom alla talare har antytt, finns fläckar på tav- lan. Jag skall bara nämna några exem- pel.

Vi tror att den gemensamma valdagen kan innebära risker för den kommu- nala demokratin. Hur det kommer att bli får väl de flesta av oss tillfälle att diskutera under kommande tider. Jag tror att det finns anledning att så snart som möjligt se vad som händer med den kommunala debatten. Jag tycker därför att den motion som herr Ahl- mark har väckt på denna punkt om en undersökning av vad som händer redan

Förslag till partiell författningsreform m. m.

vid 1970 års val har ett stort intresse. Vi har dock accepterat denna gemensamma valdag, ty det var enda möjligheten att få enighet om en reform, som vi från andra synpunkter har satt så stort värde på.

En annan skönhetsfläck är givetvis det stora antalet ledamöter. Såsom fru Segerstedt Wiberg har anfört har vi från vår sida hela tiden tänkt oss ett antal av omkring 300 i den nya riksdagen. Men antalet 350 ställdes ju såsom villkor framför allt av centerpartiet och i någon mån av socialdemokraterna.

Valsystemet innebär likaså en hel del olägenheter, men även på den punkten har det varit nödvändigt att träffa en kompromiss. Och en kompromiss innebär givetvis att ingen helt kan få sin vilja igenom — annars är det inte en rimlig kompromiss; en sådan måste innebära att ingen behöver helt underkasta sig motparten. Men det finns ju alltid möjligheter att så småningom rätta till vad som blivit felaktigt. Justitieministern trodde att det var sista gången vi här i riksdagen diskuterar den kommunala valsamverkan. Jag delar inte den uppfattningen; men framtiden kommer att visa vem som får rätt därvidlag.

Jag skall diskutera några speciella avsnitt i konstitutionsutskottets förslag.

Parlamenten i de demokratiska länderna har ju undergått betydande förändringar. Från att framför allt vara detaljdiskuterande och detaljbeslutande folkrepresentationer har parlamenten i någon mån tagit mindre del i den verksamheten, mer och mer gått över till att vara ur politisk synpunkt betydelsefulla granskningsinstrument. Jag engagerade mig i författningsutredningen personligen mycket hårt för att en reform just skulle ge Sveriges riksdag större möjligheter att fylla den granskningsuppgiften, och jag är glad att grundlagberedningen, justitieministern och konstitutionsutskottet gått på denna linje. Det är nödvändigt att vi i riksdagen får en möjlighet att mera inrikta oss på det po-

litiska ansvarsutkrävandet; därmed skall givetvis inte alla de andra uppgifterna åsidosättas.

I det sammanhanget är införandet av misstroendeförklaring en betydelsefull sak. Konstitutionsutskottet hyser bekymmer för att man inte tänkt sig att omröstningen skall gälla ett motiverat förslag. Detta kan vara besvärligt framför allt om man har minoritetsregeringar, säger utskottet. Det är alldeles riktigt. Men finns det ändå inte även ett annat moment, som konstitutionsutskottet inte så mycket trycker på? När förslag om misstroendeförklaring mot en regering framläggs från olika håll, vet nämligen de som kommer att rösta för en sådan förklaring att det antingen blir nyval eller att de själva får ta på sig regeringsansvaret. Anledningen till minoritetsregeringen är ju att det icke funnits en majoritet som varit villig eller haft möjligheter att sätta sig själv i regeringsställning. Under dessa förhållanden måste någonting ha hänt politiskt, när man är villig att genom en omröstning i riksdagen skicka i väg denna minoritetsregering.

På den punkten har kanske konstitutionsutskottets skrivning inte gett en realistisk bild av vad som händer i ett parlament i samband med en misstroendeförklaring.

Men problemet har också en annan aspekt. Det kan hända att två eller flera partier i och för sig inte har någonting mot att kritisera regeringen men av skäl som jag tidigare antytt inte vill ta på sig ansvaret att verkligen göra det. Om man hade ett system med motiverade misstroendeförklaringar skulle de då kunna fly undan ansvaret att själva sätta sig i regeringsställning genom att säga: »Vi vill ha litet olika ordval när det gäller att uttala vårt misstroende mot regeringen och kan därför inte enas.»

Denna sida av saken är oerhört väsentlig. Skall nämligen parlamenten, och även den svenska riksdagen, ta på sig uppgiften att i högre grad än nu vara instrument för utkrävande av poli-

Förslag till partiell författningsreform m. m.

tiskt ansvar, då skall man inte försöka smita undan detta ansvar genom att laborera med skilda ordalydelser i en misstroendeförklaring.

Nu vet vi inte om riskerna skulle vara så stora — detta är en teoretisk diskussion, jag betonar det — men när det gäller ett grundlagsbeslut måste man ju diskutera hur det kan bli i situationer som vi inte nu har alla möjligheter att förutse; grundlagen skall även då kunna fungera och tvinga politikerna i riksdagen att ta det ansvar som folket gett dem.

Detta är inte någon mycket stor fråga — jag ber att få betona det — men jag vill ta den som ett exempel på frågor som kan komma att spela en viss roll i framtiden.

Personligen känner jag tillfredsställelse också på en annan punkt, nämligen den som innebär att konstitutionsutskottets hittillsvarande form för dechargearbetet nu definitivt stryks.

Jag kan väl avslöja, herr talman, att när vi började diskutera den frågan i författningsutredningen fanns det inte så stor känsla för att en reform skulle göras på den här punkten, men så småningom växte förståelsen i författningsutredningen, och nu är vi som jag hoppas överens om att konstitutionsutskottets granskningsarbete visserligen är ett mycket värdefullt arbete, men att det främst måste ligga på ett annat plan än det politiska ansvarsutkrävandet.

Vi kommer genom dessa två reformer i den svenska demokratin att visa att vi har förstått att en förändring har skett i fråga om parlamentens ställning. De andra länderna har i regel hunnit före oss på den punkten, men vi kan nu fatta ett beslut som också sätter oss i stånd att bättre fullgöra våra uppgifter i folkrepresentationen än vi tidigare har kunnat göra.

Konstitutionsutskottets ordförande sade att reformen inte är färdig — det måste komma till en hel del — och jag instämmer med honom i det avseendet. Bara, herr talman, en parentetisk an-

märkning; när han talade om fortsatta reformer sade han att frågan om antalet ledamöter också måste tas upp om ett ersättersystem skall införas. Jag förstår inte riktigt sambandet därvidlag, men det är en sak som vi får diskutera vid ett annat tillfälle.

Riksdagens arbetsformer behöver verkligen reformeras. På en punkt har det från samtliga partiers sida varit en större eller mindre tveksamhet inför tanken att införa mera av personval i det svenska valsystemet. En utökad möjlighet till personval tror jag skulle vara ett sätt att aktivera den svenska demokratin, som vi skulle ha glädje av.

Jag vill uttala den förhoppningen att grundlagberedningen i denna fråga skall visa sig litet djärvare än de remissinstanser som uttalade sig om denna tanke när författningsutredningen lade fram förslag härom. Även den svenske väljaren måste — som fallet är i många andra länder — ha ett intresse av att inte välja bara på en lista som partierna upprättat utan också kunna välja bland kandidater som införde folket förklarar »Rösta på mig». Detta skulle innebära en vitalisering av den svenska demokratin. Det är en väsentlig fråga när det gäller demokratins framtid att förbindelsen mellan den som inför folket säger »Rösta på mig» och väljaren blir bättre.

Tron på ett system där kandidaterna spelar en mindre och mindre roll och där partierna, i regel då partiordförandena, skall vara de allt dominerande i den politiska debatten anser jag vara mycket farlig. Så måste inte heller med absolut nödvändighet bli fallet. Därför menar jag att inslaget av personval i det framtida valsystemet kommer att kunna bidra till att vi får en önskvärd breddning av den politiska debatten.

Det är också nödvändigt att en framtida reform mera ser till att vi får en grundlag som anger ramarna för de väsentliga funktionerna när det gäller rikets styrelse och inte heller tar upp en rad olika detaljer av mera arbetsmässig

Förslag till partiell författningsreform m. m.

karaktär. Jag instämmer på den punkten med konstitutionsutskottets ordförande. En hel del detaljer kan vi föra in i andra lagar än grundlagarna.

Ett skäl för detta, utöver vad herr Georg Pettersson anförde, är att det skall vara en viss stabilitet i grundlagarna. Vi har haft så mycket små detaljer i grundlagarna att vi oupphörigen har behövt ändra dem. Om man vill införa ett nytt utskott eller ändra antalet ledamöter i ett utskott skall man i Sverige ändra en grundlag, och det är ju fullständigt orimligt.

Jag tror det är väsentligt att grundlagarna, som herr Georg Pettersson antydde, befattar sig med väsentligheter. Det ger också den stabila förankring i folkopinionen som det är önskvärt att grundlagarna har.

Ingen grundlag kan bli så bra att den verkligen är en garanti för att folkstyrelsen är kvar om diktaturer väller in över ett land, antingen som idéer eller genom krig. Det finns inga sådana grundlagar. Men vi kan se på vad som hände i Norge under andra världskriget, under Quisling. Det råder ingen tvekan om att den norska grundloven var en betydelsefull faktor när det gällde att stoppa en del av de värsta orimligheterna i krigets Norge och bidrog till det norska folkets sammanhållning. Min förhoppning är att när vi äntligen får en totalreform av den svenska grundlagen skall den också bli sådan, att den kan uppfattas av det svenska folket på det sätt som den norska grundloven kunde uppfattas under orostiderna.

Det är också mot den bakgrunden jag hälsar det förslag till beslut som nu föreläggs riksdagen. Det ger folket större möjlighet att snabbt säga ifrån hur det vill att landet skall styras. Det ger folket möjligheter att fastställa riksdagens sammansättning på en och samma dag, och därmed får det också bättre genomslagskraft beträffande regeringens utseende. Dessa reformer är nödvändiga om vårt land vill vara en

demokrati som ständigt förbättras. Även av den anledningen hälsar vi dagens förslag med glädje.

Herr HOLMBERG (h):

Herr talman! Den reform som riksdagen i dag preliminärt skall besluta om är resultatet av ett långt utredningsarbete.

Författningsutredningen, som arbetat med problemen i nära tio år, avlämnade sitt slutbetänkande redan 1963 med förslag till helt ny grundlag. Men kritiken mot utredningens förslag var mycket stark, både i den politiska debatten och i remissvaren. Det gällde såväl förslaget till ny regeringsform som förslaget till ny riksdagsordning. Det blev därför nödvändigt att gå ifrån den tilltänkta ramen för författningsfrågornas lösning och i stället föreslå delreformer inom ramen för 1809 års regeringsform, som i dag förutom den amerikanska konstitutionen är den äldsta gällande skrivna författningen i världen.

Låt mig ett ögonblick erinra kammarens ledamöter om att 1809 års regeringsform, liksom de flesta andra grundlagar, tillkom under starkt yttre tryck och under inrikespolitisk oro. Detta ledde till att dess tillkomsttid snarare blev en fråga om veckor än om månader. Den i dag förelagda författningsreformen har i stället en fjortonårig tillkomsthistoria, och ändå utgör den blott en dellösning och i viktiga avseenden ett provisorium.

Som konstitutionsutskottet framhåller i sitt betänkande är förslaget naturligtvis en kompromiss — och det är en kompromiss som få är helt nöjda med. Men den utgör ändå det bästa som det visat sig vara möjligt att nå enighet om mellan de fyra demokratiska partier som varit representerade i hela förberedelsearbetet.

Det klart positiva med förslaget till författningsreform utgör självfallet avskaffandet av tvåkammerssystemet och därmed den oklarhet som hittills vid-

Förslag till partiell författningsreform m. m.

låditi det parlamentariska styrelsesättet här i landet. Väljaren kommer nu att på valdagen bestämt veta, att han vid detta tillfälle kan stödja eller fälla den sittande regeringen. Om väljarnas votum innebär ett stöd för bildandet av en ny regering, kommer detta att omedelbart ge utslag i bildandet av en ny regering. Denna reform innebär därför i demokratisk bemärkelse en klar förstärkning av folkstyret i vårt land.

Förslaget till enkammarriksdag innebär också en reform av valsättet genom att man sökt skapa största möjliga proportionalitet mellan de nu i riksdagen representerade partierna. För att undvika riskerna med alltför stor partispliftring har man samtidigt föreslagit inrättandet av en spärr som verkar upp till fyra procent av de avgivna rösterna. Högerpartiet har som ett led i nu träffad kompromiss godtagit utformningen av detta valsätt i nuläget, även om vi reserverat oss beträffande antalet ledamöter i kammaren till förmån för 300 ledamöter i stället för 350 som konstitutionsutskottet stannat för.

Det är emellertid angeläget att betona att vi även anser att detta valsätt utgör en provisorisk lösning — en delösning, som i dag stöds av alla partier. Men det hindrar inte att vi redan nu har anledning att se på vad man i framtiden kan komma att erbjuda för definitiv lösning av problemet med valsättet.

För min egen del har jag under många år varit anhängare av ett system med majoritetsval. Ett mycket viktigt skäl för mig att förespråka majoritetsval är att det underlättar uppkomsten av ett tvåpartisystem. Uppkomsten av ett tvåpartisystem i Sverige skulle innebära en betydande ändring av den nu rådande partistrukturen, något som jag självfallet inte bara är medveten om utan även anser vara riktigt. Men det skulle också innebära en koncentrerings av de politiska krafterna i Sverige i en socialistisk och en icke-socialistisk parti-gruppering, vilket vore en fördel av många skäl.

Den ungdomens främlingskap och vanmakt inför möjligheten att påverka samhället och förändra det — det problem som vi talade om i går — skulle kunna lättas, om våra politiska representanter i små valkretsar finge en intensivare och större kontakt med sina väljare än vad det nuvarande stela proportionella valsättet med stora valkretsar ger möjlighet till. Små valkretsar med majoritetsval skulle skapa en mer direkt opinionskontakt med väljarna, och väljarna — framför allt de unga väljarna — skulle snabbare och mer personligt kunna kanalisera sina politiska önskemål.

Jag anser det därför angeläget att frågan om majoritetsval, trots det beslut i enighet som vi kommer att fatta här i dag, hålles levande, för att i framtiden kunna realiseras då opinionen inom partierna hunnit göra sig mer förtrogen med denna tanke.

Låt mig avslutningsvis säga någonting om det demokratiska styrelsesättet i allmänhet. Demokrati får inte bara vara en fråga om teknik; det är minst lika mycket fråga om en attityd, en sinnets inställning, en benägenhet att respektera oliktänkande och att visa hänsyn till dessa.

Det är också viktigt att det demokratiska styrelsesättet är grundligt förankrat hos alla medborgare, hos hela folket. Det räcker inte med att slå sig till ro med att demokratin en gång införts och att folkstyret i allmänhet verkar stabilt. Demokratin måste vinnas av varje generation på nytt. Inte minst debatten om möjligheterna att föra in de extrema vänstergrupperna i dag i ett demokratiskt tänkande och handlande visar detta. De demokratiska spelreglernas utformning är härvid utomordentligt betydelsefull. Det är lika betydelsefullt att medborgarna rätt förstår, att mot en demokratisk form måste svara ett demokratiskt innehåll.

Det är, herr talman, mot den bakgrunden jag vill se dagens partiella författningsreform som ett steg på vägen

Förslag till partiell författningsreform m. m.

mot en bättre fungerande demokrati i Sverige.

Herr LARSSON, NILS THEODOR, (cp):

Herr talman! Det föreliggande kompromissförslaget i författningsfrågan karakteriseras av mycket betydande och allvarliga brister och svagheter. I de flesta anförandena i dag har detta redan omvitnats.

Det var väl också så att när kompromissen ingicks så var det angelägenheten hos kompromissmakarna att komma fram till någon lösning som var störst. Innehållet i kompromissen kom i andra hand. Många av dem som i dag är beredda att biträda förslaget — det har vi oss bekant — är också inställda på att så snart ske kan försöka få till stånd en omformning på viktiga punkter av förslaget.

Det finns i landet en mycket stark opinion för att beträffande valperiodernas längd den nuvarande ordningen borde bibehållas för de ordinarie valen. Man borde behålla skilda rent rikspolitiska val och särskilja dem från de kommunala valen, liksom hittills. De rikspolitiska valen och de kommunala valen borde icke sammanfalla utan liksom hittills borde val hållas vartannat år med rikspolitiska val det ena valåret och kommunala val det andra. Därigenom skulle också den under senare år debatterade gemensamma valdagen elimineras.

Därmed skulle ju också vinnas att de kommunala valens egenart icke skulle försvagas, såsom nu håller på att ske. Ett genomförande av förslaget i dess nuvarande utformning skulle nämligen enligt en mycket allmän mening ställa kommunalvalen i skuggan av rikspolitiken i avsevärt mycket högre grad än vad nu är fallet. Detta vore synnerligen olyckligt.

Den kommunala självstyrelsen har varit en av hörnstenarna i vår samhällsbyggnad. Den föreslagna författningsreformen innebär något av en undermi-

nering härav, och ett förringande av den kommunala självstyrelsens betydelse innebär en risk som vi inte borde ta.

För övrigt — varför jäktar vi? Varför unnar vi oss inte det lugn och den ro, som först av allt borde vara förutsättningen för en välavvägd och klok utformning av en nyordning av konstitutionen?

Här kommer väl att invändas: Här har man ju hållit på i snart två decennier med förberedelserna, med utredningen osv. Ja, visst har man det. Men i sin historik glömde herr Hernelius att tala om hur många decennier man höll på med författningsreformen inför 1865. Man tog grundlig tid på sig, och konstitutionen ändrar man inte när och hur och var som helst.

Man ger sig för ringa tid. Hur ser det ut med vår planläggning för byggnation och övriga materiella resurser när det gäller enkammarssystemets införande i den praktiska verkligheten? Det mesta är här obestämt och flytande. Konturerna är dimhöljda. Vi blir nödsakade att tillgripa improvisationer, som är alltför litet genomtänkta. Tidsnöden och det nervösa jäktandet lämnar mera utrymme åt slumpen än åt klok och förutseende planering, och de lösningar man kan nödgas acceptera blir med all sannolikhet inte de bästa, men mycket dyrbara.

Den nya ordningen kommer att ge oss de treåriga valperioderna. Kan dessa korta intervaller på tre år verkligen vara önskvärda i det politiska livet? Hur blir det för den nyvalde riksdagsledamoten? Han hinner knappast mer än komma in i kammaren förrän han måste tänka på hur han skall komma in igen nästa period. Samma förhållande gäller regeringen. Vilken kort tid det blir för en regering att hinna bygga upp ett förtroende på! Dessa korta valperioder är en av de svåraste bristerna i det föreliggande förslaget.

Beträffande problemen på det kommunala planet har också konstitutionsutskottet insett vad som håller på att

Förslag till partiell författningsreform m. m.

ske. Det är därför som man har erbjudit oss arbetsgruppen för fördjupning av den kommunala demokratin. Man har från början insett att här är fara å färde.

Sannerligen tror jag att fru Segerstedt Wiberg hade rätt när hon präglade orden: »Mästarens hand har saknats.» Det var ett sant ord!

Kompromissen har inte heller någon folklig förankring. Det »sällhetens rus» som herr Hernelius hade forskat sig fram till beträffande folkets reaktioner den 7 december 1865 ser vi ingenting av i dag. Folket är helt enkelt inte med oss i våra ställningstaganden här.

Varför? Ärade kammarmakrater — har det inte hela tiden under de senaste gångna åren varit så att denna fråga har behandlats och avgjorts mer eller mindre över folkets huvuden, ja, över riksdagsledamöternas också för den delen? Det är i resignationens tecken som avgörandet träffas. Det finns inte något fantasieggande i denna utveckling, och det råder inte någon entusiasm vare sig i riksdagen eller bland folket.

Se bara på den glest besatta kammaren och de nästan tomma åhörarläktarna! På första kammarens läktare har tidvis ingen åhörare alls funnits i dag. Konstitutionsutskottets före detta sekreterare befann sig faktiskt för en stund sedan på läktaren, men han tröttnade och gick. Nu ser jag några åhörare där igen. Intresset är alltså ingalunda på höjdpunkten.

Vi har också under debatten här fått bevittna högtidstal och lyckönskningstal. Herr Hernelius gav oss en intressant historik; den kan vara intressant i sammanhanget. Hans anförande var för övrigt nästan rena parentationen, och det följdes upp av fru Segerstedt Wiberg som också präglade ett annat tankvärt ord: »Kammarens tid är ute» — den kammare där enligt fru Segerstedt Wiberg »demagoger och långpratare» som regel hade vantrivts, en förljånst för en kammare, ett gott betyg för en kammare. Ordet var väl valt!

Herr Hernelius talade också om »otidsenliga betraktelser», och därvid fick jag inregistrera hans förnyade påtalande av partistämmorna som vi nog inte skall inblanda i debatten i dag heller.

Herr talman! Trots de många årens utredningsarbete har också de hetaste tillskyndarna av reformförslaget nödgats här i dag inför oss erkänna, att betydande brister vidlåder det förslag som konstitutionsutskottet lagt fram. Då kunde man ha unnat sig mera tid och mindre brådska, så att man sluppit välja andra kammaren i år bara för två år.

Dessa förhållanden liksom de utomordentliga svårigheterna att hinna ordna de praktiska anordningarna gör det för mig, herr talman, omöjligt att i dag ansluta mig till beslutet.

Herr talman! Jag yrkar därför avslag på konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 20.

I detta anförande instämde herrar *Ferdinand Nilsson* (cp), *Svanström* (cp) och *Eric Carlsson* (cp).

Herr **PETTERSSON, GEORG**, (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är svårt att bemöta herr Larsson, ty han byggde sitt anförande på att han »trodde» att det var på det och det sättet. Han anförde inte några som helst bevis för vad han sade. Det enda »beviset» låg i att han icke önskade någon förändring av vår nuvarande författning. Han ansåg att man skulle ta ännu längre tid på sig.

När han säger att förslaget skulle vara behäftat med betydande svagheter, skulle det vara värdefullt att få detta bevisat. Herr Larsson gjorde också vissa påståenden. Han sade bland annat, att när man gjorde kompromissen hade man inte tagit hänsyn till innehållet. Det är ett påstående som får stå helt för herr Larssons räkning, ty det är inte sant.

Herr Larsson säger att det är få åhörrare på läktaren. Om man hade bespet-

Förslag till partiell författningsreform m. m.

sat sig på en hård politisk debatt kring denna fråga, då hade läktarna säkerligen varit fyllda. Om jag får säga vad jag tror, så är det att jag tror motsatsen mot vad herr Larsson sade. Detta är ett bevis på att folket är införstått med den reform som nu ligger på riksdagens bord.

Herr Larsson sade också att här skulle finnas utrymme för slumpen. Jag förstår inte vad herr Larsson kan ha för täckning för sådana påståenden. Jag tror inte att han skall förringa det arbete som här har utförts för att åstadkomma den modernisering av svensk författning som det svenska folket har önskat att vi skall få. Det jag i mitt anförande sade var att den svenska riksdagens ledamöter har en mycket konservativ uppfattning när det gäller att ordna och förändra sina egna arbetsförhållanden, vilket herr Larssons anförande bär vittne om.

Att denna fråga skulle ha behandlats över folkets huvud är väl också ett felaktigt påstående. Denna fråga har behandlats inom respektive partier och i deras partigrupper. Herr Larsson får följaktligen vända sig till sitt eget parti om han anser sig icke ha haft tillfälle att få detta spörsmål diskuterat, ty i så fall ligger felet i den delen av förberedelserna till denna reform. De övriga partierna vet jag har diskuterat frågan, både vid större kongresser och i sina lokala organisationer. Det är möjligt att centern har uraktlåtit att göra det. Som en inflytelserik person inom centern bör herr Larsson se till att sådant icke får förekomma i fortsättningen.

Fru SEGERSTEDT WIBERG (fp)
kort genmäle:

Herr talman! Jag kan hålla med herr Georg Pettersson om att det är relativt svårt att bemöta herr Larsson. Herr Larsson vill tydligen inte ha några som helst förändringar, utan vill behålla det bestående systemet.

Herr Larsson sade sig sakna folkets

intresse för denna fråga. Jag skulle ha förstått herr Larsson bättre om han hade nöjt sig med att beklaga att kammaren inte visar större intresse och att massmedia inte förstår vilket stort beslut vi nu går att fatta.

Det är alldeles riktigt, som herr Larsson framhöll, att jag betonade att det i denna kammare har funnits många betydande personer. Men jag sade vidare att första kammarens tid är ute. Vi bör då, herr Larsson, vara tacksamma för att det inte är en upprörd folkstämning som frampressar denna ändring. Jag tror det skulle vara mycket olyckligt om vi väntade tills mer eller mindre revolutionära rörelser krävde att riksdagen skulle omdanas.

Här har träffats en kompromiss. Jag har i mitt anförande inte dolt att jag anser att kompromissen har många svagheter — men så stora svagheter har den inte att jag vill ansluta mig till de ytterligt konservativa meningsriktningar som inte vill ha någon förändring alls. Riksdagen är en levande organisation, och vi skall själva kunna förändra den när tiden är mogen. Och som sagt: Klockan är slagen.

Herr LARSSON, NILS THEODOR,
(cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan inte förstå annat än att både konstitutionsutskottets ordförande och fru Segerstedt Wiberg misstolkat mig, eller i varje fall missförstått mig. När jag har yrkat avslag på det föreliggande förslaget har jag motiverat mitt ställningstagande med att allvarliga brister vidlåder förslaget och att tiden dessutom är för knapp för att hinna genomföra vad som erfordras. Jag har inte uttalat mig på sådant sätt att jag kan beskyllas för att inte vilja vara med om förändringar. Jag har endast velat att vi skulle ha längre tid på oss, vilket väl må vara mänskligt då det även från de mest positiva hållen har erkänts att det finns allvarliga brister i förslaget.

Förslag till partiell författningsreform m. m.

Jag motsätter mig alltså inte förändringar, men jag vill att det skall vara ordentligt förberedda och mogna förslag som vi ställs inför att antaga. Så som förslaget föreligger i dag är detta inte fallet. Jag tror tvärtom att konstitutionsproblemen skulle vinna på ytterligare något övervägande. Vi skulle då också hinna med att uttröna var riksdagen i fortsättningen skall arbeta. För övrigt kommer detta sista inte att beröra mig personligt så mycket eftersom jag ändå inte kommer att vara med i det nya Kanaans land.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Larssons första anförande gav en god belysning av vad jag kallar konservatism när det gäller reformer på författningsområdet. I den sista repliken kom herr Larsson med en annan variant på sitt motstånd. Nu sade han att man borde vänta därför att det är så många som har kritiserat förslaget. Han tycker att kritiken är riktig, och därför vill han att man inte skall fatta beslut redan i dag.

Jag skall väl läsa båda anförandena noggrant efteråt och se vilket som verkar vara talat med störst inlevelse, herr Larssons första anförande eller det senaste. Slutsatsen blev dock att herr Larsson yrkade avslag på varje reform. Herr Larsson tänker tydligen inte ens rösta på sin partiväns, herr Larssons i Luttra, förslag. Det vittnar om en ganska långt gående negativ inställning.

Herr Larsson sade först att det inte finns någon folkstämning för reformen. Jag vill i det sammanhanget instämma med dem som har yttrat att det vore allvarligt om situationen i Sverige i dag vore sådan att vi liksom vid de två föregående tillfällena hade oroshärdar, att trupper skulle behöva dras till Stockholm för att förhindra upplopp etc. Att så nu inte är fallet är ett bevis på att riksdagen är mogen att fatta beslut utan detta våldsamma yttre tryck.

Om en förutsättning för en reform

skulle vara, som herr Larsson nämnde i sitt första anförande, att folket skulle tvinga oss att göra en reform, innebure detta att underkänna riksdagsledamöternas förmåga att förstå att vi måste reformera utan att behöva drivas dit med hugg och slag. Det enda vettiga sättet att reformera författningen i en demokrati är att göra det utan de upprörda folkstämningar som herr Larsson efterlyste.

Herr LARSSON, NILS THEODOR, (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag ber att få erinra herr Dahlén, liksom mina övriga kombattanter, om att jag yrkat på längre tid för förberedelsearbete endast därför att bristerna i förslaget är så påtagliga. Jag har särskilt understrukit det kommunala sambandet och hela det problemkomplexet. Jag menar nämligen att man borde ha kommit fram till en lösning beträffande skiljandet mellan rikspolitiska val och kommunala val innan man lade fram förslaget. Vi borde då också ha fått ett bättre förslag än det om de treåriga intervallerna.

Vi vet också att det även i riksdagen råder en stark mening om att när man en gång genomfört reformen måste man komma tillbaka för att försöka reformera reformen i syfte att få till stånd längre intervaller och ett slopande av den gemensamma valdagen.

Jag vill erinra om vad departementschefen en gång framhöll i sina direktiv till beredningen då han sade: »Om hela riksdagen väljs samtidigt med kommunalvalen, finns sålunda grundad anledning anta, att de rikspolitiska frågorna på bekostnad av de kommunalpolitiska kommer att dominera valrörelsen så att den kommunala demokratin kan tillfogas kännbart men. Med detta alternativ är också den olägenheten förbunden, att intervallerna mellan allmänna val, som nu är två år, måste bli längre med de ogynnsamma återverkningar på den politiska aktiviteten som därav följer.

Förslag till partiell författningsreform m. m.

Dessa invändningar har onekligen en avsevärd tyngd. En lösning som i görligaste mån eliminerar dessa olägenheter, hör därför eftersträvas.»

Så har emellertid inte blivit fallet, utan förslaget ligger i dag i en helt annan utformning på kammarens bord.

Detta är den främsta anledningen till att jag inte kan yrka något annat än avslag. Jag kommer dock i andra hand att rösta för reservation 1 av herr Larsson i Luttra. I mitt ställningstagande till konstitutionsutskottets enligt min mening bristfälliga förslag har jag emellertid inget annat val än att yrka avslag.

Herr statsrådet KLING:

Herr talman! Efter det inlägg som konstitutionsutskottets ordförande gjorde här hade det kanske i och för sig varit överflödigt att jag tog till orda, men när herr Nils Theodor Larsson nu direkt apostroferade mig i fråga om direktiven till beredningen, måste jag erinra honom om vad jag sade i mitt anförande, nämligen att förslaget är en kompromiss. Skall man genomföra en författningsreform under fredliga förhållanden bör den genomföras med bredast möjliga anslutning hos vårt folk och inom riksdagen.

En kompromiss betyder att man kanske får släppa efter på någon punkt, som man både från en parts och från två, tre eller fyra parters synpunkter möjligen anser kunde ha lösts på ett bättre sätt. Det betyder emellertid inte, som herr Larsson sade i sitt första inlägg, att innehållet i kompromissen kommit i andra hand. Nej minsann, det har diskuterats noga och ingående genom alla partiinstanser.

Som konstitutionsutskottets ordförande sade får väl ett sådant påstående som detta från herr Larssons sida stå för hans egen räkning. Jag hoppas att det inte gäller hans parti.

Fru Segerstedt Wiberg sade att det kanske var svårt att bemöta herr Larssons funderingar. Jag tycker inte det.

Han har ju i allt väsentligt bemött sig själv.

Fru SEGERSTEDT WIBERG (fp)
kort genmäle:

Herr talman! Justitieminister Kling fann att jag hade fel, då jag sade att det var svårt att bemöta herr Nils Theodor Larssons yttranden. Det tycker jag nog ändå i de flesta avseenden. På en punkt skulle jag dock i stället vilja instämma med herr Larsson, nämligen i hans påpekande att regeringen tydligen inte har tid att ägna denna fråga så stor uppmärksamhet att flera regeringsledamöter följer debatten. Nu sitter endast statsministern i andra kammaren och justitieministern i denna kammare. Jag beklagar detta faktum än mer med tanke på att jag hade tillfälle att bevittna att sex av regeringens ledamöter hade tid att sitta fyra timmar på den ungdomskonferens som ordnades härom dagen. Jag vill inte förringa konferensens betydelse, men jag anser att riksdagen i dag fattar ett historiskt beslut. Då borde, anser jag, regeringen, om inte av skyldighet så dock av artighet, ha infunnit sig i kammaren.

Herr ANDERSSON, TORSTEN, (cp)
kort genmäle:

Herr talman! Det är av lättförståeliga skäl inte med någon större entusiasm som jag tar till orda i detta sammanhang. Jag kan dock inte underlåta att, med hänsyn till vad som här har sagts beträffande centerpartiets agerande i frågan, från min utgångspunkt försäkra, att centerpartiets ledning såvitt mig är bekant har behandlat frågan med allt det allvar som den kräver, att den har varit föremål för intensiva och livliga debatter i olika sammanhang både på konferenser och vid andra tillfällen, att det emellertid finns någonting som heter den obofärdiges förhinder och att i så fall inte heller den tid som har förflutit under debattens gång på något sätt har

Förslag till partiell författningsreform m. m.

bidragit till att förändra inställningen till de aktuella problemen.

Jag ber, herr talman, att få tillägga till vad jag har anfört tidigare i dag, att jag helt och fullt ansluter mig till yrkandet om bifall till konstitutionsutskottets föreliggande förslag med ett enda undantag, nämligen beträffande den reservation om rösträtten, som jag har antecknat mitt deltagande till. Jag betraktar det i dag såsom en angelägenhet av stor vikt att detta förslag kan tagas såsom en första etapp på den väg mot en mera till tiden anpassad författning som vi måste skaffa oss för att inte vårt arbete skall sättas ur spel, det arbete som jag föreställer mig att vi så väl behöver fullfölja för framtida behov.

Herr statsrådet KLING:

Herr talman! Fru Segerstedt Wiberg var tydligen ledsn över att jag skulle sitta ensam på en av de platser som är reserverade för statsråd i denna kammar. Jag tycker inte att fru Segerstedt Wiberg skall vara ledsn. Jag har nämligen aldrig känt något behov av att ha något skydd omkring mig, utan jag har alltid försökt att klara mig själv. Jag tror inte att det spelar någon större roll, om mina kolleger sitter runt omkring mig såsom någon sorts »body guard» eller om de sitter i sina rum och åhör debatten genom högtalarna. Det var kanske en felaktig reform när högtalare installerades litet här och var, inte bara i statsrådsrummen och partiledarrummen utan även på stockholmstidningarnas redaktioner etc., så att folk inte tvingas gå hit för att lyssna på oss och se hur vi ser ut i dag till skillnad från i går. Men jag tror inte att det har någon betydelse.

I anledning av ett yttrande av herr Hernelius skall jag kanske också, herr talman, förklara varför jag inte kunde infinna mig redan kl. 10 när debatten började. Det var på mitt initiativ som konseljtiderna i fjol ändrades så, att kammarplena på fredagarna kunde bör-

ja kl. 10 i stället för kl. 11. En förutsättning var att statsråd ibland inte kunde infinna sig i riksdagen exakt kl. 10; därför skulle aldrig exempelvis gemensamma voteringar äga rum på fredagar kl. 10. I dag kunde jag inte komma ifrån konseljen i tid, och efter konseljen var jag tvungen att ge mina medarbetare vissa direktiv som berörde uppläggningsen av konseljarbetet för hela sommaren.

Fru SEGERSTEDT WIBERG (fp) kort genmäle:

Herr talman! Nej, herr statsråd, jag har aldrig drömt om att det här i kammaren skulle behövas någon body guard vare sig för statsråd eller för någon annan; så långt har det väl ändå inte gått. Men riksdagen representerar folket och får betraktas som regeringens arbetsgivare, om uttrycket tillåtes mig, och när vi i dag står inför ett historiskt beslut tycker jag att statsråden skulle kunna slita sig från sina rum även om där finns högtalare. Jag vidhåller att artigheten hade krävt statsrådets närvaro, då riksdagen går att fatta ett historiskt beslut.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag håller helt med fru Segerstedt Wiberg om att justitieministerns försvar för sina kolleger verkligen inte var mycket värt, speciellt inte en dag då vi diskuterar grunddragen för Sveriges författning. Det är här i riksdagen, i folkrepresentationen, som statsråden har att svara för sin verksamhet.

Vi har ju alla under årens lopp konstaterat en tilltagande obenägenhet hos socialdemokratiska statsråd att över huvud taget vara närvarande i kamrarna. Det är en tilltagande obenägenhet hos statsråden att verkligen stå upp i debatten och försvara sig. Med en viss rätt har man sagt att demokrati är formen för styrelse genom debatt.

Förslag till partiell författningsreform m. m.

Sveriges riksdag har på denna punkt blivit en sämre plats för demokratin därför att socialdemokratiska statsråd är obenägna att stå upp och svara.

För min del har jag som gruppledare givetvis mycket större möjligheter än andra kammarmedlemmar att komma till tals med statsråden; personligen har jag ingenting att beklaga mig över i detta avseende. Men när justitieministern försöker skämta bort frågan om statsrådets närvaro i kammaren med att säga att han inte känner sig ensam, då är det ett ytterligare bevis för att de socialdemokratiska statsråden icke förstått sin uppgift i detta sammanhang.

Herr statsrådet KLING:

Herr talman! Det är självklart, som herr Dahlén säger, att statsråden har att svara för sin verksamhet här i riksdagen. Nå, vem bland statsråden har att svara för sin verksamhet här i dag? Jo, det är jag, och jag är här, men jag tänker inte stanna i kammaren hela tiden — jag tänker snart gå och äta lunch.

Visst skall vi försvara oss i riksdagen, men jag har inte blivit angripen i ett enda anförande av alla dem som hållits i denna kammare förut i dag mer än i det anförande som fru Segerstedt Wiberg höll — för att jag är här, höll jag på att säga. Det verkar faktiskt litet löjligt att i detta sammanhang ta upp en sådan här debatt. Jag tycker att det är ovärdigt att göra det.

Nu är det ganska många ledamöter inne i kammaren — och det har faktiskt blivit litet flera på läktaren också — men jag har haft en känsla av att regeringen tidvis har varit överrepresenterad här i kammaren i dag.

Herr ANDERSON, CARL ALBERT, (s):

Herr talman! Vid konstitutionsutskottets överläggningar och beslut i denna fråga har jag deltagit och även tillstyrkt samtliga delförslag utom på tvenne punkter beträffande vilka jag

har avstått från att delta i voteringen. Dessa punkter gäller frågan om gemensam valdag och frågan om valperiodens längd. Jag betraktar den senare punkten som en följd av den förstnämnda. Jag har på dessa tvenne punkter inte velat rösta mot förslaget. Jag känner alltför stark partilojalitet för att gå emot en överenskommelse som har träffats mellan partierna, men jag har å andra sidan heller inte velat vara illojal mot min egen uppfattning i denna fråga. Därför har resultatet blivit den kompromiss som innebär att jag har avstått från att delta i voteringen. Jag vill med några ord motivera detta mitt ståndpunktstagande.

Jag är medveten om att den nya författningsreformen är en paketlösning, på många punkter ett resultat av kompromisser. Jag föreställer mig emellertid att en del av tillskyndarna ändå inte känner någon större tillfredsställelse över uppnått resultat. Jag vet att det finns de som i kompromissens tecken ansett sig nödgade att acceptera delar av paketets innehåll som de inte finner tilltalande. Man har velat komma fram till ett resultat, även om detta på en del punkter inneburit vissa uppgivelser. Jag är också medveten om att i denna kammare och även i medkammaren finns de som känner besvikelse över resultatet och helst skulle se att paketet returnerades till avsändarna med beteckningen »obeställbart». Som situationen nu är och med utskottets betänkande på bordet innebär emellertid en sådan tanke endast en from önskan.

Vad är det nu som sker? Jo, att kommunalvalen försvinner som självständig företeelse i svenskt samhällsliv och att kommunalvalen i fortsättningen endast blir en spegel av rikspolitiken, när den i val skall bedömas av svenska folket. Jag kan inte underlåta att beklaga detta. Ännu så sent som år 1965, när den s. k. sambandskommittén arbetade i Ellös med sin utredning, nämndes tanken under hand om en gemensam valdag som

Förslag till partiell författningsreform m. m.

en kompromissmöjlighet, men den utvägen avvisades. Vad händer nu? Enligt det nuvarande valsystemet är första kammaren ett indirekt resultat av kommunalvalen. Första kammaren är utsedd av de kommunala valkorporationerna, och ingen kan förneka att det råder ett direkt kommunalt samband mellan kommunerna och de valda förstakammarledamöterna.

Det nya författningsförslaget innebär att man helt enkelt vänder på kuttingen. I stället för att kommunalmännen utser en del av riksdagen och därmed också en del av rikspolitikerna, kommer nu lokalpolitiken valmässigt att bli ett bihang till rikspolitiken. Förut var rikspolitiken till dels avhängig av de ledamöters syn, som valdes kommunalpolitiskt. Nu kommer rikspolitiken att bli avgörande även för de kommunalpolitiska valen. Man har därigenom räddat lanken på ett s. k. samband, även om detta nu icke blir annat än en fiktion. Kommunalvalen kommer i fortsättningen att ske i skuggan av rikspolitiken. Vid separata kommunalval är det lättare att rikta väljarnas intresse på den förda kommunalpolitiken. I fortsättningen försvåras detta. Jag är helt på det klara med att det är svårt att i massmedias tid, med TV och radio inriktade på riksföretelserna, hävda dylika lokala synpunkter. Utvecklingen vid de senaste valen har tyvärr pekat i den riktningen. Visserligen rekommenderas att man skall följa de lokalpolitiska förhållandena med stor uppmärksamhet i massmedia, men att en sådan rekommendation skulle kunna vinna efterföljd för hela landet är helt enkelt en både teoretisk och praktisk omöjlighet. Det blir rikspolitiken från de olika partiernas sida som blir avgörande även för det lokala ställningstagandet. Ett politiskt skiljande på val till riksdag och kommun med olika partiröstning, lokalt och rikspolitiskt, är naturligtvis teoretiskt tänkbart men i praktiken i det närmaste en omöjlighet. Och ändå vore det i hög grad välgörande för den

kommunala demokratin, om medborgarna vid sin bedömning av de lokala förhållandena kunde animeras att göra denna utan rikspolitiska sidoblickar. Så blir nu icke möjligt, och detta beklagar jag.

Väljarnas möjligheter att ställa kommunalpolitikerna till ansvar för deras åtgärder finns men är praktiskt sett icke stora. Sannolikt kommer man vid de olika valen att ta en valsedel med samma partibeteckning, oavsett om man hyser tveksamhet eller rent av är kritisk mot t. ex. kommunal partipolitik eller dess valsedelskandidater.

En vinst kanske dock skall noteras i detta förslag, och det är att partianslierna sparar en del utgifter genom att få val endast vart tredje år i stället för såsom nu vartannat. Men det var väl knappast det som skulle betecknas som en parlamentarisk vinst.

När Svenska stadsförbundets styrelse hade att avge sitt remissvar på grundlagberedningens betänkande, framförde förbundsstyrelsen en stark oro angående den gemensamma valdagen. Man yttrade i svaret bl. a.: »Icke blott ur specifik kommunal utan även ur allmän demokratisk och samhällelig synpunkt vore det enligt styrelsens uppfattning olyckligt om denna utveckling mot en ökande dominans i valrörelsen av de rikspolitiska frågorna på bekostnad av de kommunalpolitiska skulle ytterligare förstärkas genom införandet av en gemensam valdag.»

Jag deltog i den överläggningen, och ingenting som hänt sedan detta remissvar avgavs har förmått mig att ändra uppfattning. Jag har hela tiden hyst stor tveksamhet om förslaget på denna punkt, och vartefter frågan diskuterats har jag blivit stärkt i min uppfattning att förslaget om sammankoppling är olyckligt. Jag är, som jag inledningsvis nämnde, på det klara med att författningsförslaget är en kompromiss, som ingår i ett paket och att paketet i stort måste antagas som helhet eller förkastas.

Förslag till partiell författningsreform m. m.

Det finns också i detta paket andra detaljer än de jag nu nämnt som är diskutabla men som jag dock ansett mig kunna godtaga. I detta fall har jag emellertid icke kunnat ansluta mig till det förelagda förslaget genom att votera därför.

Det har bl. a. som motivering anförts en rädsla för minskat intresse för de kommunala frågorna vid separata val. Vad vinner man med sammankopplingen? Man vinner möjligen ökat deltagande i kommunalvalen, vilket dock icke är säkert, men man omöjliggör i praktiken en separat bedömning av kommunalpolitiken från väljarnas sida. Jag betraktar förslaget på denna punkt såsom olyckligt för den kommunala självstyrelsen och dess utveckling — den styrelse som jag i så många olika festliga sammanhang har upplevt lovorden för då det har talats om den kommunala självstyrelsen såsom en omistlig del av det svenska samhället. Man säger att inga avgörande nackdelar för demokratin ligger i det nuvarande förslaget. Man säger också att det finns bestämda fördelar med en gemensam valdag. Det är möjligt att så är fallet, men jag har inte en sådan röntgenblick att jag har kunnat upptäcka detta.

Den självstyrelse som jag nyss nämnt är man nu på väg att klassa ner till en politiskt sekundär företeelse jämförd med rikspolitiken. Detta kommer tyvärr att leda till att betydelsen av kommunala initiativ och åtgärder minskar — i varje fall föreligger stor risk för detta.

Som jag inledningsvis nämnde innebär förslaget att kommunalvalen försvinner som självständig företeelse i svenskt samhällsliv. Att uppge den självständigheten bjuder en kommunalman emot, och det är besvikelsen över denna uppgivelse som jag med mina ord nu har velat ge uttryck för.

I herr Carl Albert Andersons yttrande instämde herrar *Erik Olsson* (s), *Nils Nilsson* (cp) och *Skärman* (fp).

Herr SVENINGSSON (h):

Herr talman! När nu den dagen är inne då riksdagen skall fatta ett första beslut i form av vilande grundlagsändring om övergång från tvåkammarsystem till enkammarsystem är detta — som redan anförts av flera talare — en historisk händelse av stor betydelse. Den ordning som gällt i det svenska parlamentet under mer än hundra år och de grundlagar som i stort sett har gällt sedan år 1809 skall nu genomgå en väsentlig förändring, även om de inte helt skall försvinna. Men det är kanske ändå på det sättet — även om det har gjorts en del intressanta historiska återblickar i denna debatt — att det inte är så många som känner något sus eller förnimmer något av historiens vingslag i den svenska riksdagen.

När första kammaren om ett par år sjunker ned i tidens hav och försvinner, kommer säkert kammarens ledamöter att bära detta skeppsbrott med jämnmöd, men ingen vet, om det demokratiska och parlamentariska arbetet här efter blir lättare. Någon större entusiasm från något håll har inte kunnat förmärkas — som redan också har uttalats i debatten inför det beslut som här skall fattas. Det är så vanligt nu för tiden att gå i demonstrationståg, åtminstone när det gäller andra länders intressen, men vi har inte sett till några demonstranter utanför riksdagshuset, och dess bättre inte heller några slagsmål med polisen för att Sverige skall få en ny författning. Polisen har inte blivit överansträngd när det gällt att hålla ordning på medborgarna i detta avseende. Förslaget har inte utan tvekan blivit framlagt.

Att detta författningsförslag inte har mötts av någon större entusiasm beror säkert på att vår nuvarande författning av årtalet 1809 har tillämpats och fungerat så att den inte utgjort något hinder för utvecklingen i vårt svenska samhälle, den har inte varit ett hinder för parlamentarismen och demokratin.

Ett annat skäl till att reformen inte

Förslag till partiell författningsreform m. m.

möts av någon stor entusiasm är säkert det förhållandet att det inte är någon fullständig författningsreform, utan bara en partiell reform. Här finns anledning beklaga att man under de 15 år som gått sedan frågan om en ny författning blev aktualiserad inte lyckats arbeta fram ett grundlagsförslag som är en fullständig författningsreform utan bara en delreform. 15 år är ändå en ganska lång tidsperiod, och när vi hört grundlagberedningens ledamöter i utskottet uttala sig om hur länge det i bästa fall dröjer innan man klarat av fortsättningen på författningsarbetet så kommer vi innan den nya ordningen helt kan tillämpas i riksdagen långt in på 1970-talet eller i en rätt oviss framtid.

När den nya författningen har dragit så långt ut på tiden måste man ändå anse att orsaken härtill är att med i spelet har nog varit ett bristande intresse från deras sida som makten haft att besluta och bestämma när det gällt att få fram nya grundlagar eller modernisera författningen.

Det förslag som i dag behandlas har också sin prägel av att ledamöterna i konstitutionsutskottet inte haft vanlig frihet. De har varit bundna av en partiöverenskommelse. Denna överenskommelse träffades under tiden för grundlagberedningens arbete eller genom att beredningens ledamöter höll kontakt med respektive partigrupper. Denna överenskommelse har varit ett underligt aktstycke i det avseendet att det inte varit skriftligt utformat. Från början var det för oss vanliga ledamöter i utskottet rätt oklart vad denna överenskommelse egentligen innehöll. Men det har klarnat allteftersom arbetet fortgått. Ibland har man fått hänvisa till tidningskommunikéer, till radio- och TV-program för att få bevis på vad man egentligen kom överens om. Vid utskottsbehandlingen har utskottets ledamöter med ett enda undantag känt sig bundna av denna överenskommelse.

Meningarna är olika om denna form för parlamentariskt arbete: att avgörandet i en stor och viktig fråga är klart partierna emellan innan ärendet blir framlagt i riksdagen. Här kan tilläggas att det inte saknats en viss reaktion vid utskottsbehandlingen mot den parlamentariska ordning som tillämpats. Som ett exempel från utskottsbehandlingen kan framhållas — vi brukar inte avslöja detaljer från utskottsarbetet men det kanske kan vara tillåtet i detta sammanhang — att när det gäller spärren på fyra procent av rösterna för att ett parti skall få vara med och dela mandaten så var vi många i utskottet som ansåg det vara en alltför hård spärr. Vi var sex ledamöter som röstade för ett motionsförslag på en treprocentig spärr.

Denna votering skedde på tisdagseftermiddagen. På onsdagsförmiddagen blev voteringen — redan innan det var avgjort om någon reservation skulle lämnas eller inte — föremål för behandling vid partiledaröverläggningarna. En sådan ordning hade man ändå inte väntat sig vid behandlingen av ett grundlagsförslag. I fortsättningen bör heller inte en sådan ordning få tillämpas.

För min del anser jag dock att denna partiöverenskommelse var nödvändig om man ville nå ett resultat vid detta och nästa års riksdag — man må sedan i allmänhet ogilla eller inte överenskommelser av detta slag före riksdagsbehandlingen av en viss fråga. Av denna orsak har jag också accepterat det paketet i författningsfrågan som presenterades av grundlagberedningen.

Anledningen till att vi har accepterat kompromissen är det värdefulla i det förhållandet att den nya kammaren, den nya riksdagen, kommer att väljas vid ett och samma tillfälle genom direkta val. Genom denna ordning blir det mera klart vem som skall utöva regeringsmakten här i landet. Det blir inte några indirekta val eller några olika valperioder.

I det socialdemokratiska partiet hade

Förslag till partiell författningsreform m. m.

man rätt länge den uppfattningen att här skulle genomföras ett valsysteem som fungerade så att det gav en överrepresentation till det största partiet. Men nu blir det ett rättvist valsysteem där varje röst har samma värde när respektive parti bara kommit över spärren 4 eller 12 procent. Under årens lopp har förslag framförts att en del ledamöter i enkammersystemet skulle vara indirekt valda — hela kammaren skulle inte väljas genom direkta val, menade man. Dessa förslag har nu fått läggas åt sidan.

Det är beklagligt att inte kravet på kommunalt samband och alla krumbukter som förekommit under årens lopp helt har kunnat strykas bort utan att vissa rester finns kvar i form av gemensam valdag och treårsperioder. Det är nog inte många som känner någon större glädje över dessa rester av det kommunala sambandet, kanske inte ens inom det socialdemokratiska partiet.

En ny författning borde vila på en starkare och bättre grund än det förslag som i dag behandlas och skall antas som vilande grundlagsförslag.

Jag är väl medveten om att representanterna i grundlagberedningen inte kunde komma längre. Det socialdemokratiska motståndet för att hindra en bättre och mera godtagbar författningsreform var för starkt.

Här har inte funnits något val. Ville oppositionen ha en författningsreform så fick man acceptera det aktuella förslaget. Det bör nog framhållas — den erfarenheten har vi från utskottsbehandlingen — att om flera ledamöter hade gått på samma linje som herr Larsson i Lultra kan man befara att inget beslut fattats i år, utan det hela hade fått uppskjutas in i en fullständigt oviss och osäker framtid. Men för min del anser jag att både partierna och samhället skulle ha orkat med skilda valdagar och val vartannat år som nu är fallet.

Visst är det mycket som rationaliseras och centraliseras i våra dagar. Men att rationalisera så långt att genomföra

ett val bara vart tredje år hade inte varit nödvändigt. Här måste man hysa den uppfattningen att det socialdemokratiska partiet kunde ha kostat på sig att överge både den gemensamma valdagen och treårsperioderna.

Här råder tyvärr i många fall — som också har framkommit i debatten — missnöje och stark olust inför reformen. Säkerligen är det fara värt att denna olust kommer att öka. Att samtidigt som förslaget antas hysa förhoppning om en snar ändring är inte ett tillfredsställande förhållande.

Det kan inte råda något tvivel om att ordningen med gemensam valdag och treårsperioder leder till försämrade demokrati vad beträffar de kommunala angelägenheterna.

Det stora intresset kommer att knytas till rikspolitiken. Här skall nu genomföras ett valsysteem som gynnar rikspolitiken men missgynnar kommunerna och deras ställning. Bekymmer över detta återspeglas i en lång rad motioner samt även i utskottets egna uttalanden.

Kan det verkligen vara riktigt att först fatta ett beslut som, det är man medveten om, kommer att leda till vissa skador i det kommunala arbetet samt sedan göra vissa forskningsinsatser för att klarlägga hur resultatet kommer att bli?

Utskottet avfärdar bekymren om den kommunala självstyrelsen genom att hysa förhoppningar om att de politiska partierna samt radio- och TV-sändningar skall klara den saken. Här bör uppmärksammas att utskottet inte är så säkert på att förslaget är lyckligt. Utskottet uttalar bl. a.: »Emellertid råder som nämnts enighet inom utskottet om att farhågorna för ogynnsamma följder för den kommunala demokratin inte bör avfärdas som obefogade.»

Även om utskottet anser det angeläget med utredning och samlad översyn av den kommunala demokratin, vill man nu inte föreslå att en sådan utredning omedelbart tillsättes. Ett sådant förslag skulle sett alltför illa ut!

Förslag till partiell författningsreform m. m.

Kommunernas arbete har blivit alltmera betydelsefullt och deras verksamhet byggs ut och blir av allt större omfattning. Med den ställning kommunerna fått i vårt samhälle borde de inte ställas i skymundan. När man tänker på vilket intresse för kommunerna som finns i riksdagen och vilken enighet som här brukar förekomma partierna emellan när det gäller att hävda kommunernas intressen, så är förslaget minst sagt underligt. Hur ofta brukar man inte här högtidligt tala om kommunal självstyrelse och kommunal demokrati! Då kan man inte underlåta att uttrycka sin förvåning över att här ändå skall fattas ett beslut som måste betraktas som ett hot mot den kommunala självstyrelsen och demokratin. Om dagens beslut skall vara den största reform som förekommit efter demokratins genombrott, så borde denna reform ha varit bättre utformad.

Regeringsförslaget innebär bl. a. att när synnerliga skäl föreligger riksdags-sessionen skall kunna fortsätta på sommaren till den 15 juni. I motioner har yrkats avslag på detta förslag. Då detta inte hör till de stora frågorna som ingår i partiöverenskommelsen, har vi i en reservation föreslagit att vi när det gäller tiden för vårsessionen skall ha kvar den nuvarande ordningen, dvs. att sessionen skall sluta i och med maj månads utgång.

Om förslaget om »synnerliga skäl» blir antaget, så blir det nog »synnerliga skäl» varje år när den nya ordningen skall tillämpas efter den 1 januari 1971. Om arbetet drives intensivt hela riksdagsperioden, även under januari, februari och mars månader, så kan tiden säkert räcka till så att man kan sluta före den 1 juni.

Jag var med i det särskilda utskott som 1948 behandlade riksdagsreformen, och jag minns så väl hur trötta och utledsna riksdagsledamöterna var på riksdagsarbetet som då kunde fortsätta ända fram mot slutet av juli månad. Där-

för fattade man det beslut som nu gäller.

Om riksdagen i dag bifaller vår reservation om att vårsessionen skall sluta före den 1 juni, anser jag att riksdagen vid detta tillfälle gör framtidens riksdagsmän en stor tjänst, en tjänst som de kommer att uppskatta. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservation nr 5.

När det gäller antalet ledamöter i enkammarriksdagen, har herr Hernelius motiverat förslaget om 300 ledamöter, varför jag på denna punkt, herr talman, kan inskränka mig till att instämma i det yrkande som redan framställts av herr Hernelius.

I övrigt yrkar jag bifall till utskottets förslag.

Under detta anförande hade herr talmannen infunnit sig och övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr AHLMARK (fp):

Herr talman! Vi skall i dag fatta beslut om att fördjupa folkstyrelsen i Sverige mer än riksdagen gjort någon gång efter det demokratiska genombrottet för ett halvt århundrade sedan. Vi skall ge människorna rätten att utse *hela* riksdagen i ett enda val. Det valsätt vi får blir ägnat att, så långt som är möjligt utan att försvåra för parlamentarismen, på ett rättvist sätt överföra valutslaget till mandat i riksdagen. Alla riksdagsmän skall i fortsättningen utses *direkt* av väljarna. Inga konflikter skall längre kunna finnas mellan en folkvald andra kammare och en landstingsvald första kammare. En regering som förlorat ett val skall inte längre kunna sitta kvar vid makten stödd på mandat som den vunnit i tidigare val.

Vårt beslut på dessa punkter kommer troligen att fattas i enighet, eller i stort sett i enighet mellan partierna. Men vi vet alla att kampen för de reformer som nu skall fastställas har va-

Förslag till partiell författningsreform m. m.

rit lång och hård. Författningsfrågan har varit ett område som på 1960-talet allt hårdare engagerat ett stort antal svenska politiker. Flera av dem har intensivt arbetat för de reformer som nu skall beslutas; jag återkommer till den som mer än någon annan bör ges äran för den stora demokratiseringsreform som nu förestår. Andra har nästan lika intensivt engagerat sig för att försvåra eller förhindra de viktigaste av de beslut som nu skall fattas; jag återkommer till den politiker som mer än någon annan bär ansvaret för de förhållningsmanövrer som vi främst under de senaste fem åren kunnat bevittna i författningsfrågan.

Det är alltså en radikal förbättring av människornas möjlighet att påverka landets styrelse som nu skall genomföras. Flera bromsar mot folkviljan skall avlägsnas. Den viktigaste är att första kammaren med sin långa mandatperiod, sina indirekta val och sitt fullständiga oberoende av utslagen i riksdagsvalen skall bort, att enkammarssystemet äntligen skall bli verklighet i Sverige liksom det redan är i de övriga nordiska länderna. På en gång och i ett val skall svenska folket 1970 för första gången i vår historia få utse hela riksdagen.

För folkpartiet är detta en källa till stor glädje. Vårt parti har strävat efter den förnyelsen under större delen av efterkrigstiden. Den ligger i linje med gamla liberala ideal om en folkrepresentation som bildar den parlamentariska grunden för landets styrelse. Det skall inte finnas någon indirekt vald medkammare som kan fungera som ett skyddsnät för en regering som förlorat folkets förtroende.

Det har därför förvånat oss när propositionen påstår att de senaste decenniernas författningsdebatt »mera sällan haft en ideologisk bakgrund». Den beskrivningen passar illa på det parti jag tillhör och för vilket de ideologiska motiven varit drivkraften i arbetet för en moderniserad författning.

Det sades ofta om de liberaler som i slutet av förra århundradet tog initiativ till rösträttsrörelsen att det var egen nytta och inte principer som drev dem i den kampen. Men kravet på »en man, en röst» var så djupt förankrat i en demokratisk samhällssyn att inga nidsbilder den gången kunde dölja att det främst var principerna för Karl Staaffs och Hjalmar Brantings partier som för 60 år sedan förde fram till allmän och lika rösträtt till andra kammaren.

Förvrängningarna tog ny fart i vänsterpartiernas kamp för folkmakt, mot herre- och kungamakt. Det var grov partitaktik som drev Staaff och hans liberala parti när man krävde parlamentarismens införande, påstod de konservativa i en kampanj vars hätskhet saknar motsvarighet. Men när den striden fördes till seger med ministären Edén och kungen fick ge sig var det få som kunde upprepa klyschorna om egen nytta — det stod åter klart att det var demokratins ideal som drivit fram förändringen.

I vårt årtionde har beskyllningarna haglat över folkpartiet: vi har drivits av krass egen nytta och vi har slagits för lösningar som bara skulle gynna oss själva. Det är en svag återklang av den kampanjen som ryms i propositionens ord att debatten om grundlagarna »mera sällan haft en ideologisk bakgrund». Jag kan försäkra — och det kommer i framtiden att bli lika uppenbart som vid tidigare författningsreformer under 1900-talet — att våra motiv varit rena och vår indignation över motståndet ärlig när vi krävt första kammarens avvecklande, de indirekta valens avskaffande och rätten för svenska folket att utse hela riksdagen i ett enda val. Nu är vi framme vid det beslutet — men ingen skall kunna inbilla oss att dessa förändringar främst är av »tekniskt» eller »praktiskt» slag.

Däremot kan jag ge propositionen rätt om den i sitt påstående att författningsdebatten »mera sällan haft en ideologisk bakgrund» vill ge en beskriv-

Förslag till partiell författningsreform m. m.

ning av regeringen själv. Svikna principer och opportunistisk vacklan mellan skilda förslag har präglat dess agerande.

Plötsligt kring årsskiftet 1962—1963, när en reform tycktes nära och enighet om en direktvald enkammarriksdag tycktes möjlig, fördes det s. k. kommunala valsambandet in i bilden. Kommunalval måste få rikspolitiska konsekvenser. Det var en tanke som ingen tidigare hört talas om, som inte fanns med i direktiven, som aldrig hade diskuterats i utredningen — men den dög för att på nytt söka nollställa författningsfrågan och försena en lösning. Var fanns principerna när plötsligt ett hugskott, som ingen tidigare funderat på, började framställas som författningens kärnfråga?

Det kommunala sambandet blev först ett försvar för de indirekta valen, för en fortsättning på det orimliga systemet att landstingen väljer ett antal riksdagsmän. Det var den s. k. blandkammaren: man förde ihop första och andra kammaren i en enkammare med en unik konstruktion. Men det borde ha varit självklart att de personer som partierna vill se som riksdagsmän skall göras kända för väljarna *före* valet, att de skall kandidera i direkta val. Var fanns här en linje och en övertygelse i socialdemokratiens agerande?

De indirekta valen blev emellertid snart så diskrediterade att t. o. m. regeringen tvingades överge dem. Så kom då i början av 1966 socialdemokraternas s. k. tvåstegsriksdag — en del av riksdagen skulle väljas i riksdagsvalen, en annan del i kommunalvalen. Vid inlett tillfälle skulle hela riksdagen förnyas i ett enda val. I varje val skulle en regering ha kvar ett skyddsnät av gamla mandat. Vilka idéer, annat än anpassningens, stod bakom det förslag som var socialdemokratiens inför 1966 års val?

I flera år fick vi veta att en förut-sättning för en reform var ett valsätt som överrepresenterade det största par-

tiet. Varför var oklart. Att förhindra att riksdagen splittrades upp i många småpartier kan ske på många sätt, bl. a. genom det slag av spärr vi nu skall besluta om. Det sades att en överrepresentation för det största partiet gynnar en stark regering — men om det största partiet befinner sig i opposition kommer ju regeringen att försvagas av ett sådant valsätt. Vilka ideal drev socialdemokratin när den krävde extramandat för det egna partiet?

Ja, svaren på mina frågor är naturligtvis att några ideal och principer inte funnits bakom alla de bedrövliga uppslag till lösningar som regeringen presterat för att bevara några av de privilegier som den nuvarande författningen ger dem. Eller med justitieministerns egna ord: mera sällan har debatten om grundlagarna »haft en ideologisk bakgrund».

Nu står vi ändå inför reformen. Folkpartiets opinionsbildning tvingade regeringen till reträtter, oppositionens sammanhållning i avgörande ögonblick gjorde läget ohållbart för socialdemokratin, dess valkatastrof 1966 drev fram en lösning. I de rikspolitiska avsnitten är detta på flera sätt en utomordentlig författning, även om svagheter finns där: en alltför stor enkammare och fortfarande alltför litet av möjligheter till personval. Men reformerna innebär, jag upprepar det, den viktigaste fördjupningen av den svenska folkstyrelsen sedan demokratiens genombrott för 50 år sedan.

Men priset för reformen är högt: den gemensamma valdagen. I varje valrörelse kommer rikspolitiken att dominera ännu mer än vad som hittills varit fallet. I kommunalvalen blir det omöjligt för väljarna att ställa kommunalpolitikerna till ansvar för vad de gjort och inte gjort — debatten och striden kommer att koncentreras på regeringsmakten, på rikspolitiken, på TV-debatterna och partiledningarna. Det blir inte lätt att i ett sådant läge bedriva en parallell diskussion, som når ut till väljarna, om

Förslag till partiell författningsreform m. m.

den egna kommunens angelägenheter. Eller för att citera statsminister Erlander i ett upplyst ögonblick på den socialdemokratiska partikongressen 1964: »Slår vi ihop valen så till den grad att valdagen blir gemensam — — — har vi kommit därhän att det inte längre är två jämställda parter som agerar, utan då är kommunalpolitiken ett annex till rikspolitiken, och det var inte meningen.» Nej, det var kanske inte meningen, men det blev så genom att statsministern av prestigeskäl höll fast vid det kommunala sambandet också sedan det intellektuellt och politiskt hade raserats. Jag motsatte mig den gemensamma valdagen av de skäl jag redovisar i motion I: 756. »Jag ansåg och anser, att de tre oppositionspartierna alltför litet utnyttjade det nya politiska läge som valutgången skapade och alltför snabbt anpassade sig till en situation, då gemensam valdag blev priset för att få en reform. Socialdemokratien hade inte längre någon politisk eller moralisk rätt att kräva att det kommunala valsambandet efter valet skulle spela en central roll i författningsdebatten.»

Men det är självklart att *ansvaret* för den gemensamma valdagen vilar på den nuvarande regeringen. Det är den som fört fram tanken på det kommunala sambandet, det är den som har gjort detta till ett villkor för en reform, det är den som till slut krävde någon typ av valsamband för att godta en uppgörelse. Det är på socialdemokratien som ansvaret vilar för den lösning som så länge den är i kraft kommer att omöjliggöra en effektiv kommunal demokrati. Det blir en viktig uppgift på 1970-talet att övertyga partierna om att föra åt sidan den del i författningsbeslutet som är socialdemokratins bidrag till vår framtida konstitution.

En sådan ny reform kommer troligen att gå lättare att genomföra sedan det kommunala sambandets upptäckare, Tage Erlander, lämnat politiken. Det är han som i hög grad personligen bär ansvaret för socialdemokratins författ-

ningspolitik under 1960-talet. Stödd av några av de ledande i den yngre generationen i sitt parti — främst Olof Palme, Ingvar Carlsson och Leif Andersson — har statsministern i ovanlig utsträckning själv format den politik som blivit ett av de dystraste kapitlen i socialdemokratins efterkrigshistoria. På flera sätt påminner statsminister Erlanders läge i dag om högerledaren Arvid Lindmans 1907.

År efter år reste högern i seklets början motstånd mot tanken på en radikal författningsreform. Till slut tvingades Lindman att ge vika, och hans regering fick föra fram den nya konstitution som den så energiskt motarbetat. — År efter år har socialdemokratien och herr Erlander i vårt årtionde motsatt sig en författning som skulle ge människorna chansen att utse hela riksdagen i ett enda val. Till slut har herr Erlander tvingats ge vika, och hans regering har fått föra fram de nya grundlagar som de så länge sökt förhindra.

Länge sade de konservativa nej till tanken på allmän och lika rösträtt i riksdagsvalen. De insåg risken för ett vänstervälde i andra kammaren med betydande svårigheter för en konservativ regering. Till slut fick Lindman ge vika och godta en demokratisering av riksdagsvalen. — Längre har vår tids konservativa i författningsfrågan, socialdemokraterna, sagt nej till väljarnas rätt att utan skyddsnet för regeringen få avgöra dess framtid och riksdagens sammansättning i ett enda val. De har insett risken att inte längre ha kvar första kammaren med nära nog permanent majoritet för det egna partiet. Till slut har herr Erlander fått ge vika och godtagit liberalernas krav i de avsnitt som gäller rikspolitiken.

Men det område där man 1907 fick betala priset för högerens ja till en reform var kommunalpolitiken. Visserligen blev resultatet en förbättring också här, men den 40-gradiga skalan bevarade makten och privilegierna för de besuttna i samhället. Det var högerens bi-

Förslag till partiell författningsreform m. m.

drag till den reformen. — I år och i dag gäller priset för regeringens ja till en reform också kommunalpolitiken, den gäller den kommunala demokratin. Resultatet har snarast blivit en försämring och kommer att göra det omöjligt att effektivt ställa de kommunala makthavarna till svars i kommunala valrörelser. Det är socialdemokratins bidrag till dagens reform.

Naturligtvis vill jag inte jämställa den tidens högerparti — ständigt inställt på att bevara förmåner för de förmögna och inflytelserika — med dagens socialdemokrati, som trots sina misstag och sitt sviktande väljarunderlag har sin styrka i en folklig förankring. Men vad parallellen mellan Lindman och Erlander kan visa är att var tid har sina makthavare som så förblindas av den egna rörelsens ställning och tron på sin egen outhärlighet att de gärna vill forma delar av politikens spelregler efter egna intressen.

Men reformen har ändå, vad gäller kammersystem och valsätt, blivit verklig. Och om Tage Erlander är denna dags store förlorare är Bertil Ohlin dess segrare. Under större delen av efterkrigstiden har herr Ohlin beslutsamt gått in för en stor författningsrevision. För honom som ledare för det största oppositionspartiet kom grundlagarna under de senaste tio åren att bli en av de frågor som tagit mest tid och energi. Jag har personligen — i partistyrelsen, i arbetsgrupper och i enskilda överläggningar — under hela 1960-talet kunnat följa herr Ohlins aldrig svikande engagemang i författningsfrågan. Jag kan intyga den väldiga, personliga satsning från herr Ohlins sida som ligger bakom dagens beslut: att tvinga socialdemokratin till besked och reträtter, att möta försök till nya förhållningar, att hålla oppositionen samman och att gå ut till väljarna med våra ståndpunkter för att så sätta tryck bakom kraven. Bertil Ohlin har, vid sidan av några av oss yngre, hela tiden varit den inom folkpartiet som varit mest övertygad om att

författningsfrågan kunde föras ut som den stora politiska fråga den är om socialdemokratin motsatte sig reformen. Valrörelserna 1964 och 1966 visade att han hade rätt. Jag är säker på att när denna reforms historia skall skrivas, blir det fullt klart för alla att efter Nils Edén för 50 år sedan har ingen svensk politiker betytt mer än Bertil Ohlin för folkstyrelsens fördjupning genom förändringar i författningen.

Herr talman! Vi skall i dag gå till det första beslutet om våra nya grundlag. Det tjänar inget till att nu söka förtiga hur hård författningsstriden varit och vilka idéer den har gällt. Ty den kan lära alla åtskilligt. Den kan lära oss, som år efter år arbetat för reformen, att tålmodig strävan och långsiktig upplysning formar krafter och opinioner som inga partier och ingen regering till slut kan motstå. Den kan lära dem som länge motsatt sig väsentliga förändringar att det hämnar sig att alltför öppet och alltför envist söka forma författningen mer efter egna intressen än efter grundläggande ideal. Den kan visa de svenska väljarna vilka partier det är som driver fram författningsreformen och vilka politiker som reser motstånd. Inför framtida förändringar av grundlagarna kan det vara en nyttig insikt.

Men först och främst ger oss bakgrunden till dagens beslut klart besked om hur stor den reform är som nu skall genomföras och som i framtiden kommer att göra svensk politik och parlamentarism mer vital och mer beroende av väljarnas vilja.

Herr **PETTERSSON, GEORG**, (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag funderade över om jag möjligen var på ett politiskt möte, när jag hörde herr Ahlmark tala, ty hans anförande innehöll ju hur mycket demagogi som helst. Det är väl sådant som herr Ahlmark åker land och rike omkring och försöker förkunna för svenska folket.

Förslag till partiell författningsreform m. m.

Först och främst kan jag erinra om att det inte var bara Bertil von Friesen som i början av 1950-talet motionerade om angelägenheten av en modern författning. Även socialdemokrater motionerade. Jag erinrar mig när deras motion behandlades av vår riksdagsgrupp och där fick sin enstämmiga välsignelse. Den låg också bakom tillkomsten av författningsutredningen. Man får väl försöka att forska litet djupare i historien än att bara skumma på ytan och tro att man skall kunna finna politiskt matnyttiga saker där.

När författningsutredningen väl var färdig var den så sönderkritiserad att de politiska partierna, jämväl folkpartiet, var på det klara med att utredningens förslag inte kunde läggas till grund för en ny författning utan måste bli föremål för överarbetning och nya förslag, vilket nu har skett.

När det gäller det kommunala sambandet står det väl klart för herr Ahlmark — men det kanske det inte gör — att de kommunala valen blir påverkade av den rikspolitik som förs. Vi har ju för inte så länge sedan från ett annat land, där kommunala val förrättats, fått belägg för hur rikspolitiken påverkar även de kommunala valen.

Därför tror jag att de spöken, som herr Ahlmark här söker mana fram, är han praktiskt taget ensam om att få se — och det kan ju vara nog så kusligt för honom att uppleva dem.

Sedan är det ju rätt underligt att här nära nog hota med att om man skulle få ett större politiskt inflytande, då kommer det grundlagsbeslut som nu fattats att bli undanröjt. Har man inte större respekt för grundlagsbeslut, ja, då är det sannerligen frågan om man inte kommer i ett upplösningstillstånd.

Jag är som sagt förvånad över den politiska demagogi och förljugenhet som kommit till synes i denna debatt.

Herr AHLMARK (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det var ord utan innehåll i den replik som konstitutionsutskottets ordförande nu gav. Han tycks inte ha lyssnat ett ögonblick på vad herr Carl Albert Anderson sade alldeles nyss här i kammaren. Det inlägget uttryckte ju mycket övertygande och utförligt den oro som många kommunalmän känner för att den gemensamma valdagen skall ta död på en självständig kommunal debatt i valrörelserna. Rikspolitiken och regeringsfrågan kommer att dominera, de kommunala problemen blir en sekundär historia, som kommer helt i skymundan, sade herr Anderson. Den kommunala politiken blir ett »annex» till rikspolitiken med gemensam valdag, sade herr Erlander 1964. Det är detta jag har upprepat. Men när jag säger samma saker som herr Carl Albert Anderson nyss och statsministern för fyra år sedan, då kallar herr Georg Pettersson det för »demagogi».

Vidare sade herr Pettersson att det verkade som om jag trodde att jag var på ett politiskt möte, därför att jag säger samma saker i riksdagen som på politiska möten. Det är riktigt, att jag säger detsamma i denna riksdagsdebatt i maj 1968 som jag sagt på politiska möten, i artiklar och debatter i radio, press och TV under hela 1960-talet. Vi har haft en och samma linje hela tiden: enkammersystem, direkta val, hela riksdagen vald vid en och samma tidpunkt, ett rättvist valsätt med en spärr mot småpartier för att hindra en stor partisplittring. Vi har haft den linjen under alla år, och därför kan jag här säga samma saker som jag alltid har sagt. Men herr Georg Pettersson måste hitta på nya saker för varje ny ståndpunkt som socialdemokratin har intagit.

Nu påstår herr Pettersson att det var socialdemokraterna som motionerade om författningsutredningen. Ja, de var med och motionerade i början av 1950-

Förslag till partiell författningsreform m. m.

talet. Men varför blev det ingenting mer av den lilla ansats till energi som då kunde uppbådas? Varför tog det nio år innan författningsutredningen kunde arbeta fram ett förslag — om regeringen hade varit intresserad av en snabbare arbetstakt och av en reform? Varför kastades det kommunala sambandet fram först 1963? Ingen hade tidigare hört talas om detta samband, det stod ingenting i direktiven om det, det hade aldrig tidigare förekommit i debatten, det hade inte nämnts i författningsutredningens arbete. Varför slog socialdemokraterna under några år vakt kring det indirekta valsättet — om man var så intresserad av direkta val? Varför sade socialdemokraterna nej till val av hela riksdagen vid en och samma tidpunkt — om man var så intresserad av att säga ja till val av hela riksdagen vid en och samma tidpunkt? Och varför krävde socialdemokraterna överrepresentation för det största partiet — om man var så intresserad av den reform som nu skall genomföras och som innebär att socialdemokraterna inte får en speciell överrepresentation för det egna partiet?

Nej, herr Georg Pettersson, det går inte att förfäktas någonting sådant. Vi som har varit med i författningsstriden under de här åren känner till att det som drivit herr Petterssons parti är inte några ideal utan en ganska krass egen nytta. Men vi i folkpartiet har inte kunnat se författningsfrågan främst som ett redskap för vårt partis eller något annat partis maktpolitiska ambitioner. Vi anser att grundlagarna skall vara uttryck för ideal, om hur en folkstyrelse skall kunna verka. Därför anser vi oss kunna döma socialdemokratiens agerande under detta årtionde. Visst vet vi — som Bertil von Friesen sade då hundraårsminnet av representationsreformen firades — att »var tid har sitt frälse, som genom förhållningar söker förlänga tiden för sin maktutövning!» Men det har bara gjort oppositionens ansvar större. Jag är ock-

så glad över att svensk liberalism i de båda senaste valrörelserna och i arbetet för en reform har visat att den varit beredd att axla sitt ansvar för demokratins spelregler i Sverige.

Herr SÖRENSON (fp):

Herr talman! Anledningen till att jag tar till orda i denna debatt är att jag som folkpartiets ordinarie representant i konstitutionsutskottet bär ett huvudansvar för utskottets utformande av förslaget. Det beror också på att jag har ett levande intresse för den fråga som nu behandlas.

Det händer ibland att debatten här i kammaren får ett djup, ett engagemang och en vitalitet som går utöver vad som är vanligt. Det hände i går kväll, då frågan gällde villkoren för en viktig detalj av livet i en frisk demokrati. I dag har debatten åtminstone hittills varit något mindre engagerad. Kammarens intresse för debatten är också, vill det synas, något mindre än vad fallet var i går kväll. Men jag vill gärna tro att allvaret och målmedvetenheten i dag inte är mindre än i går kväll, ty den fråga som vi behandlar har — såsom flera talare framhållit — en mycket stor räckvidd. Den gäller djupast sett medborgarnas politiska mognad och samhällets beredskap att acceptera individernas politiska mognad. Den har att göra med sådana vitala begrepp som individernas integritet, frihet och ansvar.

Jag ser, jämte flera andra talare, det beslut som vi i dag kommer att fatta som en betydande milstolpe i en lång politisk utveckling. Vi är i dag beredda att förorda ett genomslag av folkets politiska vilja i riksdagen, utan dröjsmål och med så stor rättvisa som möjligt. Jag har inget behov av att på ett orättmätigt sätt inkamma en seger för den liberala grundsyn som jag företräder, men jag tror att det är en korrekt historieskrivning som har givits från skilda håll då man säger att en liberal

Förslag till partiell författningsreform m. m.

politisk idégrund har varit pådrivande i den utveckling som nu har nått en fullbordan.

Jag ser i det förslag som i dag föreligger värdet av en målmedveten och energisk opposition. Jag säger inte att den opposition som här har drivits skulle vara bättre än om socialdemokraterna eller andra hade bedrivit en opposition. Det är en annan sida jag önskar att ge tyngd åt, den nämligen att en kraftfull opposition är ett livsvillkor för en frisk och sund demokrati. Det har sagts tidigare: Klockan har slagit, nu är tiden inne att besluta om en enkammarriksdag. Måhända är beskrivningen riktig, men den är ofullständig. Klockan har inte slagit av sig själv, skulle antagligen aldrig ha slagit, om den inte hade dragits upp så att den nu slår så att det hörs.

Jag ser det som ett uttryck för demokratisk mognad att de stora politiska partierna samlat sig till ett gemensamt ställningstagande i en fundamental demokratisk fråga. Jag gör det bl. a. mot följande bakgrund.

Ett demokratiskt sätt att leva samman är ingen självklarhet i världen i dag. Det är inte utan vidare givet att västerländsk demokrati passar utvecklingen i alla de många nya stater som för närvarande växer fram, men hos oss passar den, och vi är beredda att slå vakt om och att vidareutveckla den. Det är en positiv faktor av allra största betydelse att de stora politiska partierna står ense på den punkten och har mäktat en viss självövertvinning för att ge eftertryck åt den politiska grundsyn som här kommer till uttryck.

Mot demokratin kritiska tongångar hörs också i de utvecklade demokratierna, även i vårt land. Då är det en väsentlig demokratisk vinning att partierna mäktat övervinna de hämningar inför åtskilliga praktiska sidor av reformen som de helt naturligt har och för det stora målets skull — folkviljans omedelbara genomslag i ett enkammarssystem — varit beredda till vissa offer.

Jag hör icke till dem som vill ge sådan tyngd åt kritiken av kompromissens praktiska utformning att den får skymma den stora och avgörande faktorn — att vi gemensamt har gått in för en enda kammare och därmed för en väsentlig demokratisk ordning.

Jag hoppas att det inte upplevs som patetiskt — det är i varje fall inte avsikten — om jag säger att jag känner tacksamhet för att i dag få leva i en samhällighet där ett dylikt handlande är en möjlighet. Det är inte så många människor på jorden i dag som har den förmånen.

Låt mig göra en parentetisk kommentar. Det har ibland sagts med tragisk röst: Kammarens tid är ute. Ja, både första kammarens och andra kammarens tid är ute. Det blir en ny riksdag, vald på ett nytt sätt, det blir en ny ordning. Hela vårt hittillsvarande arbetssätt har nu fullgjort sin tjänst, och något nytt träder till. Det är inte bara den här kammaren som har anledning att ta till näsduk och tårar, om vi nu är benägna till det. Det är fråga om en förnyelse av hela riksdagen. Båda kamrarna försvinner och en ny kammare kommer till.

Det finns en diskussionsfråga som jag ett ögonblick vill uppehålla mig vid, nämligen frågan om spärarna. Det sägs på visst håll att folkpartiet har drivit fram spärarna; där är man rädd för politisk aktivitet i mindre grupper. Är det korrekt? Utan att göra anspråk på absolut kunnsighet om historieskrivningen vill jag anmäla stor tveksamhet inför det sättet att framställa saken. Jag är medveten om att det var herr Ohlin som visade upp hur treprocent-spärren och fyraprocent-spärren verkar i det nya systemet, med den nya kammaren. Det ligger en saklig bakgrund till folkpartiets ställningstagande. En spär på fyra procent är icke hårdare än de spärar som nu gäller.

Herr Kling anförde i sitt yttrande att socialdemokratin har varit öppen för en diskussion om en spär gällande tre

Förslag till partiell författningsreform m. m.

eller fyra procent. Så går det ju till i all politisk verksamhet. Vad som spelar någon roll och vad som har tyngd är icke vad partierna har tyckt i debatterna när man sökt vinna klarhet, utan det är det ställningstagande som man kommer fram till. Här har samtliga i kompromissen deltagande partier enats om att en spärr på fyra procent är ur sakliga synpunkter riktig. Även om det kan vara svårt att göra direkta jämförelser med det system som nu råder, så kan helt allmänt sägas att den fyraprocentiga spärren bäst svarar mot den procentuella fördelning som råder med den nuvarande spärren. Vad ligger det för fel i att man diskuterar, kastar fram förslag och belyser en fråga för att så småningom nå resultat? Det avgörande är att enighet har nåtts. Om det har varit det eller det partiet som i den eller den frågan har visat upp det sakliga skälet för ställningstagandet är icke relevant. Att här försöka måla ut folkpartiet såsom ett parti som inte är berett att ta ansvar fullt ut för en demokratisk förnyelse är för mig nonsens. Spärrar måste vi ha — det är vi alla eniga om. Frågan gäller inte om det skall finnas spärrar eller inte spärrar; frågan gäller hur spärrarna skall konstrueras. Det spärrsystem, som beskrives under rubriken »Valsystemet» sidan 20 och framåt i betänkandet är i stort sett inte hårdare än det som nu gäller. Jag vill på mitt partis vägnar säga att folkpartiet ingalunda har någon rädsla för eller är negativt inställt till en ny politisk vitalitet i vårt land. Uppskattning av ny politisk vitalitet stämmer väl med vår liberala grundhållning.

Herr Sveningsson sade att han inte hade upplevt några demonstrationer i samband med det beslut som skall fattas i dag. Nej, inte i någon större utsträckning! Men när jag kom till riksdagen i morse upptäckte jag att det fanns plakat vid ingången och att det fanns en mängd ungdomar där. Man stack en lapp i mina händer, och det

framgick att det var från ett parti som bar det mycket pretentiösa prefixet »kristen» i sitt namn. Det framgick vidare att detta parti ville protestera mot de gamla partiernas försök att förvandla en mogen demokrati till en privilegiestat. Jag upplever det lilla ordet »kristen» såsom ett mycket förpliktande ord. Jag vill i all ödmjukhet personligen gärna gå in under den beteckningen. Men jag upplever att om jag skall göra detta, skall jag åtminstone visa respekt för fakta. Då skall jag åtminstone agera på ett sådant sätt att bakom mitt agerande inte ligger allahanda känslomässiga uttryck utan saktighet och ansvar. Det är nonsens att säga att de partier som här tar ansvaret för en författningsreform vill förvandla en mogen demokrati till en privilegiestat. Utvecklingen är den rakt motsatta.

Jag har haft behov av att i riksdagen klart ge uttryck för den ståndpunkt, som jag här har redovisat.

Till slut, herr talman, finns det vid detta betänkande två reservationer, som bl. a. jag varit med att underteckna. Den ena gäller statsråds entledigande, och den andra gäller rösträttsåldern. Det finns ingen anledning för mig att gå in i en sakdebatt i de frågor, som här har aktualiserats. Hållningen har klart redovisats i motioner och i reservationer.

Jag nöjer mig med att yrka bifall till de med 2 och 6 betecknade reservationerna. I övrigt, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Herr LUNDSTRÖM (fp):

Herr talman! När man har hört debatten här i dag — och även följt debatten dessförinnan — har man på ganska goda grunder kunnat säga sig att få är helt belättna med det förslag till grundlagsreform, som i dag föreligger till behandling, men att ytterst få å andra sidan är helt missbelättna med förslaget. De flesta tar resultatet som

Förslag till partiell författningsreform m. m.

det i situationen möjliga, varken mer eller mindre, och jag tror att detta är en ganska god förklaring till att det funnits förutsättningar för en överenskommelse. Det är säkert detta som gjort, att partierna har ansett sig kunna backa upp förslaget — och därmed garanterades genomförandet. Att beslutet måste ske i största möjliga enighet var ju alla ense om. Jag tycker att det är ett mycket gott betyg åt svensk demokrati, när man i parlamentet är enig om att skall en författningsreform av denna omfattning genomföras — en reform som gäller riksdagens eget liv, dess arbete, dess sätt att fungera — måste bakom denna reform stå ett i huvudsak enigt parlament. Ingen har såvitt jag vet ifrågasatt att den reformen skulle ske med enkla majoritetsbeslut. I den mån fullständig enighet om viktiga detaljer inte har kunnat nås, skulle majoriteten vara mycket betydande och utgöras av flertalet partier. Detta har också skett.

Men om nästan ingen är riktigt belåten, hur går det då i framtiden, kan man fråga sig. Kommer inte en viss irritation att ständigt hota delar av dagens beslut med krav om författningsändringar i olika avseenden. Jo, det tror jag är ganska sannolikt.

Men det finns en grundtanke i hela denna reform, om vilken alla vid det här laget torde slå vakt — även alla som inte var med från början — nämligen att vi skulle ha en enkammarriksdag. Visst fanns det röster för en tvåkammarriksdag av något slag i början, men det förefaller sannolikt att sedan beslutet om en enkammarriksdag väl har fattats, så har därmed också den grundlagts varpå svensk parlamentarism kommer att vila under överskådlig tid. All erfarenhet tyder härpå.

I dagens debatt har många uttalat stark kritik av olika detaljer. Herr Nils Theodor Larsson har hållit ett begravningsstal över svensk parlamentarism, medan herr Carl Albert Anderson nöjt sig med att hålla ett gravtal över den

kommunala demokratin. Allt medan herr Hernelius har berättat om folkets ovationer när 1865 års reformbeslut fattades. När han gjorde det så sade jag mig: Hur gick det egentligen med 1865 års beslut? Ja, grunden består sedan 100 år. Kammarsystemet är kvar, men praktiskt taget allt annat har förändrats. Valsystemet har ändrats från majoritetsval till proportionella val, mandatperioderna har ändrats flera gånger. I första kammaren var mandatperioden ursprungligen nio år. Den ändrades därefter till sex och slutligen till åtta år. I andra kammaren var mandatperioden ursprungligen tre år och ändrades sedan till fyra år rätt långt in på 1900-talet. Rösträttsvillkoren, innebärande allmän och lika rösträtt för män och senare också för kvinnor, har några gånger ändrats, valbarhetscensus har ändrats, valdagarna i förhållandet mellan riksdagsval och kommunalval har ändrats, antalet ledamöter i kamrarna har ändrats och åtskilligt annat.

Till alla dem som med anledning av det föreliggande förslaget spått död åt både riks- och kommunaldemokratin vill jag säga: Hav tröst! Skulle det visa sig att den ena eller andra detaljen är tokig, så kommer den säkert i sinom tid att ses över, så som skett under de gångna 100 åren med 1865 års beslut.

Men mitt i allt detta har alltså själva kammarsystemet stått sig. Att omskapa kammarsystemet som föreslagits är en mycket stor sak, och jag är övertygad om att den har ansetts så viktig att den har varit värd betydande kompromisser beträffande spörsmål som rests i samband med själva kammarreformen. Att säga nej till kompromisser och därigenom omöjliggöra den stora reformen i förhoppning om »bättre villkor» om kanske sex, tio eller femton år, har ansetts som en sämre lösning. Nu gavs chansen till en uppgörelse med en praktiskt taget enig uppslutning i frågan — och chansen borde tas. De ändringar i detaljfrågorna som kan komma att ske i framtiden kommer säker-

Förslag till partiell författningsreform m. m.

ligen inte att rubba grunden för hela denna överenskommelse. Den kommer att bestå.

För min del har jag i grundlagberedningen arbetat utifrån dessa förutsättningar. Även om framtida delreformer i vad vi nu beslutar kommer att ske — på grund av erfarenhetens tyngd eller medborgarnas krav — tror jag att den valda utgångspunkten för arbetet har varit riktig. Men samtidigt vill jag betona — och det säger jag till dem som har kritiserat en i förväg träffad överenskommelse, alltså innan frågan behandlats av riksdagen — att trots den träffade partiöverenskommelsen har sannerligen inga lötsinniga kompromisser gjorts i grundlagberedningen. Det har funnits situationer då ett sammanbrott i förhandlingarna har varit farligt nära. Tro inte att det inte har varit hårda tag, så hårda som över huvud taget har kunnat tas, där man har varit beredd att nästan ge upp. Men i dessa ögonblick har vilja visats ifrån alla håll — det är jag angelägen att betona — att tåla påfrestningarna för att nå ett resultat.

Till sist vill jag som min uppriktiga mening framhålla att när en enkammarreform nu sker och riksdagen i sin helhet skall väljas vid ett och samma tillfälle i direkta val är detta en stor och glädjande seger för de krafter som under många år har velat åstadkomma en reform av vårt nu så otympliga kammarsystem. Jag undrar om inte många av dem som var närvarande vid gårdagens debatter gjorde den reflexionen, att dessa debatter verkligen visade hur tvåkammerssystemet verkar.

Enkammarssystemet kommer naturligtvis att erbjuda många problem under sin första tid. Därför kommer arbetsordningen — som också grundlagberedningen förutsatt — att i vissa avseenden ha i varje fall ett drag av provisorium, att vara ett system på prov. Det gäller att finna en form för arbetet i utskotten. Skall vi ha en finansnämnd? Skall vi ha en lagnämnd

eller inte? Det gäller talmannens situation. Skall man införa ställföreträdare enbart för honom, eller för alla? Om talmannen representeras av ställföreträdare, skall han då ha rösträtt? Även frågor om arbetet i kammaren för övrigt hör dit, om talarordningen, om statsrådets rätt att när som helst bryta in i debatten, om talarrestriktionerna och åtskilliga andra ting. Men jag tror ändå att det nya systemet snart skall finna sin form och riksdagen kunna arbeta med framgång.

I det pågående arbetet med den totala författningsreformen återstår ännu mycket att göra, sannolikt kanske ett helt decenniums arbete. Med det steg som tas i dag får svensk parlamentarism en modern grund att arbeta på, vilket sannerligen inte är något oväsentligt. Tvärtom! Det är ett mycket betydelsefullt steg mot förverkligandet av den svenska demokratin möjligheter att fungera än bättre i framtiden.

Herr ÖSTERDAHL (fp):

Herr talman! Det beslut som kammaren i dag står i begrepp att fatta i fråga om en partiell författningsreform, kommer säkert att bli av stor betydelse, framför allt på längre sikt. De två kammarna skall bl. a. avskaffas och ersättas med en kammare. Personligen är jag glad att få vara med och delta i detta viktiga beslut, som jag med ett undantag helt stöder. Vid genomförandet av stora reformer inträffar det inte så sällan att en del bestämmelser som kan synas ha begränsad betydelse kommer med, bestämmelser som principiellt är viktiga men som man inte vill rätta till för att man inte tillräckligt uppmärksammat förhållandet i tid vid de förberedande förhandlingar och utredningar som regelmässigt föregår betydelsefulla beslut.

Jag tänker i dag här ta upp ett sådant fall som mycket väl kunnat rättas till om man inte känt sig så bunden av tidigare överenskommelser och om man

Förslag till partiell författningsreform m. m.

vid träffandet av dessa överenskomelser — i detta fall i grundlagberedningen — uppmärksammat denna frågas vikt. Jag syftar på bestämmelsen om ett visst minimiantal mandat i varje valkrets. Alltsedan det proportionella valsystemets införande här i riket har Gotlands län bildat en valkrets och haft tre mandat att fördela i andra kammaren. Därtill kommer ledamöterna i denna kammare, för närvarande två stycken.

I 1903 års kommittéförslag föreslogs att valkretsen endast skulle få två mandat, men man erkände då att detta var otillräckligt ur proportionell synpunkt. Man framhåller emellertid att det svårigen skulle låta sig göra att samman slå länet med någon del av fastlandet till en valkrets. Beträffande samman slagningen med annan valkrets var statsmakterna 1907 och 1909 av samma mening. Man ökade då antalet representanter till tre, ehuru folkmängden är lägre än vad som egentligen erfordras för beviljandet av detta antal mandat.

Den s. k. fyllnadsregeln infördes därför att en proportionell valmetod inte kan fungera tillfredsställande i valkretsar med mycket få mandat. Det var proportionsvalsakunniga som uttalade sig på detta sätt 1921. I proposition nr 175 år 1952 föreslogs en utvidgning av denna fyllnadsregel — eller garantiregeln som den då kallades — så att andra valkretsar garanteras minst fem mandat vardera. Fördelen med en garantiregel av ifrågavarande slag, nämligen att man förhindrar uppkomsten av alltför små valkretsar med därav följande sämre proportionalitet vid valet är enligt min mening, sade dåvarande departementschefen, så betydande att den mer än väl uppväger nackdelen av det varierande ledamotsantal i kammaren som då föreskrevs.

Såvitt jag vet, herr talman, har denna regel fungerat tillfredsställande och inte haft några negativa verkningar vare sig vid fördelningen av mandaten

eller vid arbetet i kammaren. Man frågar sig då naturligtvis varför denna fyllnadsregel eller garantiregel nu skall tas bort. De skäl som fanns vid de olika tidpunkterna på 1900-talet, då frågan var föremål för utredning eller prövning, finns fortfarande.

Länsstyrelsen i Gotlands län säger i sitt yttrande till Konungen över den partiella författningsreformen att de synpunkter som bestämde denna inställning fortfarande har sin fulla giltighet och att ett större antal ledamöter i riksdagen ger glesbygderna en fylligare representation än ett mindre antal. Det försvagar ej betänkligheterna mot den påfallande ojämna mandatfördelning mellan partierna som skulle kunna bli resultatet av ett proportionellt val med endast två mandat att fördela.

Länsstyrelsen hemställer därför att denna regel skall finnas kvar. I den nu aktuella propositionen har dock departementschefen uttalat att huvudvikten i det nya valsystemet medvetet lagts på den riksproportionella effekten. En fyllnadsregel skulle vara främmande för systemets principer och kunna få störande verkningar. Fyllnadsregeln skulle innebära, att det samlade resultatet av fördelningen av de fasta valkretsmandaten kom att avvika mer från en riksproportionellt riktig fördelning än nödvändigt, heter det. Utskottet avstyrker på dessa skäl vår motion I: 768.

Jag kan för min del inte acceptera den uppfattningen att en regel om att antalet fasta mandat i en valkrets inte får understiga tre skulle stå i strid med principerna för riksproportionalitet mellan de politiska partiernas representation i riksdagen.

Vid ett proportionellt val med endast två mandat att fördela skulle fördelningen mellan partierna bli orimligt ojämn. Med ett så litet antal röstberättigade, som en valkrets med endast två mandat äger, skulle inte heller systemet med utjämningsmandat ge rättvisa åt de partier inom valkretsen som blir utestängda från tilldelningen av de

Förslag till partiell författningsreform m. m.

fasta mandat. Deras överskottsroster blir för få för att kunna påverka fördelningen av utjämningsmandaten till den nya valkretsen.

Det bärande principiella skälet för bibehållandet av fyllnadsregeln är att möjliggöra en så riktig tillämpning som möjligt av den proportionella valmetoden även i en liten valkrets. Genom tilläggsmandaten kommer riksproportionaliteten ändå att bli den avsedda, då det parti som får det tredje mandatet får det på relativt litet antal röster och detta givetvis kommer att påverka det antal tilläggsmandat som ifrågavarande parti erhåller vid den slutliga fördelningen av tilläggsmandaten.

Genom denna fyllnadsregel skulle man dels erhålla ett valsysteem som fungerade även i små valkretsar samtidigt som riksproportionaliteten kunde fungera rättvist. Det valsysteem som regering och utskott nu föreslår gynnar däremot de större valkretsarna på de små valkretsarnas bekostnad. Enligt grundlagberedningens undersökning av hur valsystemet skulle ha verkat, om det tillämpats vid 1960 års val, visar att Stockholm skulle ha tilldelats 42 mandat, medan det exakta antalet riksproportionellt skulle ha uppgått till endast 39,4. Fyrstadsvalkretsen skulle ha fått 19 i stället för det riktiga som var 17,7 medan däremot Gotland skulle fått två mot det riktiga 2,4, Blekinge 6 mot 6,8, Halland 7 mot det riktiga 8 och Jämtland 6 mot 6,5. Samma tendens håller i sig om man jämför med 1964 års val, där Stockholm, Stockholms län och fyrstadskretsen exempelvis erhåller flera mandat än de riksproportionellt riktiga, medan Gotland, Blekinge, Halland och Jämtland även här blir missgynnade mandatmässigt sett.

När man nu inför ett nytt valsysteem, som skall ge proportionell rättvisa för hela landet, skulle man givetvis också ha tillsett, att det regionalt inte skulle ha en sådan direkt effekt att det missgynnar de små och gynnar de stora.

Jag finner det beklagligt att vid in-

förändring av nya bestämmelser om fördelningen av mandat utskottet inte sökt bibehålla fyllnadsregeln, så att man även i små valkretsar kan gå till val med den känslan att de demokratiska partierna har en reell möjlighet att bli representerade i den nya riksdagen.

Herr talman! Jag yrkar bifall till motionerna I: 768 och II: 971.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Jag har redan genom att instämma i anförandet av herr Nils Theodor Larsson uttalat min uppfattning i denna fråga och vill nu i någon mån motivera hur jag bedömer den.

Jag konstaterar för det första att vårt tvåkammerssystem sådant det infördes avsåg en representation av likvärdiga kamrar och att det var industrialismen som gjorde att fyrskalan fick en helt annan verkan. Från början ansågs skattestrecken till andra kammaren och fyrskalan ungefärligen uppväga varandra, men när sedan de stora företagen kom med sina fyrkröster försköts situationen. Jag vill säga detta därför att en kritik, som tidigare riktades mot kamrarna när det senast genomfördes en reform 1918, var att de blev varandra för lika. Detta var ju från början också meningen. Jag vill slå fast detta.

Det stora partiet — det parti som nu är stort men som då var mindre — var tidigare anhängare av ett enkammerssystem, men när man ställdes inför att tillämpa det hela ändrades ståndpunkten. Kammarfrågan var efter 1918 över huvud taget inte aktuell förrän den togs upp i en proposition från den dåvarande Ekmanska regeringen, som på grundval av en utredning avsåg att trygga kontinuiteten i kammaren, att försvåra upplösningsmöjligheterna av kammaren. Denna linje stöddes av vad man nu kallar mittenpartierna. Bondeförbundet och de frisinnade gick tillsammans i denna fråga, medan däremot högern och socialdemokraterna fällde förslaget.

Förslag till partiell författningsreform m. m.

Jag vill slå fast detta. Högerns motivering var att en kammare, som successivt förnyas, i och för sig inte bör upplösas och därför behövdes det inte särskilda villkor för en tillämpning av upplösninginstitutet. Man ansåg att det stred mot meningen med den successiva förnyelsen.

Kammarfrågan blev därefter inte aktuell förrän efter valet 1956. Vi fick då en diskussion om bildandet av en ny regering som skulle avlösa den tidigare. Det visade sig därvid att vår partiledare, Gunnar Hedlund, hänvisade herr Ohlin till att det inte gick att åstadkomma en regering som ville genomföra denna reform med hänsyn till att det fanns en stark socialdemokratisk majoritet i första kammaren. Den finns ju fortfarande kvar, och vi kan konstatera att det är just det slagets eftersläpningsmajoritet som C. G. Ekman på sin tid var så angelägen om att trygga och bevara.

Detta var utgångsläget i författningsdiskussionen som det kan vara värt att erinra om.

Jag tror att det var herr Holmberg som sade, att det var resultatet av långa och omfattande utredningar. Det kan gälla författningsutredningen. Grundlagberedningen däremot arbetade under trycket av s. k. tidsnöd. Vissa partichefer, men icke folkopinionen, trängde på, vilket har påpekats från flera håll. Det var således icke under trycket av folkopinionen som denna reform kommit till.

Det gavs ett intressant blodprov på intresset för denna fråga hemma i Uppsala på ett internt sammanträde inom vårt parliss lokala distriktsorganisation. Framställningen av frågan var redig och klar men åstadkom, såvitt jag kunde märka, ingen som helst reaktion från dem som hörde på, tills slutligen en respekterad landstingsman, en typisk upplänning, sade: »Skall det vara nödvändigt att ändra på *allting?*»

Detta är en ganska spridd uppfattning, och vi kan inte komma ifrån att

den finns. Anhängare av demokratin måste ju respektera de faktiska förhållandena också i det fallet.

Partiledningar har över huvud taget haft ett bestämmande inflytande och därmed också motsvarande ansvar för tillkomsten av det här författningsverket. Där vill jag emellertid göra ett klart undantag för centerpartiet, vars ledning våren 1967 gav klart besked om — det strider mot vad som står i utskottsbetänkandet, om jag inte missuppfattat det — att vår riksdagsgrupp hade fria händer. Detta torde alltför gälla. Endast på två punkter har centerns riksdagsgrupp tagit ställning. I år har vi beslutat att söka få fyraårig valperiod till riksdags- och kommunalval. Det var partiet enhälligt om att försöka ernå. Våren 1967 gav vi också vår representant i uppdrag att söka få bort den gemensamma valdagen.

Vår partistämma förra året uttalade att man via remissinstanserna ville söka påverka de andra partierna i sådan riktning, men det saboterades på sitt sätt av propagandan om att saken var klar, att här förelåg en partiöverenskommelse. Remissinstanserna borde därför inte fungera som sakliga remissinstanser utan hade att ta hänsyn till denna politiska realitet. Det framgår av en rad remissuttalanden att man här ansåg sig stå inför ett fullbordat faktum, vilket sålunda — såvitt jag förstår — försvårade möjligheterna till att i enlighet med vår stämmas beslut efter hörande av remissinstanserna få en ny grundval för bedömande.

Nu föreligger sålunda s. k. tidsnöd, och man har snickrat ihop en kompromiss. Man har lyckats komma fram till någonting som kallas »förslag till partiell grundlagsreform». Jag konstaterar att det är fråga om att gå de partiella reformernas väg och endast så att säga ta ett steg på vägen till en total författningsreform. Regeringen erkänner att förslaget har brister i systematiskt och lagtekniskt hänseende. Utredningens förslag har sålunda uppenbar ka-

Förslag till partiell författningsreform m. m.

raktär av provisorium. Det har också från flera håll med eftertryck betonats att det kommer att bli nödvändigt att ändra på både det ena och det andra.

Jag fäste mig särskilt vid att konstitutionsutskottet i sitt utlåtande pekar på betydelsen av att vi får en ordentlig översyn och ordentliga förslag angående genomförandet av en kommunal demokrati. Såvitt jag förstår innebär detta en hänvisning till att vi väntar på någonting, som verkligen kan vara av betydelse för den kommunala självstyrelsen, som är en folkfrihetens grundval. Därav drar jag slutsatsen att det kunde finnas skäl som talar för att man någorlunda tog frågorna i tur och ordning.

År 1866 genomförde man först kommunreformen och därefter kammarreformen. Nu tycks man gå den andra vägen. Såvitt jag förstår berodde det inte på någon otålighet hos människorna ute i bygderna att man måste forcera fram reformen. Nej, så ligger det inte till!

Jag vill ytterligare understryka vad herr Nils Theodor Larsson sade, då han framhöll att det finns grundad anledning antaga att de rikspolitiska frågorna på grund av det föreliggande förslaget kan komma att dominera över de kommunalpolitiska. Jag vill i det fallet hänvisa till det gedigna och tungt vägande anförandet av ordföranden i Stockholms stadsfullmäktige, som verkligen underströk att det är synnerligen allvarliga saker det gäller. Det är inte bara fråga om den gemensamma valdagen, utan det är fråga om mera än den. Jag kommer tillbaka till detta.

Herr Lundström var inte glad åt detta förslag. Han var på det klara med att förslaget innehöll påtagliga brister, men han accepterade det såsom ett uttryck för vad som var politiskt möjligt.

Ja, herr Lundström, men det finns en politisk möjlighet till: när man inte har gjort ett ordentligt förslag, lugnar man sig och försöker göra ett bättre! Jag är av den bestämda uppfattningen att det,

såsom detta förslag nu föreligger, inte är svårt att göra ett bättre förslag.

Jag vill peka på några kardinalfrågor och jag gör det i anslutning till motioner som väckts från centerpartihåll. Vi har inte avgivit några partimotioner i detta ärende, vilket klart och tydligt framgår. Vi har inte tagit någon partipolitisk ståndpunkt på det sättet. Det förekommer emellertid enskilda motioner, vilka har undertecknats av rätt många ledamöter av vår riksdagsgrupp och även av andra anhängare. Jag skall inte tvista med någon om hur stor den ena eller andra delen av vårt parti är.

Jag vill bara konstatera att det, när det principiella ståndpunktstagandet gjordes inför 1962 års val, uttryckligen betonades från autoritativt håll, att det här var fråga om ett utspel och en utgångspunkt för förhandlingar, där man kunde resonera sig fram även till andra resultat. Det konstaterades också i ett från partikansliet av misstag utskickat förslag, att man från början hade avsett att göra ett uttalande, som inte tog ställning till tvåkamarfrågan. Med ett par rösters majoritet blev det emellertid ett annat uttalande. Jag slår fast detta, ty det var på det sättet.

Vi har på två punkter framfört våra enhälliga krav, dels när det gäller den gemensamma valdagen och dels när det gäller treårsperioden, som vi vill ha ersatt med en fyraårsperiod. Jag konstaterar att detta inte är oväsentliga saker utan berör just det centrala kommunala problemet.

Jag frågar: Är det någon av de här närvarande kommunalmännen, som tycker att det är vettigt att välja en kommunal representation i treårsperioder? Är det någon som tror att vi genom att välja den politiska representationen i treårsperioder bidrar till regeringsstabilitet i detta land?

Jag vill säga en sak till. Det finns ett skäl som tungt talar för att vi i det fallet bör bibehålla den gamla saxningen med val vartannat år. För oss som utför ett frivilligt arbete och inte är kol-

Förslag till partiell författningsreform m. m.

lektivanslutna och som har våra organisationer byggda på enskilt ansvar visar det sig, att det är bra att kunna ha ett valår då vi spänner våra krafter och sedan ett sabbatsår. Det är inte lika bra att dessutom ha två år emellan och därefter ett nytt val. Det gamla systemet med val i tvåårsintervaller var i alla fall praktiskt och klokt. Det var också en opinionsmätare, vilket kan vara värdefullt nog.

Jag har velat anföra dessa synpunkter litet allmänt. Förslaget avser inte en författningsreform i stort. Det är inte den stora reformen utan en partiell reform. På sina håll har man snuddat vid tanken på att beröra sådana saker som parlamentarismen och dess möjligheter. Misstroendeutömsinstitutet har varit på tal och även upplösningsinstitutet har berörts i detta fall.

På den punkten ber jag att få hänvisa till ett uttalande av herr Gunnar Hedlund den 23 februari 1966, där han säger att mycket i sådana här fall beror på hur det hela har fungerat. Närmast med syftning på monarkin — den centrala faktorn i regeringsproblemet — konstaterar han följande: »Vår monarki, därom tror jag att det praktiskt taget föreligger enighet, har fungerat mycket väl eftersom den handhåfts med skicklighet, takt och omdöme. Under sådana förhållanden är det helt naturligt att en del människor frågar sig varför man talar om förändringar.» Han trodde också, att den övervägande uppfattningen är att under sådana förhållanden gäller att det nuvarande systemet fungerar bra och att man därför inte har någon anledning att ändra det.

Så kommer jag tillbaka till kammarreformen och stannar ett ögonblick inför ett krav som vi från centerhåll ställer i bygdernas intresse — vi riktar oss mot det nya förslaget till valmetod och den kritik som har anförts mot att antalet riksdagsmän fixeras till 350. Jag vill säga rent ut att jämförelserna med andra länder, som man gjort inom utredningsinstanserna, inte gäller. Jämfö-

relserna avser sådana länder som Belgien, med en yta på 31 000 kvadratkilometer, Danmark med 43 000, Nederländerna 34 000, Schweiz 41 000 och Österrike 84 000. Invånarantalet i dessa länder är jämförbart med vårt, men där bor människorna förhållandevis nära varandra och antalet riksdagsmän de länderna emellan är också någorlunda jämförbart. Men Sverige har en areal på 450 000 kvadratkilometer. Jag brukar säga när jag talar om detta: Skär ut Sverige ur Europas karta, sätt ett häftstift vid Ystad och vrid sedan Sverige nedåt, så hamnar Korpilombolo ungefärligen på Neapels breddgrad. Jag menar: när man har så stora avstånd och så olikartade förhållanden i ett land, är det rimligt att de olika bygderna får en talrik representation.

Då vänder jag mig också mot resonemanget om tilläggsmandat, och jag gör det ur två synpunkter. Först och främst försvagar man därmed i hög grad sambandet mellan valet och valkretsarna. Vi slår fast att det inte är befolkningen i de olika länen, som skall utgöra grunden för valet. Den senast föregående talaren har fullständigt riktigt och med all skärpa framhållit hur detta kommer att fungera i praktiken när det gäller län som Gotland, Blekinge och Jämtland; men jag är övertygad om att det också får konsekvenser för Norr- och Västerbotten och för våra glesbygder över huvud taget. Det blir svårt att där få samma höga procent av valdeltagande som man kan få när befolkningen är sammanträngd på en mindre yta. Under sådana förhållanden förefaller det inte rimligt att bygga upp en folkrepresentation utan att bevara ett ordentligt samband med bygderna.

Därför har från vår sida väckts ett förslag om att tilläggsmandatsystemet med en spärr på 1,4, som utskottet avser bör provisoriskt förlängas, skall bevaras och göras definitivt. På det viset får vi ett prövat system, som vi har haft erfarenhet av under den tid som det har utgjort ett provisorium. Detta sy-

Förslag till partiell författningsreform m. m.

stem har visat sig ge en ganska god proportionalitet mellan de i riksdagen företrädda partierna. Det har inneburit en viss spärr, men såvitt jag förstår har detta bidragit till stabilitet i det politiska livet. Tilläggsmandatsystemet, med borttagande av spärren, tror jag kommer att få konsekvenser som kan innebära någonting liknande en »Aksel Larsen-parlamentarism», eller vad jag skall kalla den — en parlamentarism där flygeln längst till vänster kommer att få en oproportionerligt stor inverkan på politiken.

Jag säger dessutom — och nu får ni gärna tycka att jag är ologisk — att om ni tar bort den befintliga spärren, var då konsekventa och behandla inte småriktningar som kan dyka upp hårdare, om ni vill sätta den proportionella representationen i högsätet! Det nuvarande systemet är bättre, men om vi slopar det skall vi stryka spärrarna helt och hållet. En sådan åtgärd har ingen betydelse för regeringssystemet utan berör bara ganska ensidiga och småsinta partiintressen, medan däremot den befintliga spärren är av rikspolitisk natur. Jag tror att detta är en sats som står sig.

Jag vill peka på vad det innebär för bygderna att mista sina lokala representanter, vad det innebär att verkligen kunna välja egna representanter och få dem företrädda. Formellt har vi saknat bostadsband i första kammaren, men i praktiken har bostadsbandet i första kammaren existerat i ganska stor utsträckning. Det visar att man i bygderna inte är blind för värdet av den lokala representationen. Det kan vara betydelsefullt nog att man håller en smula på dessa synpunkter.

Vi vet vilka svårigheter som har förorsakat att vi står inför ett förslag till en partiell författningsreform sådan den nu här föreligger. Vi vet att det för bygderna, i varje fall för de mindre länen, innebär en ren diskriminering när de på detta sätt berövas möjligheterna till lokal representation. Vi vet

också att vi måste räkna med att den reform som här föreslås kommer att gripa djupt in i det kommunala livet, inte minst genom den korta mandattiden.

Under dessa förhållanden undrar jag, om inte goda skäl talar för att vi avvaktar den kommunala reform som konstitutionsutskottet behjärtar och som konstitutionsutskottet hoppas snart skall vara genomförd. Jag har ingen anledning att i en sådan situation säga, att därigenom försvåras genomförandet av vissa reformer inom det nuvarande systemet. När det exempelvis gäller riksdagens arbetsformer tror jag det finns vissa skäl för reformer. Även i övrigt anser jag att på en genväg skulle kunna åstadkommas lika mycket av direkt folkinflytande även i en förstakammare, om efter varje landstingsval — såsom Emil Ahlkvist och Sten Wahlund en gång i tiden förordade — hela första kammaren nyvaldes. Det blev fyra år för ledamöterna där lika väl som det blev fyra år för andrakammarledamöterna.

Om vi nu får ett beslut, vilket åtskilligt talar för, vill jag konstatera att det inte är definitivt. Det skall beslutas två gånger, och nästa gång är en ny andra kammare vald för fyra år. Jag undrar om man då kommer att anse det rimligt och klokt att korta ned mandattiden för att forcera fram en författningsreform, mot vilken anmärkningar har rikstatts från så många håll. Jag undrar om ledamöterna då kommer att gå in för en sådan reform särdeles helhjärtat. Jag är inte säker på hur det blir med den saken.

Men en sak är jag säker på. Om det kommer en ny regering till hösten och om den regeringen sedan får överta de utredningar, den administrativa apparat och de förarbeten till propositioner som föreligger, kommer dess första proposition att framläggas på grundval av vad den nuvarande regeringen yrkar på. Det blir inget systemskifte därvidlag. Jag föreställer mig att man kom-

Förslag till partiell författningsreform m. m.

mer att ta bort somligt, som stöter, och kanske lägga till några förslag som är så väl utredda att man verkligen kan lägga fram dem. Men den första nya propositionen efter en ny regerings intentioner skulle komma till hösten 1969. Besluten skulle träda i kraft den 1 juli 1970, och i september skulle valet ske. Jag undrar om det skulle ha blivit en riktigt hederlig möjlighet för den regeringen att på så kort tid visa vad den kan. Det skulle bli en karikatyr på treårsintervallen, nämligen en tvåårsintervall.

Detta visar vilka svårigheter som föreligger och hur mycket rimligare det är att behålla fyraårsintervallen med de konsekvenser detta har för organisationsarbetet, för partilivet och för den politiska debatten — val vartannat år med möjlighet att debattera politiska och kommunala frågor, möjlighet att skilja de kommunala frågorna från de politiska. I viss utsträckning hänger dessa frågor samman, men i viss utsträckning går det att skilja dem åt. I den mån omständigheterna gör att de rikspolitiska synpunkterna kommer in i bilden i större utsträckning, är det så mycket nödvändigare att man bevarar de skilda valtillfällena.

Jag undrar om det kan vara denna reform, som människorna längtar efter, som kommunalmännen längtar efter och som de som skall ta regeringsansvaret skulle anse vara riktigt bra. Är det inte så att det förslag som här föreligger innebär försämring för bygderepresentationen, försämring för de små och glesbefolkade länen, försämring för det kommunala arbetet och försämring även på det rikspolitiska fältet?

Ur den synpunkten har jag anslutit mig till det yrkande som herr Nils Theodor Larsson redan har framställt. Om detta yrkande icke skulle vinna bifall, vill jag alternativt yrka bifall till den av herr Larsson i Luttra avgivna reservationen.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 19.30.

Herr PALM (s):

Herr talman! När man i framtiden kommer att hålla historiektioner i författningsfrågan och när vår eftervärld skall studera dagens protokoll, som anger det historiska beslutet den 17 maj 1968, kommer man antagligen att förundras över några mycket negativa inlägg, som har presenterats i dagens debatt, vilka saknat framåtsyftande målsättningar. Jag vill till dagens protokoll anföra, att de inlägg som varit av detta slag ingalunda är karakteristiska för den författningsdebatt, som har pågått här i landet under de senaste åren.

Jag lyssnade med visst intresse till herr Ahlmark. Hans anförande sönderföll i två delar. Den första delen innehöll något av en nekrolog över folkpartiet inklusive dess partiledares agerande från första världskriget och framåt. Den andra delen innehöll den bekanta politiska slagdängan av den typ, som herr Ahlmark under flera år har farit omkring och presenterat litet varstans. Den var ett uttryck för smågräl utan lyftning, kryddad med en och annan perfiditet.

Herr Ahlmark levde i det förflutna och uppehöll sig utförligt vid författningsdiskussionens olika faser.

När jag var mycket ung och började syssla litet grand med politik, fick jag av en äldre parlamentariker rådet att man skall vara på det klara med att man inte får något tack för vad man har gjort — väljarkåren väntar nya målsättningar i olika avseenden. Det finns ju exempel på partier som har sökt att leva på minnen från fornstora dagar; resultatet av detta har säkerligen inte varit så särskilt stimulerande. Jag upplevde herr Ahlmarks anförande som ett bevis för att borgerligheten i allt större utsträckning lever i det förflutna. Herr Ahlmarks negativism har förlett honom

Förslag till partiell författningsreform m. m.

att fortsätta med att begrunda sin egen navel, och det leder ju sannerligen inte framåt i den politiska debatten. Jag vill hänvisa till det inlägg som han höll från denna talarstol i författningsfrågan för en stund sedan.

Herr talman! Vi som från riksdagsbänkarna och i våra hemkommuner under flera år följt vad som sagts i debatten om vår nya författning har ofta frågat oss: Hur djupt engagerar dessa frågor den enskilde medborgaren? Vår långa demokratiska tradition gör att vi tar mycket såsom självklart, och något svar står inte att få. Kvar står intrycket, att den nya grundlagsreformen accepteras som ett faktum och ett uttryck för en rationell ordning i vår demokrati.

Nu som så många gånger förr är det i god demokratisk anda att erkänna, att ingenting är fullkomligt utan att det politiska handlandet även denna gång burits upp av målsättningen att göra det bästa av det tänkbart möjliga. Betydligt mera näraliggande frågor för den enskilde medborgaren än grundlagens detaljer är onekligen, hur vi i fortsättningen utformar vårt arbete i kommuner och landsting. Många av oss har därför funnit det helt följdriktigt, att det efter den stora grundlagsreformen blir en samlad översyn av kommunallagarna.

Med stor tillfredsställelse noterar vi därför vad konstitutionsutskottets ordförande, herr Georg Pettersson, anförde vid inledningen av denna debatt i förmiddags, att ett övergripande utredningsarbete kommer att aktualiseras på detta område. Jag finner att det är desto angelägnare att lösa denna fråga mot bakgrunden av de stora förändringar, som följer efter en omfattande kommunsammanslagning och den allmänna urbaniseringsprocessen.

Alla upplever vi säkert mycket påtagligt, att det är lång väg kvar, innan demokratin ständigt förblir ett levande vardagsbegrepp för den enskilde medborgaren. Här råder det alltså brister, och det kan ges många exempel

på hur människor i våra storstadsområden säkerligen känner ett främlingskap — för att nu använda ett modernt och populärt uttryck — inför samhällsliga funktioner, när man söker sig fram till kommunala organ och myndigheter på det lokala planet.

Dessa frågor håller oss ofta sysselsatta, och för oss framstår det som självklart, att debatten om dem inte får begränsas till grupper inom de olika politiska partierna. Trots att vi kommit längre än man har gjort på de flesta andra håll i världen, möter vi här vissa symptom, som visar att den kommunala demokratins utformning alltså har sina brister.

Säkerligen upplever vi det som ett sundhetstecken att uppmärksamheten ständigt riktas på demokratins problem. För någon vecka sedan diskuterades i denna kammare demokratin på våra arbetsplatser. Även då användes begreppet »främlingskap» för att uttrycka vad den enskilde anställda känner inför sitt arbete på de allt större arbetsplatserna. Vid denna debatt gav många uttryck för meningen, att lösningen är att finna i en utbyggd och betydligt bättre fungerande företagsdemokrati.

Även om det kan finnas delade meningar om människors känsla av främlingskap inför dessa förhållanden, kan samma skäl anföras för en bättre lösning av den kommunala demokratins problem. Där är sannerligen avståndet många gånger inte mindre än i storföretagen mellan den enskilde medborgaren och dem som har att fullgöra de kommunala uppgifterna på det lokala planet. Desto angelägnare framstår därför reformarbetet på detta område.

I anslutning till den aktuella författningsreformen har herr Arne Pettersson i Malmö och jag i motion nr 516 i denna kammaren hemställt om en total översyn av kommunallagarna.

Vi har sagt i motionen, att vi anser att denna översyn bör komma till stånd så snart grundlagberedningen, kommu-

Förslag till partiell författningsreform m. m.

närrettskommittén och länsdemokratiutredningen slutfört sina uppgifter.

Ett av motiven för denna motion är att den kommunala sektorns ställning och betydelse i samhällsförvaltningen ökat starkt under efterkrigstiden. Allt tyder på att denna utveckling kommer att fortsätta, vilket också understrukits av konstitutionsutskottets ordförande här i dag.

Vi erinrar om att ansvällningen av arbetsuppgifter har medfört att kommunerna i allt större utsträckning fått hel- och halvtidsanställda förtroendemän för att leda arbetet i landsting och kommuner. Säkerligen innebär detta ett steg framåt — men dessa frågor är långt ifrån infogade i ett parlamentariskt mönster som kan anses slutgiltigt utformat. Många lösningar är tänkbara för dem av oss, som är intresserade av att få riksstyrets principer — som skulle kunna ge oss kommunala majoritetsregeringar — prövade även på det lokala och regionala planet.

Vi har också i vår motion framhållit att, oavsett hur dessa frågor löses, framstår ändå oppositionens arbetsbetingelser för närvarande som otillfredsställande i landsting och kommuner, vilket ur olika synpunkter kan vara till stort men för den kommunala demokratin. Partiernas roll i det kommunala livet är även väl värt en genomlysning.

Vi anser detta vara viktiga frågor som kan snedvridas ytterligare genom den fortgående tidningsdöden och monopoliseringen av pressen i vissa delar av landet. En objektiv kommunal kommunikation mellan den enskilde medborgaren och förtroendemännen hotas uppenbarligen av tigidets diktatur. En sådan maktutövning kan lätt styras av de stora tidningsutgivarnas egna intressen. Detta är ett av de områden där demokratin alltjämt har sina brister, vilka inte får växa i takt med den pågående koncentrationen av befolkningen.

Även om dessa frågor är föremål för särskilda utredningar utgör de ändå

en del i detta stora problemkomplex. Det måste alltid finnas täckning för hyllningen till vår svenska demokrati i olika högtidliga sammanhang.

Som motionärer är vi tillfredsställda med utskottets utlåtande där de synpunkter som framförts i motionen understryks med kraft, speciellt när utskottet säger att det är ett starkt önskemål att få till stånd en samordning av redan pågående utredningsarbete på detta område. Utskottet finner splittningen i detta arbete otillfredsställande och föreslår genomgripande utredning så som vi föreslår i motionen.

Man anser att förberedelserna för ett större initiativ i den riktningen måste ägnas betydande omsorg. Det kan ju uppfattas som ett betryggande besked. Som motionärer fäster vi stora förhoppningar vid den arbetsgrupp med företrädare för de stora politiska partierna och kommunala förbunden, som utskottet omnämner.

Vi hoppas att den mycket snart kan kartlägga arbetsuppgifterna och dra upp riktlinjerna för en samlad översyn av den kommunala demokratin. Vi uppfattar också utskottets skrivning som ett mycket positivt besked och att det ligger i linje med vad vi åsyftat med vår motion.

Det är uppenbart att konstitutionsutskottet avser att åstadkomma en så klar distinktion som möjligt för det kommande utredningsarbetet, och det är bara att hoppas att underlag för en inträngande debatt i dessa frågor skall föreligga redan om ett par år. Det är ur många synpunkter angeläget att tids-schemat för denna arbetsgrupp inte onödigtvis fördröjes.

Erfarenheterna av utredningsarbetet beträffande en ny grundlagstext visade att ett sådant arbete tar mycket lång tid, och vi har väl alla funnit det angeläget att de nya förslagen blir föremål för en livlig debatt på bredast möjliga bas.

Som motionärer vill vi också understryka förhoppningen om ett djärvt ny-

Förslag till partiell författningsreform m. m.

tänkande, som kan stimulera till en livlig och engagerande debatt hos hela svenska folket, inte minst bland ungdomen som tycks visa ett växande intresse för demokratis livsfrågor. Det är angeläget att detta intresse konkretiseras så mycket som möjligt. Och i detta sammanhang kan man få brottas med den kommunala demokratis vardagsproblem, vilket gör att vi säkerligen får anledning att erinra oss att en god demokrati alltid — även hos en ny generation — måste vara starkt förankrad i ett föränderlighetens samhälle.

Med det anförda, herr talman, kan vi motionärer ansluta oss till vad som sägs i utskottets betänkande.

Herr AHLMARK (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill yrka bifall till reservation 1 i de delar som gäller valperiodens längd.

Herr Palm sade något, som jag finner besynnerligt och som jag gärna vill resonera en smula med honom om. Han sade att jag talat om »en nekrolog över folkpartiet och dess ledare».

Om jag inte har missuppfattat saken är en nekrolog det som man skriver över något som är dött och begravet. Men folkpartiet är ett i högsta grad levande parti och ett parti på frammarsch. Inte kan man skriva en nekrolog över folkpartiet! Inte heller kan man skriva en nekrolog över folkpartiets *förslag*, ty det är folkpartiets krav som nu skall genomföras: enkammar-system, direkta val av hela riksdagen vid en och samma tidpunkt, ett rättvist valsätt osv. De här förslagen håller ju på att bli levande! Inte kan man skriva en nekrolog över dem.

Men om herr Palm kanske bara snubblade på orden och i stället menade att det var en nekrolog över motståndet mot en författningsreform, så vill jag ge honom delvis rätt. Vad jag sade var delvis en nekrolog över socialdemokraternas allmänna motstånd mot reformen, en nekrolog över motståndet

mot direkta val, en nekrolog över motståndet mot att välja hela riksdagen vid en och samma tidpunkt, en nekrolog över motståndet mot att skapa ett rättvist valsätt så långt möjligt utan att öka partisplittringen.

På det viset var det en nekrolog, men en ovanligt glad nekrolog, ty det är bra att motståndet mot författningsreformen är dött och begravet.

Herr PALM (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara hänvisa till herr Ahlmarks egendomliga anförande i debatten för en stund sedan. Jag har knutit an till det debattinlägget av det skälet, att det är bra mycket intressantare att diskutera vad vi tänker göra i framtiden med den nya författningen än att höra på det smågräl, som hela herr Ahlmarks inlägg karaktäriserades av.

Herr AHLMARK (fp) kort genmäle:

Herr talman! Nu förstår jag herr Palm ännu mindre. Jag tog upp *tre* områden som är av betydelse för framtiden. Det gäller den gemensamma valdagen, som allvarligt kommer att skada den kommunala demokratin. Det gäller den alltför stora enkammaren. Och det gäller de alltför små möjligheterna till personval inom valsysteemets ram, som det valsätt vi nu skall besluta om kommer att inrymma.

Dessa tre förhållanden tror jag blir viktiga punkter i framtida reformer när det gäller vår konstitution. Herr Palm kunde möjligen ha diskuterat dem i sak.

Herr HANSSON (s):

Herr talman! Den uppfordrande placering som jag har fått på talarlistan skulle kanske ha gett mig möjlighet att i årets författningsdebatt spela lantmarskalkens roll. Jag är emellertid varken beredd eller villig att axla hans mantel.

Förslag till partiell författningsreform m. m.

Även om röstsiffrorna i dag inte blir så jämna som för hundra år sedan får detta inte ses som ett uttryck för någon större entusiasm för förslaget i dess helhet eller ens för dess grundläggande ideologiska syftning.

För hundra år sedan var ändringsbeslutet ett uttryck för starka strömningar, som i hela vår världsdel låg i tiden. Dagens förslag utgör de av författningstekniker och förhandlare under en lång följd av år söndertuggade kraven på en rationalisering av riksdagens representations- och arbetsformer.

Upprinnelsen står historiskt att söka i två förhållanden. För det första har i det socialdemokratiska partiprogrammet under en lång tid upptagits krav på första kammarens avskaffande. Kammarens ändrade karaktär och förväntningarna om en författningsreform har medverkat till att detta krav för många år sedan kunnat utmönstras. Men det bör noteras att vårt parti har krävt kammarens avskaffande, inte dess inbakande i andra kammaren. Det är detta senare som nu skett både valtekniskt och numerärt.

Det andra förhållande som inciterat det nu föreliggande förslaget om författningsreform är den kritik, som under många år från oppositionspartiernas sida riktats mot den s. k. orättfärdiga eftersläpningen i denna kammare. Denna invändning har av olika anledningar kommit av sig nu, ehuru den flitigt brukades som påtryckningsmedel av den borgerliga pressen i författningsförhandlingarnas tidigare skede.

Jag vill i detta sammanhang påminna om att inte ens 1966 års förpositionen så framgångsrika kommunalval skulle gett borgerligheten majoritet i denna kammare om resultatet fått slå igenom omedelbart i nyval. De borgerliga partierna skulle fått samma antal ledamöter som socialdemokratin, medan tre kommunister skulle bli tungan på vågen. Detta är resultatet av den valkatastrof som herr Ahlmark gör ett så stort nummer av.

Därmed nog av historik, och jag vill, herr talman, övergå till en konstruktiv kritik av det föreliggande förslaget.

Jag vill då genast anmäla att jag ansluter mig till det i kammaren framförda yrkandet om avslag på propositionen i dess helhet. Propositionsförslaget innehåller förvisso många välbetänkta förslag till reformer i konstitutionella frågor. Det är smärtsamt att tvingas handla på detta sätt, men om vi därmed tvingas att kasta ut barnet med badvattnet så är det så att säga av rädsla för att »falla själva däri». Det är alltså de helt oacceptabla förslagen om den framtida enda kammarens utformning som gör att vi i dag, ställda inför en paketlösning, handlar på detta sätt.

Låt mig inleda mitt resonemang om kammarens utformning med att citera vad herr talmannen yttrade i rikssalen den 11 januari i år: »Att förslag till partiell grundlagsreform med förändring av såväl kamrar som valsystem kommer att föreläggas riksdagen torde i vida kretsar hälsas med tillfredsställelse även om den partikompromiss som torde ligga till grund för detta förslag synes behäftad med åtskilliga olägenheter av skilda slag.»

Detta »understatement» har ytterligare tonats ned av propositionens och utskottsutlåtandets sammansättare. Vi ställs inför ett förslag som ersätter det egendomliga dubbelstyrelsesystemet med en enda styrelse, som är konstruerad så att den saknar rimliga möjligheter att göra en insats i rikets styrelse.

Justitieministern har medgivit, att kompromissen är ett resultat av en önskan om en bred politisk förankring för denna viktiga reform. Dagens debatt har gett belägg för två ting.

1) Politisk enighet har inte nåtts. Fru Segerstedt Wiberg hänvisar till att folket i val skall avgöra om det vilande förslaget skall fastställas 1969. Vad menas med detta? Skall folket av omsorg om vår författning rösta på högern för att stödja den reservation som hon står

Förslag till partiell författningsreform m. m.

på? Själv står inte fru Segerstedt Wi-berg på omval, och folkpartiet står inte bakom henne. Herr Ahlmarks hätska inlägg bådär heller inte gott för det politiska klimatet i den framtida författningsdebatten.

2) Stora grupper med ett nära nog enhälligt centerparti har ställt ett villkor för reformens genomförande — kravet på 350 ledamöter.

Författningsreformen är i dag inte det idémässiga genombrott som herr Ahlmark vill göra gällande att den är. Jag ser den i stället som ett uttryck för den rationaliseringssträvan som måste genomsyra vårt politiska liv, liksom alla andra verksamheter i vårt land.

Är det då en rationalisering att skära ned antalet riksdagsmän från 384 till 350, dvs. med inte fullt 10 procent? Är det en rationalisering att sätta 350 ledamöter i en kammare? Att försöka stärka demokratin genom att ifrågasätta krav på begränsning av de framtida riksdagsmännens yttranderätt? Detta framstår för mig personligen som mycket olustigt. Vad annars menar utskottets talesmän med sina fromma förhoppningar om att arbetet i framtidens kammare skall bli föremål för reformer på det organisatoriska planet?

Justitieministern har i propositionen en formulering som utskottet med gillande återger på s. 16 i betänkandet, nämligen att »frågan om riksdagens storlek inte kan bedömas enbart eller ens huvudsakligen som en fråga om vad som är bäst ur arbetstekniska synpunkter». En sådan ståndpunkt har alltså varit en av de ledstjärnor, som lett dem som vill fördjupa parlamentarismen och demokratin i vårt land.

Vi har också så småningom att ta ställning till följdfrågor av mindre retorisk lockelse. Räkningen för denna reform skall en gång betalas. Svenska folkets intresse för reformen, som tillkommit i under årens lopp allt tunnare luft, står inte på något sätt i proportion till de retoriska blommor som slagit ut här i dag. Svenska folket kommer lik-

mätigt sitt ofta dokumenterade intresse för riksdagsarbetets kostnadssida att med förvåning notera att denna fråga förts ut i politiken utan öppen redovisning av kostnaderna.

Vi har konfronterats med förslag till provisoriska och permanenta lösningar av riksdagens framtida lokalfrågor. I jämförelse med totalbudgeten kan dessa sägas representera mindre betydande kostnader. Men jämfört med alla de angelägna anslagsbehov som årligen måste avvisas på olika områden är summorna svåra att rättfärdiga.

Jag kommer därför till den slutsatsen att en kammare med 350 ledamöter är omöjlig, som såväl arbetsmiljö som utgiftspost.

Med hänsyn till förslaget karaktär av väl inlagat paket måste jag därför förordna den av herr Nils Theodor Larsson rekommenderade lösningen.

Men det finns, om denna lösning inte vinner kammarens förståelse, en annan utväg, som utskottet anvisat men inte tagit de möjliga konsekvenserna av.

Fortfarande på sidan 16 i utskottets betänkande — jag har läst de andra sidorna också, herr talman, men denna sida är den olyckliga i sammanhanget — står det:

»Som en följd av det nu anförda vill utskottet, utan att ta ställning i sakfrågan, uttala som ett önskemål, att frågan om införande av ersättare för riksdagens ledamöter behandlas med viss förtur inom grundlagberedningen. Skulle prövningen utfalla positivt, kan detta bl. a. få konsekvenser för planeringen av den nya riksdagens lokaler.»

Konsekvensen av detta borde inte vara den som utskottets värderade herr ordförande angivit i sitt anförande, nämligen att 1970 och 1971 års riksdagar skulle antaga eventuella ändringsförslag.

För det första måste vi då hjälpa fram det dyrbara provisoriet vid Sergels torg för kanske endast tre års bruk.

För det andra är det kanske orimligt

Förslag till partiell författningsreform m. m.

att begära att den nya kammarens 350 ledamöter skall sammanträda för att som ett av sina första ärenden besluta om returbiljett för ett stort antal av systrarna och bröderna.

Även andra överväganden, som i dag inte kan förutses, kan komma att påverka det slutliga ställningstagandet i författningsfrågan.

Således blir för mig det rimliga andrahandsyrkandet, som jag härmed ställer, herr talman, att kammaren måtte besluta att regeringsformen skall tillämpas i sin nya lydelse fr. o. m. den 1 januari året näst efter det då förslaget slutgiltigt antages, dock tidigast fr. o. m. den 1 januari 1971.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Hansson påstod att vi inom oppositionen av ett enda skäl har vänt oss mot vad han kallade den orättfärdiga eftersläpningen i första kammaren. Herr Hansson, jag vill bara för folkpartiets del uttala, att vi ibland har tjänat på det nuvarande tvåkammerssystemet, på det sättet att vi haft fler mandat än vi skulle ha haft om vi inte hade haft detta system.

Men oavsett om vi har tjänat på systemet eller om vi har förlorat på systemet har vi hävdad att det är principiellt felaktigt. Det är orimligt att ha ett representationssystem, där ända upp till tolv år gamla väljaropinioner påverkar dagens riksdag. Herr Hansson, detta är en principiell inställning från vår sida, oavsett vilket resultat det har gett vid fördelningen av mandat. Herr Hansson har nog riktat kritiken mot fel parti.

Herr förste vice talmannen STRAND (s):

Så här i debattens slutskede skall jag inte gå djupare in på vad som är huvudvikten i det föreliggande konstitutionsutskottets betänkande nr 20. Jag kan nöja mig med att ansluta mig till dem som ändå anser det tillfredsställande att vi har kommit fram till den

tidpunkten då vi kan ta ställning till ett förslag om övergång till enkammarriksdag och i samband därmed antaga konstitutionsutskottets förslag om en partiell författningsreform. Det kommer ju sedermera ytterligare förslag.

Jag vet inte om resultatet av det arbete som har bedrivits under ett flertal år är så överväldigande, att man har anledning att, som herr Ahlmark gjorde, söka framställa ett visst parti såsom den främste företrädaren och framför allt dess tidigare partiledare såsom den förste företrädaren för den kampanj som har förts för att vi skulle komma dit där vi nu befinner oss.

Jag är övertygad om att om partierna var för sig hade skrivit ett förslag till en sådan reform som det nu är frågan om, i sak innefattande samma detaljer som den nu föreliggande, så skulle de olika förslagen ha sett helt annorlunda ut. Det föreliggande förslaget är alltså ett resultat av kompromisser, av långt gående kompromisser i vissa avseenden men som varje partis representanter vid förhandlingarna ändå har enat sig om för att det skulle bli ett resultat. Om resultatet skall behöva bedömas såsom så ofullständigt, att det i dag är nödvändigt att deklarerat att man så snart man får möjlighet till det skall gå i författning om att reformera det på nytt kan inte nu avgöras. Sådana tankar kan man ju hysa, men man kan ju hålla inne med dem intill dess tiden är mogen för ytterligare reformer.

Herr Palm yttrade någonting som herr Ahlmark tyckte var felplacerat, nämligen att hans anförande skulle kunna betecknas som en nekrolog. Anförandet syftade i varje fall inte till att vara en nekrolog över partiet, men om nekrolog är en felaktig benämning så kunde man ju ta det i varje fall som ett slags hyllning till partiets tidigare ledare i samband med att han lämnat ledarposten men ändå får vara med här i riksdagen när beslut i den här riktningen fattas. Det kan vara ett motiv och ett mycket starkt sådant.

Förslag till partiell författningsreform m. m.

Jag förstår att många av ledamöterna ställer sig tveksamma inför reformen ur många synpunkter. Man vet ju inte hur det kommer att verka med en riksdag med 350 ledamöter. Ledamöterna kanske kommer att betrakta reformen som lika provisorisk som det riksdagshuset vi skall flytta in i och som vi ännu inte har definitivt beslutat var det skall ligga. Förmodligen kommer det att ta någon tid innan riksdagens ledamöter, i varje fall de som har varit med om att utträffa något i det här huset och under de bestämmelser som nu gäller för vårt arbete, finner sig till rätta med det nya.

Det är mycket möjligt att första kammaren ur arbetssynpunkt har varit behagligare för ledamöterna än andra kammaren, och det kan också hända att det här många gånger har uttalats meningar som har haft större tyngd i olika sammanhang än det som har sagts med flera ord och av flera i andra kammaren. Men eftersom de båda kamrarna måste ha fattat samma beslut för att någonting skall vara giltigt som har beslutats så är ju resultatet i första kammaren inte bättre än i andra kammaren. Det är ju de gemensamma besluten som har varit avgörande, och har något blivit mindre tillfredsställande så bär kamrarna ungefär samma ansvar.

Det finns väl ingen anledning tvivla på att inte en enkammarriksdag skall kunna diskutera sig fram till beslut som blir minst lika goda som våra om ledamöterna anstränger sig för att ägna ärendena samma grundliga prövning som riksdagens båda kamrar har varit nödsakade att göra.

Jag har inte något behov av att uttala vare sig tveksamhet eller förväntningar i samband med reformens genomförande. Tyvärr kommer jag ju inte själv att få vara med om den praktiska tillämpningen av reformen, men man kan ju alltid hoppas att man skall få leva så länge att man i varje fall kan få läsa någonting om den i de stora och vaksamma tidningarna — detta utan att

nämna några chefredaktörer vid namn.

Herr talman! Att jag begärde ordet berodde på en helt annan sak som inte rör grundlagsförslaget men ändå är ett förslag som konstitutionsutskottet lagt fram i samband med denna proposition. Att jag hamnat så långt ned på talarlistan får väl kammaren ursäkta. Jag kunde ju inte gärna tränga mig in bland de tidigare talarna på listan, eftersom jag inte kunde vara säker på när herr talmannen kom tillbaka och jag sålunda skulle få möjlighet att begagna mig av den plats på talarlistan där jag var antecknad. Det är kanske lika bra att mitt anförande kommer i slutet av den mera betydelsefulla debatt som ägt rum i fråga om huvudreformen.

Vad jag vill ha framfört gäller bestämmelsen i riksdagsstadgans 13 §, som tillkom år 1965 därför att den enligt konstitutionsutskottets mening ansågs erforderlig i samband med införandet av krigsdelegationen såsom en beredskapsåtgärd. Krigsdelegationens presidium fick i 13 § vissa uppgifter som sammanhängde med en beredskapsplanering. Konstitutionsutskottet noterade därvid självt — och denna mening omfattades av såväl utskottets ordförande som dess sekreterare — att de uppgifter som skulle komma att ligga i denna beredskapsplanering huvudsakligen var av konstitutionell natur. Bakom det ligger väl att det var naturligt att krigsdelegationens presidium fick dessa uppgifter.

I ett par under den fria motionstiden vid riksdagens början i år väckta motioner framställdes yrkande om att riksdagsstadgans 13 § skulle upphävas och att de uppgifter som åvilade krigsdelegationens presidium skulle överflyttas till förvaltningskontoret. Nu säger konstitutionsutskottet i sitt betänkande att vid den tidpunkten då man tyckte det var naturligt att krigsdelegationens presidium tog hand om dessa uppgifter, då fanns inte förvaltningskontoret som numera är en fast institution för förvaltningsärenden. Jag förmodar att konsti-

Förslag till partiell författningsreform m. m.

tutionsutskottet helt har glömt bort att vi har flera fasta organisationer i riksdagen. Riksdagskamrarnas kanslier är fasta organ numera med personal året runt. Utskottens kanslier har fast personal året runt. Av den anledningen har det inte funnits något skäl att överflytta dessa beredskapsplanerande åtgärder på förvaltningskontoret. Beredskapsplaneringen är inte nu mera förvaltningsmässig än den var den dag då konstitutionsutskottet fastslog att den var av mera konstitutionell karaktär.

I sitt utlåtande nr 7 förordar utskottet ett bifall till de båda motionerna. Jag vill inom parentes säga att jag förstår att motionärerna i båda kamrarna hade missförstått vad som låg i de beredskapsplaneringsåtgärder som åvilade delegationens presidium. Motionärerna utgick förmodligen ifrån att det var fråga om att planera för sådant som hörde samman med delegationens möjlighet att vistas på någon annan plats och där utföra sitt betydelsefulla arbete. Krigsdelegationen skall nämligen träda i riksdagens ställe om sådana förhållanden inträffar — under krig eller krigsfara — att hela riksdagen inte kan sammanträda.

Jag förstår alltså motionärernas önskemål om att rationalisera, men däremot förstår jag inte konstitutionsutskottets inställning till motionärernas förslag.

I samband med det konstituerande sammanträdet med de i år valda ledamöterna i krigsdelegationen lämnades en redogörelse för vad som hittills har utträttats. I redogörelsen framhölls att presidiet vid fullgörandet av sitt uppdrag funnit det påkallat att hålla nära kontakt med regeringen såsom i sista hand ansvarig för totalförsvarets planering. Vidare underströks i redogörelsen bl. a. att presidiet vid sin beredskapsplanering strävat efter att möjliggöra för delegationen att med bevarad handlingsfrihet agera med den snabbhet och kraft som krigsförhållandena kan nödvändiggöra. Det utkast till arbetsord-

ning för delegationen presidiet låtit utarbeta avvek därför i flera avseenden från riksdagens normala arbetsformer.

Det kan i detta fall förtjäna framhållas att vissa av de funktioner, som inom riksdagen ankommer på flera skilda riksdagsorgan, enligt berörda utkast till arbetsordning skall vara samlade i presidiets hand, sedan krigsdelegationen trätt i riksdagens ställe. Enligt beredskapsplanen skall presidiet sålunda bl. a. ha den omedelbara ledningen av krigsdelegationens hela kansliorganisation.

Vad har nu konstitutionsutskottet kommit till, sedan jag jämte medmotionärer både i denna kammare och i andra kammaren väckt motioner i anslutning till proposition nr 27, i vilka vi har begärt att de bestämmelser som rör krigsdelegationen och dess handlande skulle tas in i grundlagen? Konstitutionsutskottet säger att detta inte kan vara erforderligt och kanske inte heller nödvändigt. Det är det kanske inte, men jag förstår inte varför konstitutionsutskottet hyser dessa betänkligheter, ty allt sådant här är ju beträffande utskotten reglerade i riksdagsordningen. Utskotten skall välja ordförande, vice ordförande samt utse kansli, och tills dessa är valda är det den till riksdagsåren äldsta bland de valda ledamöterna som skall föra ordet. Varför skulle det inte i riksdagsordningen kunna stå något liknande även för krigsdelegationen, eftersom det, även om den är en beredskapsföreteelse, inte gäller något annat än vad utskotten vanligen sysslar med? Även under tid då fred råder skall ju vissa ting förberedas, mest av konstitutionell natur. Skulle det under detta arbete framkomma någonting som är av förvaltningsmässig karaktär, är det självklart att förvaltningskontoret skall få hand om det, även om det inte finns angivet i vare sig riksdagsordningen eller riksdagsstadgan. Det finns ju inte speciella bestämmelser för förvaltningskontoret när det gäller de övriga ting som kontoret skall handlägga.

Förslag till partiell författningsreform m. m.

Jag har fäst mig vid och finner det värdefullt vad konstitutionsutskottet har uttalat när det gäller förvaltningskontoret, nämligen att man har övervägt att komma med förslag även beträffande sådana uppgifter som på ett eller annat sätt måste stadfästas om inte i grundlagsform — även det har övervägts — så i annan form. Man har tyckt sig behöva vänta med detta tills man fick större erfarenheter av det som skulle regleras. Det tycker jag är klokt. Ingen-ting driver på att man skall få detta reglerat, eftersom det ju kan regleras på samma sätt som har skett beträffande krigsdelegationen. Det kan tas in i riksdagsstadgan. Då kan det ju beslutas på en gång och gäller omedelbart efter det att det är beslutat. En grundlagsändring fordrar en särskild procedur. Det hindrar dock inte konstitutionsutskottet att föreslå, att förvaltningskontorets uppgifter beträffande krigsdelegationen skall tas in i riksdagsstadgans § 13 såsom föreslås.

I varje fall kan inte jag finna det vare sig påkallat eller erforderligt — om sådana uppgifter skulle bli aktuella under presidiets behandling av beredskapsåtgärder som det naturligen bör tillkomma förvaltningskontoret att utföra, så förmodar jag att kontoret inte skulle vägra att utföra dem därför att bestämmelserna inte särskilt anger att kontoret har skyldighet att ombesörja dem. Jag tror att kontoret med glädje skulle ta hand om sådana uppgifter och även lösa dem på bästa sätt. Nu är det emellertid så att kanslihuset och närmare bestämt försvarsdepartementet sörjer för de flesta uppgifter av sådan karaktär — man kommer att se till att det finns lokaler och sådan utrustning i dem att krigsdelegationen skall kunna arbeta.

Så säger konstitutionsutskottet att det framkommit delade meningar om bestämmelsen i 13 §. Ja, jag förstår att motionsyrkandena vid riksdagens början om att presidiets uppgifter skulle överföras till förvaltningskontoret in-

nebär något av delade uppfattningar, men inom krigsdelegationen har jag inte hört någonting om att det skulle vara fel på de åtgärder som presidiet vidtagit under den hittills gångna tiden. Tvärtom tror jag att man har uppskattat det som gjorts för att delegationens arbete så småningom skall få en fast form, om delegationen skulle behöva träda i verksamhet.

Det enda betyg jag kan ge detta nya förslag är att det leder till en mycket sämre ordning än vad som hittills gällt och som finns i riksdagsstadgan. Ingen tveksamhet kan råda beträffande det, men man har stor anledning att hysa tveksamhet om den nu föreslagna ändringen. Jag förväntade att det skulle bli litet större klarhet genom det uttalande konstitutionsutskottets ordförande gjorde i anslutning till den föreslagna ändringen och ett liknande uttalande i andra kammaren. Ur herr Adamssons yttrande kan inte utläsas någonting annat än att han konstaterar att ändringen tillmötesgår båda motionsyrkandena. Motionen vid riksdagens början gick ut på att bestämmelserna skulle upphävas, medan jag och mina medmotionärer föreslår att bestämmelserna skall tas in i grundlagen; och det kan väl utan vidare sägas att bakom vår motion står krigsdelegationens presidium. Jag håller inte på att det är alldeles nödvändigt att bestämmelserna tas in i grundlagen, men jag kan inte se att det skulle vara något fel om detta reglerades så. Men eftersom vår motion måste knytas till proposition nr 27 kunde vi inte ställa något annat yrkande; det var ju ingen fri motionsrätt när den propositionen avlämnades.

Jag kan inte finna, herr talman, att den deklaration som konstitutionsutskottets ordförande lämnat i anledning av förslaget till ändring av 13 § är på något sätt till fyllest. Och jag förstär detta — det finns ju ingen möjlighet att lämna en förklaring som helt täcker en tillämpning av bestämmelserna som inte finns i förslaget till ändring av 13 §.

Förslag till partiell författningsreform m. m.

Därför kan jag inte komma till något annat resultat, herr talman, än att jag yrkar avslag på den ifrågavarande ändringen och önskar att vi behåller 13 § sådan den nu finns; den är mycket, mycket bättre. Men samtidigt vill jag gärna uttala att man bör vidare utreda och studera krigsdelegationens ställning, beredskapsplaneringen och framför allt förvaltningskontorets uppgifter och hur de skall regleras i författningarna. På det sättet kan man komma litet längre än man hittills gjort i sin strävan att lösa dessa frågor på ett förnuftigt sätt — den ordning vi nu har kan möjligen göras bättre. Intill dess att man hunnit göra den överarbetningen är det bäst att vi har den gamla bestämmelsen kvar och följaktligen avslår ändringsförslaget. Detta har ingen betydelse för behandlingen av grundlagsfrågan. Ett avgörande härvidlag kan ske omedelbart. Det behöver inte konfirmeras i ett senare beslut. Jag anser det vara den bästa lösningen.

Herr talman! Jag ställer detta yrkande.

Herr *Dahlén* (fp) förklarade, att han instämde i den del av herr förste vice talmannen Strands nu hållna anförande som avsåg krigsdelegationen.

Herr **PETTERSSON, GEORG**, (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag tycker att herr förste vice talmannen argumenterar i överkant när det gäller denna fråga.

Sedan krigsdelegationen slutgiltigt inrättades år 1965 har förvaltningskontoret tillkommit och det har att fullgöra vissa administrativa uppgifter, att skaffa utrustning osv. Förvaltningskontoret har således framför allt att sköta administrativa uppgifter. Krigsdelegationens planering — vilken funktion den skall ha osv. — tillkommer närmast regeringen. Arbetsformerna däremot tillkommer det presidiet för delegationen att bestämma om. När det gäller för-

valtningskontoret har vi sagt att det har att samråda med presidiet som äger meddela erforderliga anvisningar. Förvaltningskontoret kan alltså inte göra någonting med mindre än att krigsdelegationens presidium har lämnat anvisningar.

I utskottet har detta tyvärr av någon anledning blivit en mycket stor fråga. Vi har haft föredragningar i utskottet av personer som har att syssla med frågor rörande riksstyrelsen, och förslaget till riksdagsstadga har av dem godkänts.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag även i denna del.

Herr förste vice talmannen **STRAND** (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag brukar inte lägga mig i angelägenheter av detta slag. Anledningen till att jag gör det nu är att jag tillhör krigsdelegationens presidium. Oavsett vem konstitutionsutskottet har anlitat för att utforma förslaget har utskottet misslyckats när det gäller att utforma ett förslag som täcker vad som verkligen skall täckas.

Jag skall be att få läsa upp bestämmelserna om krigsdelegationen, som återges i utskottets betänkande på s. 226; de är inte så långa. I det refuserade förslaget — alltså det förslag som konstitutionsutskottet nu vill upphäva — står det efter bestämmelserna om att ordförande och vice ordförande skall väljas: »Dessa åligger att förbereda delegationens verksamhet för den händelse denna skulle komma att träda i riksdagens ställe på sätt i 50 § regeringsformen sägs.» Det är klart och tydligt; detta är presidiets uppgifter. I det nya förslaget står det: »Det åligger detta presidium att hålla sig underrättat om beredskapsplaneringen för riksstyrelsen och samråda därom med vederbörande statsråd.» Den enda uppgiften skall alltså vara att hålla kontakten med kanslihuset. Därefter står det: »Riksdagens förvaltningskontor handhar de uppgif-

Förslag till partiell författningsreform m. m.

ter i övrigt, som äro förenade med riksdagens krigsberedskap och krigsdelegation under tid då delegationen icke trätt i riksdagens ställe. Kontoret skall därvid samråda med delegationens presidium, som äger meddela erforderliga anvisningar.»

Menar konstitutionsutskottet att förvaltningskontoret skall pröva de konstitutionella åtgärder som behöver vidtas? Kontoret skall visserligen ha skyldighet att samråda med presidiet. Men är det inte mera rationellt att presidiet självt sysslar med dessa ting och äger rätt att anställa den expertis som behövs. Den sista delen i den nuvarande 13 §, som avser de olika organens rätt att anställa expertis eller personal finns icke med i det nya förslaget till lydelse. Med detta försvinner rätten för krigsdelegationen att anlita den expertis som kan erfordras.

Jag förstår inte hur konstitutionsutskottet har kommit till detta resultat, att i en och samma mening sammanföra ett yrkande att man skall upphäva en tidigare bestämmelse och ett annat yrkande att den skall givas grundlagskaraktär och därefter konstatera att motionerna besvarats.

Herr **KAIJSER** (h):

Herr talman! Nu när den mera betydelsefulla debatten — för att använda herr förste vice talmannens uttryck — är över, må det vara tillåtet för en bland det så kallade fotfolkets bakre led att framföra några reflexioner till dagens debatt.

Jag vill börja med ett citat, en liten smula modifierat: Bort gå de, stilla skrida de, en efter en till skuggornas värld.

Vi skall om en liten stund fatta det viktigaste beslut riksdagen haft att fatta på decennier. Tvåkammarriksdagen skall bort, dess indirekt valda kammare skall försvinna. Men det sker inte under någon allmän rörelse, någon allmän glädje, något allmänt intresse vare sig

inom riksdagen eller bland väljarnas sorna. Ändå är det ett beslut av så stor betydelse som det att svenska folket i val omedelbart skall kunna bestämma vilken regering det skall ha och vilka riktlinjer den regeringen skall ha för sin politik. Men handen på hjärtat, ärade kammarkamrater, — är det inte påfallande hur litet intresset är för denna i jämförelse med småärenden så oändligt stora fråga bland oss vanliga ledamöter av riksdagens olika partier? Om man bortser från dem som mera direkt haft att handlägga ärendet i utrednings- och utskottsarbete har det under den senaste tiden föga intresserat riksdagsmännen. Intet tissel och tassell i korridorerna, intet viskande i klubbnummen, inga högljudda debatter på restauranger, klubbar och kaféer. Tyst går den, sakta skrider den, denna indirekt valda kammare, till skuggornas värld.

Visst kan vi vara ledsna över att den försvinner. Visst har denna kammare haft något värdefullt i sig. Den sakliga debatt, de mera strikta former och den mera värdiga — förlåt uttrycket — karaktär som i regel kännetecknat den första kammarens debatter har varit första kammarens särskilda signum. Allt detta finns för all framtid bevarat i kammarens protokoll, vilka dock aldrig kan återge den stämning som man upplever i kammaren, t. ex. stämningen vid gårdagens eleganta florettfäktning.

Det är naturligtvis fråga om en reminiscens från gamla tider, små rester — dock inte helt omärkliga — av en gammal tids mera sirliga beteendemönster. Men den måste bort, denna första kammare. Dess hämmande effekt på utvecklingen gör att den inte kan överleva. Man kan beklaga — och jag tror att det finns starka skäl att göra det — att det inte fanns möjligheter att bevara den i någon ändrad form och med några ändrade och speciella uppgifter vid sidan av den dominerande direktvalda kammaren.

Men, ärade kammarledamöter, hur är

Förslag till partiell författningsreform m. m.

det med intresset? En inte halvfylld kammare lyssnade till konstitutionsutskottets ordförandes värdiga och tankeväckande anförande och på debatten i övrigt, som innehållit så många värdefulla synpunkter och givit så många utmärkta prov på parlamentarisk debattkonst. Så många som vi är nu här i kammaren och som vi varit under den senaste timmen i avvaktan på den förestående voteringen har vi inte varit tidigare. Jag var inne ett slag i andra kammaren och konstaterade att det inte fanns flera närvarande där.

Herr talman! Detta beror naturligtvis framför allt därpå att frågan i princip redan för länge sedan är avgjord — avgjord genom överenskommelser mellan representanter för de olika partierna, vilkas riksdagsledamöter mer eller mindre direkt fått ta ställning i frågan. De i huvudsak små finslipningar av förslaget, som utskottet kunnat göra, har i det stora sammanhanget mindre betydelse. Men, herr talman, det betyder ändå inte att vi är ointresserade av vad som sker. Vi, som funnit oss väl till rätta i denna kammare och i dess specifika arbetsformer och som genom dagens beslut och det som skall följa om ett år får vår innehavda mandatperiod förkortad, kan känna ett visst vemod, därför att sådant som vi har satt värde på skall försvinna. Men jag vill gärna uttrycka, att också vi hälsar denna reform, som vi betraktar som mycket viktig och som vi så småningom förstått måste vara nödvändig, med tillfredsställelse. Jag vill gärna uttrycka min övertygelse och min förhoppning att den med alla sina brister — sådana tillhör alltid ett kompromissförslag — skall vara landet till gagn.

Det är emellertid också med ett visst vemod som jag måste konstatera det svala intresse för denna stora fråga som vid dagens avgörande behandling av frågan har visats av riksdagens ledamöter.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr TALMANNEN yttrade:

Sinsemellan oförenliga grundlagsändringsförslag kan var för sig antagas såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling. Oförenliga grundlagsändringsförslag ställes därför ej — såsom sker beträffande vanliga lagförslag — mot varandra i samma votering. Varje grundlagsändringsförslag — av utskottet eller i reservation eller eljest enligt yrkande i kammaren — upptages för sig med propositioner allenast på antagande och förkastande.

Således kan nu antagas både utskottsförslag till grundlagsändring och därmed oförenliga reservationsförslag. Det ankommer på senare riksdag att slutgiltigt antaga någotdera förslaget.

I vissa grundlagsfrågor föreligger olika förslag i betänkandet, nämligen dels av utskottet, dels i reservationer och motioner. Vid voteringen följes icke ordningen i betänkandet (vilket för varje reservation skulle innebära bindning till *hela* utskottsförslaget utom på *den* punkt som beröres i reservationen). I stället upptages här i ett sammanhang för sig endast *de* paragrafer som föreslås ändrade i reservation (motion etc). Proposition ställes alltså ej t. ex. vid reservation 1 på antagande och förkastande av grundlagsändringsförslaget i utskottets hemställan I a med den ändring som framgår av bilaga 9, utan i stället på antagande och förkastande av de grundlagsändringsförslag som anges i bilaga 9. Härigenom bindes ej den röstande att godtaga alla andra paragrafer i utskottets hemställan än i reservationen utan endast de som ändras i reservationen. Så förfares vid samtliga reservationer.

Sist ställes för sig propositioner på utskottets förslag i den del som ej föreslås ändrad i reservationer eller eljest.

I fråga om andra yrkanden än beträffande grundlagsändring ställes, liksom i andra ärenden, utskottsförslag *mot* därmed oförenligt förslag i en votering.

Förslag till partiell författningsreform m. m.

För att inte beskyllas för vare sig dövhet eller dåligt omdöme vill jag tillägga att jag, för att underlätta voteringen för kammaren, kommer att höra ja på antagande av reservationer eller utskottsförslag och nej vid förkastande, eftersom det ändå kommer att begäras votering vid varje tillfälle.

Yrkande om avslag å utskottets samtliga förslag om ändring av grundlag och annan författning

I fråga om det av herr *Larsson, Nils Theodor*, under överläggningen ställda yrkandet om avslag å författningsreformen gjorde herr talmannen propositioner, först på bifall till samt vidare på avslag å detsamma; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till herr Nils Theodor Larssons yrkande, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Pettersson, Georg*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller det av herr Nils Theodor Larsson under överläggningen ställda yrkandet om avslag å författningsreformen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås herr Nils Theodor Larssons yrkande.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nejpropositionen.

Då emellertid herr *Larsson, Nils Theodor*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid om-

röstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 13;

Nej — 117.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

Grundlagsändringsförslag*I fråga om förslagets huvudprinciper*

Herr talmannen anförde, att beträffande förslagets huvudprinciper först komme att upptagas grundlagsändringsförslaget i bilaga 9 till betänkandet såvitt detsamma avsåge valperiodens längd samt därefter detta grundlagsändringsförslag i övrigt.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner, först därpå att kammaren skulle såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga det grundlagsändringsförslag, som i *bilaga 9* till betänkandet betecknats som »Reservationens förslag» och framlagts i *reservationen 1*, av herr Larsson i Luttra, i vad förslaget avsåge valperiodens längd, samt vidare därpå att nämnda grundlagsändringsförslag skulle förkastas; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på antagande av förslaget, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Pettersson, Georg*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antager det grundlagsändringsförslag, som i bilaga 9 till konstitutionsutskottets betänkande nr 20 betecknats som »Reservationens förslag» och framlagts i reservationen 1 av herr Larsson i Luttra, i vad förslaget avser valperiodens längd, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Förslag till partiell författningsreform m. m.

Vinner Nej, förkastas nämnda grundlagsändringsförslag.

Sedan denna voteringsproposition änyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Larsson, Nils Theodor*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 17;
Nej — 105.

Därjämte hade 9 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Sedermera gjordes propositioner, först därpå att kammaren skulle såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga det grundlagsändringsförslag, som framlagts av utskottet och återfunnes i *bilaga 9* till betänkanudet med beteckningen »*Utskottets förslag*», i vad förslaget avsåge valperiodens längd, samt vidare därpå att nämnda grundlagsändringsförslag skulle förkastas; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

I vad gällde det grundlagsändringsförslag, som i *bilaga 9* till betänkanudet betecknats som »*Reservationens förslag*» och framlagts i *reservationen 1*, av herr Larsson i Luttra, i vad förslaget ej förut behandlats, gjorde herr talmannen propositioner, först på antagande av detsamma såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling samt vidare på förkastande av förslaget; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på antagande av grundlagsändringsförslaget, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Pettersson, Georg*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och god-

kändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antager det grundlagsändringsförslag, som i *bilaga 9* till konstitutionsutskottets betänkande nr 20 betecknats som »*Reservationens förslag*» och framlagts i *reservationen 1* av herr Larsson i Luttra, i vad förslaget ej förut behandlats, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, förkastas nämnda grundlagsändringsförslag.

Sedan denna voteringsproposition änyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Larsson, Nils Theodor*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 13;
Nej — 107.

Därjämte hade 10 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Härefter gjordes propositioner, först därpå att kammaren skulle såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga det grundlagsändringsförslag, som framlagts av utskottet och återfunnes i *bilaga 9* till betänkanudet med beteckningen »*Utskottets förslag*», i vad förslaget ej förut behandlats, samt vidare därpå att nämnda grundlagsändringsförslag skulle förkastas; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

I fråga om statsråds entledigande

Vidkommande det grundlagsändringsförslag, som i *bilaga 10* till betänkanudet betecknats som »*Reservationens förslag*» och framlagts i *reservationen 2*, av herr Sörenson m. fl., gjorde herr talmannen propositioner, först därpå

Förslag till partiell författningsreform m. m.

att detsamma skulle antagas såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling samt vidare på förkastande av nämnda grundlagsändringsförslag; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på antagande av detta förslag, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Pettersson, Georg*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antager det grundlagsändringsförslag, som i bilaga 10 till konstitutionsutskottets betänkande nr 20 betecknats som »Reservationsens förslag» och framlagts i reservationen 2 av herr *Sörenson m. fl.*, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, förkastas nämnda grundlagsändringsförslag.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Sörenson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 20;

Nej — 104.

Därjämte hade 7 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Därpå gjordes propositioner, först på att kammaren skulle såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga det grundlagsändringsförslag, som framlagts av utskottet och återfunnes i *bilaga 10* till betänkandet med beteckningen »*Utskottets förslag*», samt vidare därpå att nämnda grundlagsändrings-

förslag skulle förkastas; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

I fråga om riksdagens ledamotsantal

I vad gällde det grundlagsändringsförslag, som i *bilaga 12* till betänkandet betecknats som »Reservationsens förslag» och framlagts i *reservationen 4*, av herr *Sveningsson m. fl.*, gjorde herr talmannen propositioner, först därpå att detsamma skulle antagas såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling samt vidare på förkastande av nämnda grundlagsändringsförslag; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på antagande av detta förslag, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Pettersson, Georg*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antager det grundlagsändringsförslag, som i bilaga 12 till konstitutionsutskottets betänkande nr 20 betecknats som »Reservationsens förslag» och framlagts i reservationen 4 av herr *Sveningsson m. fl.*, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, förkastas nämnda grundlagsändringsförslag.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Hernelius* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Förslag till partiell författningsreform m. m.

Ja — 27;

Nej — 97.

Därjämte hade 6 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Sedermera gjordes propositioner, först därpå att kammaren skulle såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga det grundlagsändringsförslag, som framlagts av utskottet och återfunnes i *bilaga 12* till betänkandet med beteckningen »Utskottets förslag» samt vidare därpå att nämnda grundlagsändringsförslag skulle förkastas; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

I fråga om vårsessionens slutdag

Rörande det grundlagsändringsförslag, som i *bilaga 13* till betänkandet betecknats som »Reservationens förslag» och framlagts i *reservationen 5*, av herr Sveningsson m. fl., gjorde herr talmannen propositioner, först därpå att detsamma skulle antagas såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling samt vidare på förkastande av nämnda grundlagsändringsförslag; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på antagande av detta förslag, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Pettersson, Georg*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antager det grundlagsändringsförslag, som i *bilaga 13* till konstitutionsutskottets betänkande nr 20 betecknats som »Reservationens förslag» och framlagts i *reservationen 5* av herr Sveningsson m. fl., röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, förkastas nämnda grundlagsändringsförslag.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Sveningsson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 31;

Nej — 91.

Därjämte hade 9 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Därefter gjordes propositioner, först därpå att kammaren skulle såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga det grundlagsändringsförslag, som framlagts av utskottet och återfunnes i *bilaga 13* till betänkandet med beteckningen »Utskottets förslag» samt vidare därpå att nämnda grundlagsändringsförslag skulle förkastas; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

I fråga om rösträttsåldern

Såvitt anginge det grundlagsändringsförslag, som i *bilaga 14* till betänkandet betecknats som »Reservationens förslag» och framlagts i *reservationen 6*, av herr Torsten Andersson m. fl., gjorde herr talmannen propositioner, först därpå att detsamma skulle antagas såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling samt vidare på förkastande av nämnda grundlagsändringsförslag; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på antagande av detta förslag, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Pettersson, Georg*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Förslag till partiell författningsreform m. m.

Den, som såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antager det grundlagsändringsförslag, som i bilaga 14 till konstitutionsutskottets betänkande nr 20 betecknats som »Reservationsens förslag» och framlagts i reservationen 6 av herr Torsten Andersson m. fl., röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, förkastas nämnda grundlagsändringsförslag.

Sedan denna voteringsproposition änyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Andersson, Torsten*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 37;

Nej — 90.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Härefter gjordes propositioner, först därpå att kammaren skulle såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga det grundlagsändringsförslag, som framlagts av utskottet och återfunnes i *bilaga 14* till betänkandet med beteckningen »*Utskottets förslag*» samt vidare därpå att nämnda grundlagsändringsförslag skulle förkastas; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

I fråga om minsta antalet fasta valkretsmandat i en valkrets

Beträffande det grundlagsändringsförslag, som framlagts i *motionerna I: 768* av herr Österdahl m. fl., och *II: 971*, av herr Gustafsson i Stenkyrka m. fl., gjorde herr talmannen propositioner, först därpå att detsamma skul-

le antagas såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling samt vidare på förkastande av nämnda grundlagsändringsförslag; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på antagande av detta förslag, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Pettersson, Georg*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antager det grundlagsändringsförslag, som framlagts i *motionerna I: 768*, av herr Österdahl m. fl., och *II: 971*, av herr Gustafsson i Stenkyrka m. fl., röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, förkastas nämnda grundlagsändringsförslag.

Sedan denna voteringsproposition änyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Nilsson, Ferdinand*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 14;

Nej — 111.

Därjämte hade 5 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Sedermera gjordes propositioner, först därpå att *utskottets grundlagsändringsförslag* såvitt avsåge antalet fasta valkretsmandat i en valkrets skulle antagas såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling samt vidare därpå att nämnda grundlagsändringsförslag skulle förkastas; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Förslag till partiell författningsreform m. m.

Ikraftträdandebestämmelserna

I vad anginge ikraftträdandebestämmelserna gjorde herr talmannen propositioner, först därpå att kammaren skulle antaga såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling det grundlagsändringsförslag, som under överläggningen framlagts av herr Hansson samt vidare därpå att kammaren skulle förkasta nämnda grundlagsändringsförslag; och förklarade herr talmanen, efter att hava upprepat propositionen på antagande av detta förslag, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Pettersson, Georg*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antager det grundlagsändringsförslag, som under överläggningen vid konstitutionsutskottets betänkande nr 20 framlagts av herr Hansson, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, förkastas nämnda grundlagsändringsförslag.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Hansson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 18;

Nej — 105.

Därjämte hade 8 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Utskottets grundlagsändringsförslag i övrigt

Härefter gjordes propositioner, först därpå att kammaren skulle såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga utskottets grundlagsändringsförslag i övrigt samt vidare därpå att nämnda grundlagsändringsförslag skulle förkastas; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Därpå anförde herr TALMANNEN:

Jag har nu stadfäst beslut i den till sina konsekvenser för svensk demokrati största fråga som på mycket länge behandlats av den svenska riksdagen.

Till nästa riksdag vilar nu ett förslag som förändrar en sedan mer än hundra år gällande organisation av den svenska folkrepresentationen från ett tvåkammar- till ett enkammarssystem med medföljande reformer. Mätte detta viktiga beslut, som tillkommit under trots allt mindre motsättningar än någon annan författningsreform under senare sekel, visa sig vara fattat i en för svensk folkstyrelse lycklig stund.

Detta yttrande åhördes av kammarens ledamöter stående.

Övriga förslag*Följändringar i vallag m. m.*

I reservationerna 1 och 6 samt i motionerna I: 768 och II: 971 framställda yrkanden om följändringar i vallag m. m. hade, yttrade nu herr talmannen, såsom följdyrkanden till yrkanden i samma reservation och motioner om ändring i grundlag till följd av kammarens redan fattade beslut förfallit.

Utskottets förslag till ändring i riksdagsstadgan

I fråga om det av utskottet i *bilaga 8* till betänkandet framlagda förslaget till ändring i riksdagsstadgan gjorde herr talmannen propositioner, först på an-

Meddelande ang. enkel fråga

tagande av detsamma samt vidare därpå att kammaren skulle bifalla herr förste vice talmannen Strands under överläggningen ställda avslagsyrkande; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på antagande av utskottets förslag, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr förste vice talmannen *Strand* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som antager det av konstitutionsutskottet i betänkande nr 20 bilaga 8 framlagda förslaget till ändring i riksdagsstadgan, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles herr förste vice talmannen Strands under överläggningen ställda avslagsyrkande och bibehålles alltså nuvarande lydelse.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Pettersson, Georg*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat;

och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 46;

Nej — 62.

Därjämte hade 19 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Utskottets förslag i övrigt

Bifölls.

På framställning av herr talmannen beslöts att handläggningen av återstående ärenden å föredragningslistan skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Meddelande ang. enkel fråga

Meddelades, att jämlikt § 20 i kammarens ordningsstadga följande enkla fråga denna dag framställdes av herr *Olsson, Johan*, (cp) till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet: »Vill Statsrådet lämna närmare upplysningar om tidpunkten för ikraftträdandet av beslutet om ny organisation av företagareföreningarna och om de övergångsåtgärder som är erforderliga?»

Kammaren åtskildes kl. 16.41.

In fidem

K.-G. Lindelöw

/Solveig Gemert

Fredagen den 17 maj eftermiddagen

Kammaren sammanträdde kl. 19.30; och dess förhandlingar leddes till en början av herr andre vice talmannen.

Ang. anslag till teckning av aktier i Sveriges Investeringsbank AB

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 103, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående anslag för budgetåret 1968/69 till teckning av aktier i Sveriges Investeringsbank AB m. m. jämte motioner.

I propositionen nr 1 hade Kungl. Maj:t, enligt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för den 3 januari 1968, föreslagit riksdagen att a) till Teckning av aktier i Sveriges Investeringsbank AB för budgetåret 1968/69 på kapitalbudgeten under fonden för statens aktier anvisa ett investeringsanslag av 200 000 000 kronor samt b) bemyndiga fullmäktige i riksgäldskontoret att ikläda staten garanti intill ett belopp av 630 000 000 kronor för bankens förpliktelser.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat

dels de likalydande motionerna I: 170, av herr *Holmberg m. fl.*, och II: 226, av herr *Bohman m. fl.*, vari — under hänvisning till de likalydande motionerna I: 182 och II: 238 som hänvisats till bankoutskottet — hemställts, att riksdagen måtte a) avslå Kungl. Maj:ts förslag att till Teckning av aktier i Sveriges Investeringsbank AB för budgetåret 1968/69 anvisa ett investeringsanslag av 200 miljoner kronor samt b) bemyndiga fullmäktige i riksgäldskontoret att ikläda staten garanti intill ett i förhållande till Kungl. Maj:ts

förslag med 180 miljoner kronor reducerat belopp av 450 miljoner kronor,

dels ock de likalydande motionerna I: 609, av herr *Ernulf*, och II: 761, av herr *Andersson* i Örebro m. fl., vari yrkats, såvitt nu vore i fråga, att riksdagen skulle besluta att för budgetåret 1968/69 till Teckning av aktier i Sveriges Investeringsbank AB anvisa ett investeringsanslag av 180 miljoner kronor.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt,

1. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och i anledning av motionerna I: 609 och II: 761 samt med avslag å motionerna I: 170 och II: 226, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, till Teckning av aktier i Sveriges Investeringsbank AB för budgetåret 1968/69 på kapitalbudgeten under fonden för statens aktier måtte anvisa ett investeringsanslag av 200 000 000 kronor,

2. att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 170 och II: 226, såvitt nu vore i fråga, bemyndiga fullmäktige i riksgäldskontoret att ikläda staten garanti intill ett belopp av 630 000 000 kronor för bankens förpliktelser.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Virgin* (h), *Kaijser* (h), *Ottosson* (h), *Turesson* (h) och *Björkman* (h), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa,

1. att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 170 och II: 226, såvitt nu vore i fråga, avslå Kungl. Maj:ts förslag och yrkandet i motionerna I: 609 och II: 761 om anvisande av medel till

Ang. anslag till teckning av aktier i Sveriges Investeringsbank AB

teckning av ytterligare aktier i Sveriges Investeringsbank AB,

2. att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 170 och II: 226, såvitt nu vore i fråga, avslå Kungl. Maj:ts förslag om bemyndigande för fullmäktige i riksgäldskontoret att ikläda staten ytterligare garanti för bankens förpliktelser;

2) av herrar *Nyman* (fp) och *Edström* (fp), fru *Elvy Olsson* (cp) samt herrar *Johan Olsson* (cp), *Eliasson* i Sundborn (cp), *Matsson* (cp), *Mundebo* (fp), *Westberg* (fp) och *Sterne* (fp), vilka, under förutsättning av bifall till reservationen 6 vid utskottets utlåtande nr 102, ansett, att utskottets yttrande i vissa delar bort erhålla den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa,

1. att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna I: 609 och II: 761 samt med avslag å motionerna I: 170 och II: 226, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, till Teckning av aktier i Sveriges Investeringsbank AB för budgetåret 1968/69 på kapitalbudgeten under fonden för statens aktier anvisa ett investeringsanslag av 180 000 000 kronor,

2. att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 170 och II: 226, såvitt nu vore i fråga, bemyndiga fullmäktige i riksgäldskontoret att ikläda staten garanti intill ett belopp av 612 000 000 kronor för bankens förpliktelser.

Herr OTTOSSON (h):

Herr talman! För ungefär ett år sedan presenterades förslaget om inrättandet av en statlig investeringsbank, men högerpartiet kunde vid bankens tillkomst inte acceptera de argument med vilka regeringen motiverade förslaget.

Att genom en sådan åtgärd söka inge allmänheten uppfattningen att de problem, som i dag i olika former möter vårt näringsliv, skulle kunna lösas på

detta sätt var enligt vår uppfattning inte bara felaktigt utan också vilseledande. För svensk företagsamhet var det frågor av betydligt högre aktualitet som påfordrade en lösning, bl. a. att genom en riktig ekonomisk politik hejda kostnadsstegringarna och därigenom stärka vår konkurrenskraft. På det sättet skulle näringslivets arbetsvillkor kunna förbättras och flera samt säkrare arbetstillfällen kunna skapas.

I fjol anvisades Investeringsbanken ett belopp av 500 miljoner kronor till aktiekapital. Vidare föreskrevs att banken fick låna upp medel eller ikläda sig garantiförpliktelser till ett belopp som motsvarade högst fem gånger bolagets eget kapital. Till bolagets förfogande stod alltså en lånevolym av 2 500 miljoner kronor.

I statsutskottets utlåtande nr 103 hemställer nu utskottets majoritet att ytterligare 200 miljoner kronor anvisas för teckning av aktier i banken. Man anför i utlåtandet att det är väl motiverat att bankens kapacitet byggs ut. Någon dokumentation för den uppfattningen har emellertid inte lämnats. Utan att man från början haft någon uppfattning om bankens kapacitetsbehov yrkades i första omgången på 500 miljoner kronor, och utan att ha preciserat något behov av kapitaltillskott begär man nu ytterligare 200 miljoner.

Investeringsbanken lyder ju inte under samma lagar som övriga kreditinstitut, och det är omöjligt att i dag ange vad banken hittills åstadkommit och vilka belopp som är aktuella. Det kan bara konstateras, att hittills enligt uppgift inte ett enda öre utanordnats. Bankens verksamhet är i gång och den har naturligtvis diskussioner med tilltänkta låntagare, men beträffande storleken av de belopp som kan komma i fråga saknar vi närmare information. Det har uppgivits att resonemang pågår om projekt som i vissa fall ligger relativt långt fram i tiden, och samtidigt att dessa uppgår till belopp som närmar sig det först tecknade aktiekapitalet,

Ang. anslag till teckning av aktier i Sveriges Investeringsbank AB

dvs. 500 miljoner kronor. Men då återstår ju fortfarande en kapacitet av 2 miljarder kronor att resonera om innan ytterligare kapacitet behövs.

Herr talman! När man bollar med miljoner på detta sätt i en situation, då statens ekonomi är synnerligen ansträngd, borde det kunna fordras att vi får en dokumentation när det gäller behövliga medelstillskott, och att man inte höftar till ett belopp så som nu sker.

Som jag ser saken är det också anmärkningsvärt att banken kommer att lämna sin första verksamhetsberättelse om ungefär ett år och att man är beredd att ytterligare öka aktiekapitalet innan man tagit del av denna första berättelse i bankens korta historia.

Herr talman! Vi har från högerpartiet i motionerna I: 182 och II: 238 lagt fram synpunkter och förslag om hur vi anser att en kreditmarknad och dess inrättningar bör funktionera och i motionerna I: 170 och II: 226 yrkat avslag på förslaget om anvisande av medel för teckning av ytterligare aktier i Sveriges Investeringsbank AB.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservation 1 i statsutskottets utlåtande nr 103.

Herr NYMAN (fp):

Herr talman! Vid statsutskottets utlåtande nr 102 angående riktlinjer för företagareföreningarnas organisation och verksamhet, som behandlades i går, var fogad en reservation, nr 6, beträffande medelsanvisning till statens hantverks- och industrilånefond, i vilken yrkades ytterligare 20 miljoner kronor till nämnda fond.

Sedan detta yrkande avslagits faller också yrkandena i reservation 2 vid statsutskottets förevarande utlåtande nr 103.

Herr PETERSSON, BERTIL, (s):

Herr talman! Jag vill med anledning av herr Ottossons anförande inlednings-

vis erinra om att redan i propositionen till förra årets riksdag om bildandet av Investeringsbanken förutskickades, att ytterligare tillskott från statens sida skulle aktualiseras under år 1968. Det är detta som nu fullföljes genom förslaget i statsverkspropositionen om ett ytterligare tillskott på 200 miljoner kronor utöver de 500 miljoner kronor som tillfördes banken vid starten.

Några lånebeslut har visserligen ännu inte fattats, men under den tid som banken verkat har den fått en rad förfrågningar och ansökningar om lån till en omfattning, som enligt propositionen motsvarar det kapitalbelopp som staten hittills ställt till bankens förfogande, dvs. 500 miljoner kronor. Det är angeläget, framhåller föredragande statsrådet, att bankens kapacitet byggs upp så snart som möjligt, så att den snabbt når avsedd omfattning.

Till detta utskottsutlåtande har fogats två reservationer. Den ena är av högern, som yrkar avslag på hela förslaget, och den andra är av mittenpartierna, som vill överföra 20 miljoner av det begärda beloppet till statens hantverks- och industrilånefond. Det sistnämnda yrkandet har, såsom vi nyss hörde, fallit genom kammarens beslut i anledning av statsutskottets utlåtande nr 102.

När det gäller högerns yrkande finns det väl knappast anledning att upptaga kammarens tid med någon längre argumentation, då positionerna torde vara givna. Men jag kan inte underlåta att påpeka att här tycks näringslivet och högern gå olika vägar, eftersom det enligt propositionen inkommit många förfrågningar och ansökningar om lån hos banken. Det kan möjligen inte vara så, att högern här som i så många andra sammanhang när det gäller frågor av detta slag ser principiellt dogmatiskt, medan näringslivet ser mera praktiskt och realistiskt på frågan och utnyttjar de möjligheter som ställs till förfogande?

Jag tycker att detta intresse från näringslivets sida för den nya banken

Ang. drift av Ranstadsverket

och dess verksamhet är ett starkt argument för bifall till Kungl. Maj:ts förslag och jag ber, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till statsutskottets hemställan.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr andre vice talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på godkännande av den av herr Virgin m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr andre vice talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Ottosson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 103, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den av herr Virgin m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstade för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Ottosson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 69;

Nej — 18.

Därjämte hade 15 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 104, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1968/69 till atomenergiverksamhet samt teknisk provning och standardisering jämte motioner.

Punkterna 1—6

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 7**Ang. drift av Ranstadsverket**

I propositionen nr 69 hade Kungl. Maj:t, under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för den 15 mars 1968, föreslagit riksdagen att till Drift av Ranstadsverket m. m. för budgetåret 1968/69 anvisa ett förslagsanslag av 11 000 000 kronor.

Utskottet hade i den nu ifrågavarande punkten av angivna orsaker hemställt, att riksdagen till Drift av Ranstadsverket m. m. för budgetåret 1968/69 på driftbudgeten under sjunde huvudtiteln måtte anvisa ett förslagsanslag av 11 000 000 kronor.

Reservation hade anmälts, utom av annan, av herr *Åkerlund* (h), som dock ej antytt sin mening.

Herr ÅKERLUND (h):

Herr talman! Jag har vid punkten 7 i statsutskottets förevarande utlåtande fogat en blank reservation som jag i största korthet skall beröra. Den gäller Ranstadsverket och AB Atomenergis försäljningspolitik beträffande uran.

Kungl. Maj:t har i proposition nr 69 anmält anslagsöverskridande i år med 9 miljoner kronor och begärt 11 miljoner kronor för nästa budgetår för att på bolagets förslag låta staten inköpa den uranoxid, som hittills utvunnits och väntas bli framtagen. Staten förutsätts skola lagra det av bolaget inköpta uranet. Skälet till detta arrangemang uppges vara bedömning om kommande prisstegringar på uran. Det är alltså frå-

ga om en ren och skär spekulation från bolagets och statsrådets sida.

Det är alltid vanskligt att sia om framtiden, och jag vill inte avvisa spekulationsmotivet som helt oberättigat, vare sig principiellt eller i detta fall. Emellertid anser jag motivet vara svagt underbyggt, och därtill kommer att just av hänsyn till marknadsläget — såsom det verba formalia heter i propositionen — bör bolaget målmedvetet gå ut på marknaden för att söka arbeta upp åt sig en marknad för sin produkt. Utskottet har i sin skrivning något litet tagit hänsyn till mitt vid utskottsbehandlingen uttalade önskemål genom att skriva, att utskottet förutsatt, att försäljning av uran kommer att ske, så snart det föreligger marknadsmissiga förutsättningar härför.

Jag tycker att det är bra att inte undandra sig att söka vinna avsättning för sin uranoxid. Jag vill fråga: Vem eljest skulle sälja uranoxiden, om bolaget inte vill försöka göra en ansträngning?

Skillnaden mellan min uppfattning och utskottets uppfattning i dess skrivning är att jag tycker att det är felaktigt att skjuta försäljningen framför sig i tiden. Finns det köpare, bör uranet säljas, om det kan ske av allmänpolitiska skäl. De spekulationsvinster, som högst eventuellt kan göras på en lagring — beredskapslagring undantagen — är ganska obetydliga i sammanhanget och uppväger i alla händelser icke nackdelarna av försuttna tillfällen att skapa sig en marknad.

Jag har också noterat den redogörelse, som lämnats i propositionen för eventuella planer om utbyggnad av Ranstadsverket för en halv miljard kronor. Eftersom den frågan skall tas upp vid ett senare tillfälle, saknar jag anledning att gå närmare in härpå i dag. Emellertid vill jag redan i dag ha sagt, att de prisuppgifter, som presenteras för produktionskostnaden inklusive kapitalkostnader för 500 000 kg uranoxid, inte ger mig intryck av vederhäftighet

vare sig i propositionens tappning eller i den tappning, som redovisas i atombolagets årsredovisning för 1967 års verksamhet. Därutöver förefaller man på nyssnämnda håll enligt min mening felbedöma uranproduktionens möjligheter på andra håll i världen.

Herr talman! Jag har inte något yrkande i denna fråga i dag.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 105, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av förslag till allmän beredskapsstat för budgetåret 1968/69, m. m.; och

nr 106, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående organisation m. m. av försvarets materielförvaltning i central instans m. m. jämte motioner, varvid utlåtandet nr 106 företogs punktvis till avgörande.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Ang. rättsvården

Föredrogos ånyo första lagutskottets utlåtande nr 36, i anledning av motioner angående rättsvården.

I de likalydande motionerna I: 735, av herr *Ferdinand Nilsson m. fl.*, samt II: 946, av herr *Svensson* i Vä och herr *Persson* i Heden, hade yrkats, att riksdagen skulle hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag åsyftande erforderliga lagstiftningsåtgärder för rättsvårdens upprätthållande i enlighet med rättens och humanitetens principer.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på återopade grunder hemställt, att riksdagen måtte med bifall

Ang. rättsvården

till förevarande motioner, I: 735 och II: 946, i skrivelse till Kungl. Maj:t såsom sin mening giva till kända vad utskottet i utlåtandet anför.

Reservationer hade anförts

1) av herr *Erik Svedberg*, fröken *Mattson*, fru *Lindström*, herr *Larfors* och herr *Ekström* i Björkvik, fru *Löfqvist*, fröken *Bergegren* samt herr *Martinsson* (samtliga s), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att förevarande motioner, I: 735 och II: 946, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

2) av herr *Ernulf* (fp), vilken likväl ej antytt sin åsikt.

Herr SVEDBERG, ERIK, (s):

Herr talman! Föreliggande utskottsutlåtande behandlar motioner där det yrkas på tillsättande av en parlamentarisk utredning med uppdrag att framlägga förslag till erforderliga lagstiftningsåtgärder för rättsvårdens upprätthållande i enlighet med rättens och humanitetens principer. Därigenom skulle enligt motionärerna underlag skaffas för de lagstiftningsåtgärder som kan erfordras liksom för åtgärder, avseende en upprustning av barnavårdsnämnds-, polis-, åklagar- och domstolsorganisationen.

Motionärerna fick motioner med ungefär samma lydelse och syfte avslagna av 1966 och 1967 års riksdagar. Motionerna var då också ute på remiss, varvid riksåklagaren ansåg det tveksamt om den av motionärerna begärda utredningen var erforderlig. Rikspolisstyrelsen och kriminalvårdsstyrelsen avstyrkte bestämt förslaget om en stor parlamentarisk utredning.

I 1966 års utlåtande anförde utskottet att brottsutvecklingen var ägnad att inge allvarliga bekymmer. Samtidigt redogjordes för det utredningsarbete som pågick i olika avsnitt, det omfattande arbete som utförts på rättsvårdens om-

råde och de reformer som genomförts och var under förberedande.

Utskottet ansåg att intet var att vinna med ytterligare omfattande utredning.

År 1967 hade utskottet samma bedömning, och riksdagen följde som sagt även då utskottets förslag.

Till föreliggande utlåtande, som alltså är en följd av årets motion i samma ämne och där efter lottning utredningsyrkandet tillstyrkes, finns också fogad en reservation. Reservanterna har godtagit de tre första styckena i utlåtandet. Det fjärde stycket däremot som i huvudsak pläderar för ökade anslag till polisväsendet, kriminalvård i frihet och brottsförebyggande verksamhet innehåller egentligen frågor som prövas i annan ordning här i riksdagen.

Reservanterna har tillfogat ett nytt stycke där det bl. a. erinras om att det tillsatta samarbetsorganet mot ungdomsbrottsligheten fortlöpande följer brottsutvecklingen och samhällets åtgärder mot lagöverträdare. Samarbetsorganet kan även ta erforderliga initiativ. Samarbetsorganet, i vilket ingår representanter för alla närmast ansvariga myndigheter, tillsattes på förslag av en parlamentarisk utredning. Då motionärerna sätter i fråga skärpningar i lagstiftningen och hårdare metoder från samhällets sida för att därmed söka stävja brottsligheten, framhåller reservanterna att brottsbalken med dess påföljdsystem ännu inte prövats tillräckligt länge för att det skall vara möjligt att ta ställning till några väsentliga förändringar i lagstiftningen.

För övrigt är ordvalet ganska drastiskt i årets motion. Det talas om en omfattande rättslöshet som undergräver själva rättsbegreppen, hänsynslösheten och råheten bara ökar, och samhället reagerar med att ge brottslingar fjällsemester, som laglydiga medborgare inte har råd med. Överdrifterna är ganska uppenbara, och det skulle för övrigt vara intressant att veta vilken skärpning av lagstiftningen och vilka

metoder motionärerna syftar till för att råda bot mot detta så att säga överdimensionerade onda.

Bortsett från de överord som kan utläsas i motionen är även reservanterna på det klara med att brottsutvecklingen är ägnad att inge oro. Kurvorna över anmälda eller på annat sätt till polisens kännedom komna brott är sålunda i stigande. Antalet brottslingar torde dock inte öka i proportion till brotten. En nutida stortjuv som använder sig av dagens kommunikationsmedel och teknik kan över hela landet hinna med ett otal inbrott som vart och ett belastar brottsstatistiken innan han åker fast. Och dröjer det ett par år innan polisen lägger vantarna på honom, kommer han inte ens med i procenttalet för upplärade brott.

Statistik är alltid intressant och kan ofta föranleda vissa reflexioner. På första sidan i det utskottsutlåtande, som ledamöterna nu har på bänken, finns en tabell över brott som kommit till polisens kännedom. Första kolumnen uppger brott mot brottsbalken. Antalet sådana brott under år 1966 uppgår till 410 904. För år 1967 är motsvarande siffra, som kan ses i utskottets skrivning, 437 000 brott — alltså en klart markerad stegring.

Något som man i detta sammanhang bör komma ihåg är att dessa siffror inrymmer alla brott mot brottsbalken samt försök till sådana brott vilka kommit till polisens kännedom, oavsett om detta skett genom angivelse eller på annat sätt. Här inbegrips också förmenta brottsfall, som under utredningens gång i själva verket visat sig inte vara brott, då angivelsen varit ogrundad eller antagandet att brott förelegat visat sig vara en felbedömning.

Benämningen av de brott som ingår i statistiken utsätts av utredningsmannen eller undersökningsledaren hos polisen eller av allmän åklagare när det gäller brott som prövas av denne. Fall som visat sig inte vara brott rubriceras dock såsom brott av den art brottsan-

mälän utvisar och ingår alltså också i den här statistiken över totala antalet brott mot brottsbalken.

Hur många av de för år 1967 rubricerade brotten som kommer att visa sig icke vara brott är inte lätt att förutse. En viss ledning får man dock om man granskar siffrorna för upplärade brott mot brottsbalken för år 1967. Samtliga upplärade dylika brott överskred siffran 181 000. Av dessa visade sig mer än 24 200 i själva verket inte vara brott, dvs. ungefär 13,5 procent. Motsvarande siffror för 1966 är drygt 161 200 upplärade brott; 13,7 procent av dessa, eller mer än 22 000, har visat sig inte vara brott.

I den officiella statistiken beräknas även uppläringsprocenten efter olika metoder. En beräkningsmetod bygger på upplärandet under året av under samma år anmälda brott. Det är den metoden som motionärerna använder. Den förekommer även i tabellen i det här utlåtandet och är för övrigt återgiven från fjärde huvudtiteln, där man använder sig av samma beräkningsmetod. Kolumnen längst till höger i tabellen i utlåtandet återger alltså de procentuella siffrorna för upplärandet av under samma år anmälda brott. Procentsiffran 32,7 för år 1966 gäller alltså för brott, som blev anmälda eller kom till polisens kännedom detta år.

Det säger sig självt att denna beräkningsmetod inte kan täcka hela sanningen när det gäller att bedöma polisens möjligheter att uppdaga och beivra brott och effektiviteten i detta arbete. Många brott blir nämligen upplärade ett, två, tre, fyra eller flera år efter det anmälan gjorts, men detta påverkar över huvud taget inte alls den årliga uppläringsprocenten om man använder den här angivna beräkningsmetoden.

I den årligen producerade officiella statistiken finns emellertid även ett annat beräkningssystem som bygger på anmälan också under närmast föregående år. De brott som anmäls eller på

Ang. rättsvården

annat sätt kommit till polisens kännedom åren 1966 och 1967 och blev upplklarade år 1967 ställes alltså i relation till under detta år anmälda brott. Uppklaringsprocenten blir då högre, närmare bestämt för brott mot brottsbalken i medeltal 41,43 procent och för samtliga brott som kommer till polisens kännedom 45,35 procent.

När det gäller upplklaringsprocenten bör vi också komma ihåg att siffrorna anger ett medeltal för samtliga slags brott — det finns ju stora variationer mellan olika former av brott.

Brott med rubriceringen misshandel med dödlig utgång klarades under 1967 upp till 56,41 procent, om man räknar med anmälningarna under detta år, och till 100 procent om beräkningen bygger på även under år 1966 anmälda brott.

För checkbedrägerierna är motsvarande siffror 63,95 procent om hänsyn tas till anmälan under året och 104 procent om även upplklarade brott som anmäldes år 1966 tas med.

Att upplklaringsprocenten här liksom i ytterligare några fall t. o. m. överstiger 100 procent förklaras av att jämförelserna även i dessa fall görs med under år 1967 nyinregistrerade brott.

För stöld och andra tillgreppsbrott är däremot upplklaringsprocenten låg, nämligen 21,62 procent för under samma år anmälda brott och 27 procent, om även de som anmäls 1966 räknas in.

Det kan även vara intressant att se hur siffrorna varierar mellan olika slag av stölder och på olika platser i landet. Det finns ännu ingen officiell statistik tillgänglig för fjolåret. Så är dock fallet för år 1966, och där går det att se att biltjuvarna här i Stockholm blev ertappade endast till 10,1 procent efter anmälan samma år och med 12,7 procent, om anmälan även för 1965 tas med. I Göteborg är motsvarande siffror för bilstölder 18,5 respektive 25,6 procent och i Malmö 25,8 respektive 33,1 procent. För landet i övrigt är uppkla-

ringsprocenten något högre för bilstölder än i de större städerna.

Svårast tycks polisen ha att avslöja cykeltjuvar. Där är upplklaringsprocenten ca 4 procent för hela landet och endast 1,9 procent i Stockholm. Beträffande cyklar rör det sig dock om ett relativt begränsat antal anmälda tillgrepp, och det säger sig självt att polisen ej kan offra alltför mycket krafter på dessa, då kanske även verklighetsgrunden ibland ter sig något diffus.

Jag har med alla dessa siffror bara velat konstatera att man bör vara litet försiktig, när man nalkas statistiska uppgifter över brottsligheten och över antalet upplklarade brott. Det är inte nödvändigt att som motionärerna ta till kursiverade hokstäver, när dessa ting förs på tal.

Förr eller senare åker i vart fall de grövre brottslingarna fast. Vi har en skickligt och effektivt arbetande poliskår med en teknisk utrustning av högsta internationella klass. Brott lönar sig inte — det är ett klart konstaterande, som gäller även i våra dagar.

Visst är brottsutvecklingen ett allvarligt samhällsproblem, visst behövs det tid efter annan justeringar och förbättringar i lagstiftningen och visst kan rikspolisstyrelsen och rättsvårdande institutioner liksom alla andra statliga verk ställa krav på ytterligare tjänster och resurser. I vart fall anser dock reservanterna, att intet är att vinna för närvarande med en stor parlamentarisk utredning kring dessa saker. Det går nämligen att konstatera nu liksom de tvenne föregående åren, då liknande motioner behandlades här i riksdagen, att många skickliga, ansvarsmedvetna och effektiva krafter är inkopplade på det här området. Utredningar pågår, reformer förbereds och justitiedepartementet följer utvecklingen och kommer säkert att vidta alla åtgärder som visar sig vara behövliga.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen 1.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Jag vågar betrakta den omständigheten, att första lagutskottet denna gång intagit en annan ställning än tidigare i dessa frågor som ett uttryck för känslan av att vi här står inför ett mycket allvarligt problem som vi, herr Svedberg, icke har anledning att försöka bagatellisera eller bortresonera.

Herr Svedberg säger någonting om att Kungl. Maj:t följer utvecklingen på detta område. Det anförs också i reservationen. Jag förstår att herr Svedberg är full av förtröstan vid tanken på att Kungl. Maj:t nog följer hithörande frågor. Då är herr Svedberg lugn och finner att någon riksdagens åtgärd inte behövs på detta område.

Samma varma förtröstan hade utskottsmajoriteten förra året, då utskottet förutsatte att »Kungl. Maj:t nog följer frågan». Därför tyckte utskottet inte heller att någonting borde göras åt saken.

Därtill må konstateras att utvecklingen med 201 000 anmälda brott 1954 till 437 000 anmälda brott 1967 har ägt rum under den tid, då Kungl. Maj:ts regering med uppmärksamhet följt de här frågorna. Jag förstår att det har varit intressant för Kungl. Maj:ts regering att följa dem. Ur rättsvärdssynpunkt är det emellertid beklagligt, att medan Kungl. Maj:t har sin uppmärksamhet riktad på saken och detta förhållande år efter år understryks av riksdagen, fortsätter det rättsliga förfallet i vårt land.

Kan vi nöja oss med talet om att frågan följs med uppmärksamhet? Utvecklingen under nämnda tidsperiod kan ju inte sägas ha varit lysande. Jag tycker att även aldrig så trogna företrädare för regeringspartiet borde kunna säga sig, att på det här viset får det inte fortsätta.

Jag noterar att vi i långa stycken är överens. Herr Svedberg talar här visserligen om att siffrorna inte säger honom tillräckligt mycket. Det är samma

Ang. rättsvården

siffror som han och vi i utskottsmajoriteten stött oss på. Vi är ense om att brottsutvecklingen inger mycket stark oro, men jag tyckte att reservanternas talesman nyss behärskade sin oro mycket väl. Enligt de siffror som vi är ense om har våldsbrotten från 1960 till 1967 ökat med 33 procent. Antalet rån har under samma tid ökat med mer än 100 procent och våldtäktsbrotten med ungefär 30 procent. Det säger dock något! Det är visserligen riktigt som herr Svedberg säger, att en hel del brottsfall klaras upp, men dessa upklarade brott är uttryckta i procent av den ringa del av brott som polisanmäls.

Vi måste då hålla i minnet, att beträffande egendomsbrott är anmälningsfrekvensen ganska stor, beroende på att man inte får ut den försäkring man har, om man inte gör polisanmälan. Dessa anmälningar innebär emellertid inte att man har någon förhoppning om att polisen skall klara upp brotten. Och det gör polisen i regel i ett fall på fem — dvs. i fyra fall gör den det inte. I fyra fall på fem lönar det sig tydligen att begå egendomsbrott i detta land, och till detta säger herr Svedberg, att vi kan nöja oss med att regeringen följer utvecklingen, som visar en ökad brottsfrekvens för varje år.

Vad beträffar våldsbrotten så har vi en ganska hög upklaringsprocent när det gäller de grova våldsbrotten. Men jag konstaterar att de grova våldsbrotten har ökat i antal på sätt som jag nyss angav. När det gäller de mindre grova våldsbrotten finns det ingen försäkring, som täcker skadan, och därför gör folk inte anmälan i samma utsträckning som när det gäller egendomsbrotten. I många fall får människor lida orätt, i många fall blir människor misshandlade, i många fall begås det övervåld utan att det sker anmälan därför att man vet att det inte lönar sig.

Jag hade en gång anledning att för ett företag här i Stockholm vända mig till polisen för att göra anmälan om en förskingring. Det rörde sig om värden

Ang. rättsvården

på 7 000—8 000 kronor. Polisen kanske inte tyckte att det var någon stor sak. När jag förklarade att jag ville göra anmälan om detta svarade polisen snällt och hyggligt, att det kunde herr Nilsson visst göra, men tillade att polisen inte under överskådlig tid hinner att ta upp saken till utredning. Går vi vidare till nästa instans, till åklagarna, finner vi att det även där råder en stor balans. Vad beträffar domstolarna vet vi att det kan dröja ganska länge innan ett mål kommer upp och ännu längre innan det avdöms. Detta förhållande är inte lyckligt, då vi alla har klart för oss att snabbare reaktioner från samhällets sida åstadkommer bättre resultat.

Vi har här att röra oss med värdeomdömen, det rör sig om mer eller mindre goda nerver och större eller mindre engagemang för att få ett bättre rättstillstånd. Det har gått så långt att människorna säger sig, att det inte får vara på det här viset i ett gammalt rättssamhälle, utan vi måste få en bättre ordning.

På denna punkt kan vi åstadkomma åtskilligt genom lagstiftning och på annat sätt, det är min bestämda övertygelse. Kan vi inte åstadkomma någonting betyder det att vi gör avkall på rättskravet, och det skall vi väl ändå inte göra.

När de propositioner vi får på olika områden inom rättsvården inte ger bättre resultat, när regeringens kontinuerliga uppmärksamhet på dessa frågor endast innebär ett inregistrerande av ett fortsatt rättsförfall, då måste vi säga oss att vi på något vis måste börja nysta upp saken.

Jag skall gärna erkänna, att en tillsynsning kan ifrågakomma när det gäller oppositionens ibland något aggressiva kritik, som kanske skulle kunna tonas ned något. Men är inte problemet ändå sådant, att en eller annan överdrift här låter sig väl förklaras av slappheten inför den katastrofala situation som får fortsätta att utveckla sig år från år?

Jag har en bestämd känsla av att vi inte kan låta denna utveckling få fortsätta i negativ riktning. Om förståndiga människor från olika läger, expertis och parlamentariska företrädare, får sätta sig ned, resonera och gå igenom spörsmålen, så skall det finnas möjligheter att åstadkomma åtskilligt.

En hel del utredningar pågår för närvarande. Denna mångfald av utredningar kanske till och med kan vara ett visst hinder. En parlamentarisk utredning skulle kunna samordna de olika grenarna och kanske åstadkomma snabbare och bättre resultat. Jag vet att frågan om ett förstärkt polisväsende inte faller under lagutskottet utan under statsutskottet. I det fallet har naturligtvis herr Svedberg rätt, men som grund för rättsvården är en sådan utredning i alla fall en betydande faktor.

En upprustning av åklagarmakten och en effektivisering av möjligheterna till snabbare behandling i domstolarna skulle kunna göra en hel del nytta för en bättre rättsvård. Jag har också den uppfattningen, att vi behöver se över lagstiftningen på dessa områden. Vi kan naturligtvis även göra på annat sätt; vi kan avföra den ena uppgiften efter den andra från domstolarna och låta dem klaras av t. ex. av vederbörande ordningspolis. Jag har dock en känsla av att detta verkar avtrubbade på dem som drabbas. En sådan ordning kan tillämpas i vissa fall, där vi kan vara överens om att någon större apparat inte behöver anlitas, men man kan inte fortsätta alltför långt på den linjen. Då kan man hamna i samma situation som den man, som var svår rökare och tyckte att han skulle försöka åstadkomma en bättring. Han hade erfarit, att eftersom nikotinet vid rökning samlades i den nedre delen av cigarren, skulle man kunna bli av med rökbegäret om man skar bort den nedre delen av cigarren. Jag för min del menar, att om man från domstolarnas handläggning skär bort mer och mer, leder också detta till samma mera homeopatiska be-

Ang. rättsvården

handling av problemet som mannen med cigarren. Jag tror att man behöver dryfta detta problem.

Jag är inte övertygad om att straffskärpning alla gånger är det lyckligaste. Jag är inte övertygad om att summarisk behandling av människor är det enda saliggörande. Den uppbyggande verksamheten, den förbättrade rättsvården osv. kan åstadkomma mycket, men det elementära är att vi måste göra klart för oss, att den som illa gör han illa far, att samhället har en möjlighet att hävda sin rättsordning på de olika områden som det här gäller.

Utifrån dessa utgångspunkter ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr SVEDBERG, ERIK, (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är alldeles riktigt som herr Ferdinand Nilsson säger, att utskottsmajoriteten och reservanterna är eniga om att brottsutvecklingen är ett allvarligt samhällsproblem. Det är bara i fråga om samhällets åtgärder mot dessa förhållanden som vi har olika meningar.

Herr Ferdinand Nilsson talar om lagstiftningsåtgärder. I motionen trycks speciellt på just sådana åtgärder. Klämman går ju ut på att det skall vidtagas särskilda lagstiftningsåtgärder.

Jag har här i min hand nr 8 av Nordisk Kontakt i år. På s. 526 säger en prominent iakttagare från Finland: »Finland är ett de hårda straffens land. Vi har tre gånger så mycket fångar som Norge, Sverige och Danmark, men de hårda straffen har inte kunnat förhindra att brottsligheten ökar från år till år.»

Detta är alltså inte ett problem som bara hör hemma i vårt land, utan det är en internationell företeelse.

Det kan väl ifrågasättas om en sådan här stor parlamentarisk utredning med uppgift att samordna alla pågående utredningar skulle vara en lösning av problemet. I det stora samarbetsorgan som jag erinrade om tidigare och som försö-

ker få fram åtgärder mot ungdomsbrottsligheten är ju alla närmast ansvariga myndigheter representerade. Samarbetsorganet har i direktiven fått sig förelagt att även ta initiativ, som kan vara gagneliga då det gäller att föreslå lämpliga lösningar. I utskottsutlåtandet finner man att också många andra utredningar sysslar med detta.

Herr Ferdinand Nilsson nämnde bl. a. att domstolsväsendet behöver effektiviseras. Domstolskommittén sysslar med detta arbete. Under parlamentarisk medverkan skall denna kommitté utarbeta förslag till en moderniserad domstolsorganisation. Det pågår utredningar rörande polis- och åklagarorganisationen samt rörande behandlingsmetoderna för ungdomsbrottslingar. Man kan även erinra om att det nyligen påbörjas en allmän översyn av socialvårdslagstiftningen, som kommer att beröra även barnavårdslagen.

Det är ju känt att även alkoholmissbruk och användandet av narkotika ofta har nära samband med brottslighet. Jag har sett siffror som visar att 80 procent av alla våldsbrott begås under påverkan av alkohol. Det är ju siffror som talar sitt språk.

Även dessa problem är föremål för utredning inom alkoholpolitiska utredningen och narkomanvårdskommittén. För övrigt går det även att erinra om att vi tidigare i år faktiskt har i riksdagen avslagit en motion, som ligger nära detta område men som ändock går mera in på forskningen.

Jag vidhåller, herr talman, mitt yrkande om bifall till reservationen 1.

Herr NILSSON, FERDINAND, (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag ber bara att få konstatera att Kungl. Maj:t, som jag förut har nämnt, med uppmärksamhet följer brottslighetskurvans stegring. Jag konstaterar också att reservanterna erinrar om att samarbetsorganet mot ungdomsbrottslighet fortlöpande följer brotts-

Ang. rättsvården

utvecklingen och resultaten när det gäller ungdomsbrottslighetens bekämpande.

Men, herr Erik Svedberg, det räcker inte bara med att följa statistiken. Man måste göra något! Jag skall gärna medge att det är lättare att säga att man vill göra något än att verkligen uträtta något. Om herr Svedbergs svar till mig inte innehåller någonting annat, kan jag utan vidare förklara att jag är överens med honom. Men det är ännu lättare att sitta med armarna i kors och låta Kungl. Maj:t eller någon annan följa utvecklingen. På det viset får det dock inte vara.

Under den första tid som jag hade att göra med riksdagen i en mycket undanskymd ställning fanns det en gammal man, som var ålderspresident i riksdagens andra kammare. Han skulle hälsa kammarledamöterna välkomna och han gjorde det. Han ansåg sig också böra beröra de stora världsproblemen — även på den tiden fanns det folk som var intresserade av dem. Han fann formuleringen: »Den utrikespolitiska situationen kunna vi inte göra mycket åt, men vi böra följa den med uppmärksamhet.»

Jag skulle till herr Erik Svedberg vilja säga, att det må så vara att ett litet land som vårt inte kan göra så förskräckligt mycket åt den utrikespolitiska situationen som vissa personer inbillar sig. Men att försöka få en bättre rättsordning i detta land är ett så närliggande problem, att vi inte får visa det ifrån oss. Och jag medger att det finns många andra vägar än denna. Men man skall inte slå sig för bröstet och trösta sig med att det finns problem också i andra länder — därav blir ingenting bättre i vårt avlånga land.

Det får inte fortsätta som hittills. Jag återkommer till de siffror som jag berört många gånger förut: 200 000 brottsfall år 1954 och 437 000 förra året. Den uppåtstigande kurvan fortsätter säkerligen under Kungl. Maj:ts ideliga uppmärksamma följande av det hela. Jag

menar att detta ändå slutar i det omöjliga om man ingenting skall göra.

Herr SVEDBERG, ERIK, (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Ferdinand Nilsons radikalmedel mot brottsutvecklingen är tydligen att tillsätta en stor parlamentarisk utredning. Då kan vi erinra oss att samarbetsorganet mot ungdomsbrottslighet — som herr Nilsson raljerade litet grand över när han sade att ledamöterna bara satt och läste statistik — just kom till efter förslag av en stor parlamentarisk utredning. Där finns representanter för riksåklagarämbetet, kriminalvårdsstyrelsen, socialstyrelsen och medicinalstyrelsen — numera som bekant sammanförda till ett verk — samt rikspolisstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, skolöverstyrelsen och statens ungdomsråd samt företrädare för domstolsväsendet och den kommunala barna- och ungdomsvården. Organets huvudsakliga uppgift är att genom direkt kontakt i administrativa frågor uppnå effektiv samordning av olika åtgärder; organet kan även ta initiativ, göra framställningar till Kungl. Maj:t eller på annat sätt försöka vidta åtgärder som dessa samverkande myndigheter inte på egen hand kan genomföra.

Jag erinrar också om att riksdagen tidigare i år på hemställan av allmänna beredningsutskottet har avslagit en motion som ganska nära ansluter till den vi nu behandlar. Även där föreslogs en parlamentarisk utredning kompletterad med erforderlig expertis, som skulle söka klarlägga orsakerna till den ökande brottsligheten och utarbeta förslag till åtgärder. Den motionen gick mera in på forskningen, och det är förklaringen till att två nästan likadana motioner kan behandlas under samma session. Den remitterades till kriminalvårdsstyrelsen, som ställde sig mycket tveksam till förslaget att vid sidan om förut nämnda kommittéer tillsätta en så bred, tidsödande och kostsam ut-

Ang. rättsvärden

redning. Det föreföll styrelsen lämpligare att tills vidare satsa på praktiska åtgärder som är motiverade av redan vunnit erfarenhet och som grundas på den fortsatta kriminologiska forskningen och resultaten av pågående utredningar. Den bedömningen kan säkert gälla även för den i dag behandlade, snarlika motionen.

Låt mig även erinra om att när motionen var före 1966 — den har ju återkommit i tre år — sade rikspolisstyrelsen att man fruktade att en sådan stor utredning skulle försena de åtgärder och det utvecklingsarbete som styrelsen var i färd med. Man kan nästan våga ta för givet att myndigheter kunde hysa samma farhågor nu om att en sådan stor utredning inte skulle ge så mycket som motionärerna tror.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp) kort genmäle:

Herr talman! För det första, herr Svedberg, raljerade jag inte om samarbetsorganet mot ungdomsbrottsligheten. Jag läste till och med ordagrant ur ett så allvarligt aktstycke som herr Svedbergs reservation. För det andra ville jag försöka dimensionera ned herr Svedbergs uppläggning när han ville göra gällande att jag trodde att den utredning som jag ifrågasatt var ett radikalmiddel.

Riksdagen har nyligen sagt nej till ett förslag i den här frågan — det framhöll också herr Svedberg — riksdagen har i tre år sagt nej till motioner i det syfte, varom här är fråga, och riksdagens första kammare kommer med den kännedom jag har om partidisciplinen att om en liten stund säga nej också till vårt förslag i år. När saken ligger så till, förstår inte herr Svedberg att man då säger sig att om det hela avpolitiserades och en utredning tillsattes bestående av representanter för olika riktningar, som utan prestigesympunkter och partipolitiska sympunkter kunde resonera ihop sig, så skulle någonting

kunna bli gjort, medan det med den ordning vi nu har bara fortsätter att barka utför.

Jag kan icke finna att en utredning skulle försena andra åtgärder. Motionärerna och utskottet har sagt att andra åtgärder icke bör försenas utan bör kunna vidtas under pågående utredning. Har inte herr Svedberg läst det?

Herr SVEDBERG, ERIK, (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Ferdinand Nilsson har sagt att samarbetsorganet mot ungdomsbrottsligheten och även andra utredningar enbart sysslade med att iaktta brottsstatistiken; det var egentligen det enda de gjorde. Efter ett sådant uttalande tycker jag att man vågar påstå att herr Nilsson raljerar.

Herr ERNULF (fp):

Herr talman! Vi har nu under flera år i rad haft debatt om den fortgående ökningen av brottsligheten. Såvitt jag har kunnat finna är vi inom utskottet ense om att brottsutvecklingen ger anledning till verklig oro och att effektiva motåtgärder är nödvändiga.

Reservanterna har i långa stycken anslutit sig till majoritetens skrivning, fastän man inte önskat dra den konsekvens som majoriteten gör, nämligen att riksdagen bör skriva till Kungl. Maj:t i saken.

Jag vill understryka utskottets enhärliga uttalande om att våldsbrottens starka ökning inger särskilda farhågor. Hur allvarligt det än är med ökningen av egendomsbrottsligheten, är det enligt min mening ännu mera oroväckande med ökningen av misshandels- och övriga våldsbrott. Det visar en fortgående ökning av föraktet för den enskilda människans personliga integritet. Det kommer fram på många olika sätt i samhället. Det är oroväckande och beklagligt, och det bör föranleda motåtgärder.

Ang. rättsvården

Överfallen mot fredliga medborgare på gator och torg, på tunnelbanor och på andra platser blir allt vanligare, och misshandeln förefaller snarare ha ökat i brutalitet och hänsynslöshet under de senaste åren. Det är betecknande att när en person har blivit överfallen och slagen till marken och ligger mer eller mindre medvetslös på gatan så hör det nästan till regeln numera, i motsats till vad som var fallet förr i världen, att våldsverkaren avslutar sin gärning med några välriktade sparkar i offrets ansikte för att göra honom mer eller mindre oigenkännlig innan han förs till lasarettet. En sådan utveckling är enligt min mening helt oacceptabel. Det är främst för att ge uttryck åt den uppfattningen som jag har anslutit mig till utskottsmajoritetens förslag att riksdagen bör skriva till Kungl. Maj:t. Men det är självklart att också den låga upplysningsprocenten för egendomsbrott och den långa tid som det tar innan polisen hinner utreda brottsligheten är i hög grad oroväckande.

Jag vill i detta sammanhang passa på att inskjuta en parentes. En erfarenhet man gör när en person blir överfallen på tunnelbanan eller någon annanstans är att allmänheten i närheten i bästa fall tillkallar polis men mycket sällan hjälper den som är angripen. Det behövs ju ofta inte mer än att ett par handfasta personer ingriper för att avstyra misshandel. Hur mycket polis vi än skulle kunna få, kan vi aldrig ha poliser utposterade överallt. Det är alltså angeläget att allmänheten får klart för sig att det är en moralisk plikt att hjälpa de överfallna. Det är också viktigt att allmänheten har klart för sig att den som på detta sätt hjälper en angripen har fullt ut samma nödvärnsrätt som den angripne själv. Hjälparen behöver alltså inte oroa sig för att han tillfogar våldsverkaren skador. Det är han i sin fulla rätt att göra för att hjälpa en överfallen person.

Jag vill sedan motivera varför jag har anmält en blank reservation till ut-

skottsutlåtandet. Orsaken är närmast av formell natur. I de motioner som ligger till grund för utlåtandet yrkades utredning och förslag om åtgärder för rättsvårdens upprätthållande. Utskottet tar emellertid i sin skrivning inte direkt ställning till om det skall bli en utredning eller om man skall välja någon annan metod. Enligt min mening är det därför inte helt adekvat att i utskottets hemställan tala om bifall till motionerna.

Även i sak är jag emellertid något tveksam till om just en parlamentarisk utredning av sedvanlig art är den lämpligaste lösningen. Herr Ferdinand Nilsson har ju inte heller pläderat för en sådan utredning såsom det väsentliga. Jag tror att vi i majoriteten är ense om att det väsentliga är att åtgärder vidtages. Vad som framför allt behövs är — jag har sagt det i tidigare debatter — åtgärder som kan vidtagas utan särskild utredning, nämligen förstärkning av polisväsendets resurser, förstärkning av kriminalvården i frihet, förstärkning av barna- och ungdomsvården.

Men i andra hand anser jag det vara angeläget, såsom utskottsmajoriteten framhåller, att man samordnar den rad utredningar som behandlar olika frågor, vilka har samband med åtgärder mot den ökade brottsligheten. En sådan samordning bör, enligt min mening, ha till uppgift att plocka fram de åtgärder från utredningarna som nu kan genomföras successivt utan att man skall behöva vänta de år det tar innan utredningarna blivit helt färdiga med sitt arbete. Annars får man vänta för länge. Om den samordningen skall ske genom en parlamentarisk utredning, genom en arbetsgrupp inom ett departement eller genom en arbetsgrupp i samarbete med parlamentariker, något slags beredning alltså, eller om den måhända bör uppdras åt samarbetsorganet mot ungdomsbrottsligheten, vilket då bör få vidgade direktiv, därom kan man tvista. Det är formalia som har mindre betydelse.

Ang. rättsvården

Herr Svedberg har talat så varmt för detta samarbetsorgan, som dock inte lagt fram så många förslag under de senaste åren — förmodligen beroende på att direktiven är för snäva. Ja, då hade vi kanske kunnat ena oss, herr Svedberg och vi andra, om att skriva till Kungl. Maj:t och föreslå att detta organ får uppgiften att med vidgade direktiv nu verkliga till vara de möjligheter som finns att vidta åtgärder inom rimlig tid. Skulle herr Svedberg vilja göra ett sådant yrkande, skall jag omedelbart ansluta mig till det. Huvudsaken är att vi inte låter utvecklingen fortsätta som nu utan att göra annat **än att konstatera** att Kungl. Maj:t följer utvecklingen med uppmärksamhet.

Kampen mot brottsligheten är, som jag ser det, till stor del en fråga om uppfostran och anpassning till samhällets normer. Det är därför viktigt, att denna anpassning sker vid sådan ålder då vederbörande är mottaglig för uppfostran. Det är i regel för sent när ungdomsbrottslingarna ställes inför domstolarna att med verklig utsikt till framgång tala om uppfostran och anpassning. Enligt min mening bör därför tyngdpunkten läggas på skolans karaktärsfostrande verksamhet, som ju skall bedrivas och som jag hoppas bedrivs. Det finns bl. a. någonting som heter undervisning i laglydnad och som på många håll har skötts mycket bra av polisen och som varit både nyttig och lärorik.

Det är också viktigt att barnavårdsnämnderna får både ökade resurser och ökade befogenheter, det senare alltså genom lagstiftningsåtgärder. Framför allt behöver barnavårdsnämnderna möjligheter att ingripa i tid. På grund av den eskalering, som måste äga rum när en barnavårdsnämnd skall vidta åtgärder, från samtal, förmaning till varning etc. förhindras ofta barnavårdsnämnden att ingripa i tid. Det är påfallande hur man många gånger vid domstolarna vid möte med ungdomsbrottslingar säger sig, att om barnavårds-

nämnden i tid hade kunnat exempelvis placera vederbörande i ett enskilt hem, där han hade fått en god fostran, skulle det ha varit onödigt att nu skicka honom till ungdomsfängelse. Det är här fråga om åtgärder, som vi enligt min mening inte bör vänta med att vidta till dess att en rad utredningar slutförts. Jag tycker att vi borde kunna vara överens om att dessa åtgärder skall påskyndas så gott det går. Jag förstår därför inte reservanternas tveksamhet när det gäller att ge uttryck åt den oro vi alla känner och när det gäller att hemställa hos Kungl. Maj:t att påskynda prövningen av dessa frågor.

Det är också viktigt av ett annat skäl att det vidtas åtgärder redan på barnavårdsstadiet. Då kan nämligen ofta förebyggande åtgärder vidtas som inte behöver innebära repressiva åtgärder mot enskilda ungdomar — dessa åtgärder kan ha negativa verkningar i vissa fall — utan åtgärder som kan ha positiva egenskaper och inte de negativa bieffekter som ibland blir följden av ett ingripande mot individen.

Jag skall inte vid denna tidpunkt trötta kammaren med att gå närmare in på den rad åtgärder som enligt min mening skulle kunna vidtas utan avvaktan på den mängd utredningar som pågår på detta område. Jag vill bara understryka att eftersom vi vet så litet om verkningarna av olika slags åtgärder är det önskvärt att vi prövar åtgärder successivt så att vi så småningom kan skaffa oss erfarenheter av de olika metodernas verkningar och på detta sätt så småningom nå ett gott resultat.

Jag skall emellertid beträffande ett särskilt område, nämligen kriminalvården i frihet, antyda något om en försöksverksamhet som jag tror skulle kunna ge värdefulla erfarenheter av frivårdens möjligheter och inte minst av dess begränsningar.

Det är så att frivården avser inte bara dem som dömts till skyddstillsyn utan även dem som dömts till anstaltsvård och är villkorligt frigivna. Det samar-

Ang. rättsvården

betsorgan som vi har talat om har i ett tidigare betänkande föreslagit en stort upplagd försöksverksamhet, som skulle kosta — om jag inte minns fel — ett 40-tal miljoner kronor under 5 år i det penningvärde som gällde för flera år sedan. Det är av statsfinansiella skäl orealistiskt att tänka sig ett genomförande av detta förslag. Men jag tror att man skulle kunna ta exempelvis en övervakningsnämnds område och där för en begränsad summa genomföra vissa förbättringar. Jag har resonerat igenom saken med en skyddskonsulent, och jag tror att man för exempelvis en halv eller en miljon kronor per år skulle inom ett sådant begränsat område kunna få vissa ökningar av resurserna för skyddskonsulentorganisationen, för nykterhetsnämnden — vilket inte är minst viktigt — och för arbetsvården. En viktig detalj i detta sammanhang är att få möjlighet att vid omhändertagande av misskötsamma klienter omedelbart ha tillgång till psykiatrisk konsult. Det är något som vi saknar mycket inom frivården.

De personliga erfarenheter jag gjort som ordförande i en övervakningsnämnd och den lilla statistik jag där kunnat erhålla i fråga om återfallsprocent och resultat av frivården — det gäller bara 400—500 fall och har därför bara ett mycket begränsat värde — ger mig ändå anledning uttala en förmodan att en sådan undersökning skulle visa att man kan nå förbättrade resultat av frivården genom ökade resurser i fråga om det mera godartade klientelet men samtidigt beklagligtvis få upp våra ögon för att det finns ett klientel som frivården helt enkelt inte klarar av, inte ens med insats av ganska omfattande personella och andra resurser. Det skulle vara av mycket stort värde att statsmakterna så fort som möjligt får detta klart för sig, ty nu förekommer detta klientel i mycket stor utsträckning i återfallsstatistiken. De begår en mängd brott och kriminaliseras allt

svårare samt ställer till svårigheter för samhället och enskilda personer.

Om man finge klart för sig frivårdens både möjligheter och begränsningar, skulle man kunna gå över till den mycket viktiga frågan: vad skall vi göra med dem som frivården inte klarar? Särskilt mot bakgrunden av dagens ofta ganska känsloladdade och subjektiva diskussion om anstaltsvården tror jag att det vore av värde, att man fick problemställningen klar för sig och så snabbt som möjligt kunde gripa sig an med den uppgiften.

Herr talman! Enligt min upfattning skulle det vara av värde om riksdagen utan prestigesympunkter på den ganska subtila skillnad som föreligger mellan utskottsmajoritetens och reservanternas skrivning ville sluta upp kring en skrivning till Kungl. Maj:t där bakgrunden utgöres av oro för brottsutvecklingen, framför allt utvecklingen av ungdomsbrottligheten, och där man överlämnar till Kungl. Maj:t att, gärna under parlamentarisk medverkan, ta de initiativ som Kungl. Maj:t finner erforderliga, lämpliga och möjliga.

Jag har ingen förhoppning men jag har en stark önskan att vi verkligen skulle kunna ena oss om detta.

Med den motiveringen, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen infunnit sig och övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr ARVIDSON (h):

Herr talman! Låt mig börja med att säga att jag skall lugna kammaren med att lova att inte hålla något längre anförande. Vi svenskar har mycket att vara stolta över. På många områden har vi otvivelaktigt lyckats väl och haft en glädjande utveckling. Men man ängslas då man nödgas konstatera att vi i så hög

grad misslyckats på ett så viktigt område som rättsvården utgör.

Att skydda medborgarna till liv och egendom hör till samhällets primära uppgifter. Om detta är vi alla överens. Men det är ett faktum att vi dagligen i tidningar, radio och TV får påminnelser om hur vi misslyckas med detta. Det berättas dagligen i nyhetssändningarna om brott av grövsta slag. I det föreliggande utlåtandet uttalar utskottet i likhet med motionärerna den meningen att brottsutvecklingen inger mycket stark oro. Den brottsstatistik som första lagutskottets utlåtande innehåller och som herr Ferdinand Nilsson kommenterat måste hos alla och envar framkalla den djupaste oroskänsla.

Jag skall inte trötta kammarens ledamöter med att återge siffror. Låt mig bara, herr talman, framhålla ett par fakta som är mycket allvarliga. Våldsbrotten ökar starkt i antal och brottsligheten blir vanligare i allt lägre åldersgrupper. Jag vill här med skärpa understryka vad utskottet anför om behovet av ökade resurser på skilda områden för att komma till rätta med de synnerligen otillfredsställande förhållanden som nu råder. Det gäller framför allt att se till att polisväsendet och kriminalvården i frihet får ökade anslag. Det går helt enkelt inte längre att vi som hittills har skett vid fördelningen av samhällets resurser missgynnar dessa båda områden.

Utskottsmajoriteten anser läget vara så allvarligt att det nu finns all anledning att söka få till stånd effektiva åtgärder för att öka medborgarnas rättsskydd. Det är därför som vi stöder tanken på en samordning genom en parlamentarisk utredning eller på annat sätt av tidigare utredningar på det aktuella området.

Reservanterna säger att brottsbalkens påföljdssystem, som är av avgörande betydelse för samhällets möjligheter att förebygga brott, ännu inte har prövats tillräckligt länge för att man skall kunna ta ställning till om några väsentli-

Ang. rättsvården

ga förändringar i lagstiftningen bör vidtas. Utskottets ärade ordförande har också understrukt detta. Jag skulle vilja påminna om situationen för tio år sedan då jag kom till denna riksdag. När vi då behandlade motioner i första lagutskottet förklarades det alltid att en ny brottsbalk skulle komma om några år. Låt oss avvakta, sade man då. Det var säkert också mycket vettigt. Men när nu — om jag får säga så — första halvtid av min tid här har avverkats och jag är inne på andra halvtid säger man helt plötsligt: Ja, nu har vi fått en ny brottsbalk, och nu skall vi först se hur den verkar. Jag bara frågar: Hur länge skall vi hålla på med att iakttä dess verkningar? Närhelst det gäller en borgerlig motion för man fram detta argument att man bör vänta och se.

Inom högerpartiet har vi ständigt erinrat om att en av samhällets främsta uppgifter är att skydda medborgarna, deras liv och egendom. Därför stöder vi inom högerpartiet varje förslag med syfte att ge ökade resurser åt rättsvården.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr LARFORS (s):

Herr talman! En hel del statistik har tidigare refererats från denna talarstol, men när man läser statistiskt material måste man alltid göra vissa avvägningar. Vi hörde t. ex. nyss skillnaden mellan uppklaringsprocenten för vissa grövre brott och cykelstölder. När sedan det statistiska materialet sammanställs till en enda tablå får man ha det i minnet, ty annars får man kanske en felaktig bild av det hela. Med det vill jag inte på något sätt bestrida riktigheten av de siffror som har lämnats eller på annat sätt förringa vad som har sagts om den svåra brottsligheten i vårt land.

Herr Ferdinand Nilsson klagade över att reservanterna tycks kunna dölja sin

Ang. rättsvården

oro över brottsutvecklingen alldeles för lätt. Nej, herr Nilsson, oron över att alltför många brott blir ouppklarade delas av oss alla. Vi känner till dem, våra tidningar tar med jämna mellanrum upp problemet till granskning, och i den mån redaktionerna inte själva skulle göra det får de frivillig hjälp med bevakningen av de ouppklarade brotten genom insändare från allmänheten. Men det är inte bara tidningarna som bevakar de ouppklarade brotten. Också de ansvariga myndigheterna har sin uppmärksamhet riktad på frågan.

Justitieministern har — det vet vi alla och det har nämnts tidigare här — tagit upp dessa problem i 1966 års statsverksproposition och där sagt att också han hyser oro för utvecklingen. Motionärerna har refererat till det i år. Statsrådet talar också om att rikspolisstyrelsen söker bemästra svårigheterna med en rad åtgärder för att rationalisera och effektivisera utredningsarbetet och därmed också öka uppklaringsprocenten.

Som en följd av denna justitieministerns med motionärerna delade oro får väl tillkomsten av 1967 års polisutredning ses. Dess målsättning är att framlägga förslag till åtgärder för en effektivare kamp mot brottsligheten. I utskottets utlåtande nämnes därutöver en rad utredningar, också tidigare omnämnda från denna talarstol, som på ett eller annat sätt just berör vad motionärerna begärt, nämligen utredning och förslag om rättsvårdens upprätthållande.

Vad det gäller 1967 års polisutredning har jag av en ledamot i den hört att arbetet nu kommit i gång. Man har haft sex eller sju sammanträden och räknar med att kunna framlägga förslag under detta år.

Herr Ferdinand Nilsson har nu tillsammans med några andra i en motion yrkat på tillsättande av ytterligare en utredning. Jag sade i början av mitt anförande att vi alla är otillfredsställda med att inte fler brott klaras upp och

brottslingarna blir bestraffade. Så långt är jag och även övriga reservanter överens med utskottsmajoriteten. Men jag tror inte att man vinner något med att följa motionens och utskottsmajoritetens yrkande om tillsättande av ytterligare en utredning utöver dem som nu är i arbete med frågor som hör till detta ämne. Jag tror nämligen att tillsättandet av ytterligare en utredning bara skulle komplicera utredningsläget och försena framläggandet av förslag och åtgärder till snara förbättringar på det polisiära området. Jag anser att det här i första hand är fråga om polisiära saker. När vi t. ex. talar om uppklaringsprocenten är det självklart så. Man har här också kommit in på mycket annat, bl. a. frivården och eftervården. Men med hänsyn till den långt framskridna tiden skall jag avstå från att beröra dessa områden.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen 1 vid första lagutskottets utlåtande nr 36.

Herr MÖLLER (s):

Herr talman! Att jag vill göra ett inlägg i denna debatt beror på att jag har varit med i de utredningar som här har berörts vid flera tillfällen och som under några år arbetade med särskild tonvikt på ungdomsbrottsligheten under nuvarande hovrättspresidenten Björn Kjellins ledning.

Syftet med en av dessa utredningar, som i början av 1960-talet framlade ett betänkande, var just en sådan samordnande och övergripande utredning som här efterlyses och varom utskottsmajoriteten har en delvis oriktig skrivning på sidan 4 i utlåtandet. Utskottsmajoriteten skriver nämligen att det inte har förekommit någon sådan samordnande utredning.

Vi — jag kan härvidlag hänvisa intresserade personer till betänkandet — såg över hela fältet och försökte analysera och beskriva läget samt utarbeta konkreta förslag. Resultatet blev bl. a.

Ang. rättsvården

att vi fick det samordnande organ, som herr Erik Svedberg har berättat om och som andra talare har berört. Vi fick också en ökad kriminologisk forskning, och även en rad andra åtgärder vidtogs. Detta fält är alltså ganska väl genomplöjt av utredningar. Det är inte så många år sedan som detta arbete gjordes, och läget har sedan dess inte väsentligen förändrats.

Herr Ernulf nämnde en annan utredning, som vi i Björn Kjellins utredning sedermera fortsatte med. Vi lade fram förslag till en försöksverksamhet. Herr Ernulf säger att det blev väldigt dyrt, det skulle ha kostat 45 miljoner kronor, och det var naturligtvis orealistiskt, menar herr Ernulf. Ja, 45 miljoner är ju en siffra som man kan rygga tillbaka inför. Det gällde emellertid en totalt upplagd verksamhet i en av Sveriges medelstora städer och den skulle sträcka sig över åtta år. Det blir alltså cirka 5 miljoner kronor om året. Meningen var att bygga upp en försöksverksamhet över undervisningsväsendet, polis- och åklagarväsendet, socialvården m. m.

Detta var ett världsunikt uppslag. Man kan säga att det var orealistiskt att hoppas att få det igenom. Vi hade emellertid inte så stora förväntningar. Jag tror att det egentligen var fel på själva utgångsidén. Vi hade emellertid fått idén, den var godkänd av riksdagen och den förvaltades på det sätt som jag nu beskriver. Jag tror att det var omöjligt att realisera den, ty även om det skulle ha gått att genomföra den i en stad, skulle den inte ha kunnat appliceras över hela landet, så ambitiöst upplagd som den var. Det var emellertid ett försök, en modell. Sveriges förnämsta expertis på statistik m. m. var inkopplad på detta försök, och det uppslaget kommer att ha sitt intresse både i den svenska och den internationella diskussionen om dessa frågor.

Fältet är nog, som jag nyss sade, ganska väl genomplöjt på utredningsplanet. Orsakerna till den ökande brottsligheten i världens alla stora

centra är delvis väl synliga och kända. Jag tror att det i Sverige nu i första hand gäller verkställighet och inte att begära nya utredningar. Jag kan verkligen inte finna att utskottsmajoriteten i denna fråga har visat på några nya vägar.

Häri instämde fru Wallentheim (s).

Fröken MATTSON (s):

Herr talman! Det var närmast herr Arvidson som fick mig att begära ordet.

Herr Arvidson erinrade om de debatter som vi haft i första lagutskottet under de år som herr Arvidson och jag tillsammans har suttit där och då vi ofta har haft att behandla motioner av liknande art som den vi just nu diskuterar. Därvid hänvisade man enligt herr Arvidson först till att man väntade en ny brottsbalk och sedan till att man först måste avvakta och se hur denna verkade innan man kunde vidta några åtgärder.

Jag tror att det resonemang som förts i dag ganska tydligt visar att det är omöjligt, hur gärna man än önskar det, att samtidigt som man förbereder en ny lagstiftning kunna få statsmakterna att satsa de ytterligare ekonomiska resurser som behövs på detta vida fält för att få en bättre ordning till stånd.

Både herr Ferdinand Nilsson och herr Arvidson var, såvitt jag kan erinra mig, med när vi diskuterade brottsbalken. Vi höll på ett helt år med våra diskussioner. Vi vet att det arbete som ligger bakom förslaget till brottsbalken hade pågått under många år av engagerade och initierade experter och att det förslag som så småningom antagits har blivit ändrat i vissa väsentliga avseenden när det gäller den fakultativa frivärningen, halvtiden osv. Samtidigt har vi i budgetförslaget kunnat se hur justitieministern, justitiedepartementet, polisväsendet, frivården, skyddskonstlerväsendet så sakta har hunnit ikapp den nya lagstiftningen så att vi nu bör-

Ang. rättsvården

Jar skönja ett ekonomiskt mönster för våra möjligheter att förverkliga de principer som ligger bakom brottsbalken. Samma sak gäller i fråga om eftervårdshotell för ungdom osv. Jag tror, herr talman, att det vore synnerligen olyckligt att sätta sig ned i en parlamentarisk utredning och om igen diskutera mål och medel, eftersom detta redan är gjort och medlen nu börjar att strömma till.

Jag yrkar i likhet med herr Svedberg och herr Larfors bifall till reservationen 1.

Herr Ernulf har lämnat en blank reservation. Jag skulle väldigt gärna ha velat se hans reservation i skrift, ty jag är inte riktigt klar över var herr Ernulf egentligen står. Den ena gången tycker jag att herr Ernulf helt delar reservanternas uppfattning samtidigt som jag en annan gång får ett intryck av att herr Ernulf lika gärna kunde ha tillhört utskottsmajoriteten.

Herr Ernulf talar utifrån sin erfarenhet som domare, som den som har tangerat detta problem i praktisk verksamhet. Redan i dag finns en lång rad åtgärder som kan vidtagas utan någon som helst utredning. De initiativ som här har diskuterats och skisserats har redan diskuterats och håller på att diskuteras bland den långa rad av medborgare som frivilligt eller å tjänstens vägnar och som brinnande av intresse för dessa frågor vill föra utvecklingen framåt. Jag tror därför, herr Ernulf, att någon skrivelse till Kungl. Maj:t om utredning i någon form absolut icke är nödvändig. Herr Ernulf skulle därför mycket lugnt ha kunnat biträda reservationen 1.

Med detta ber jag, herr talman, att få sälla mig till dem som har yrkat bifall till den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen 1.

Herr ERNULF (fp) kort genmäle:

Herr talman! På fröken Mattsons direkta begäran att jag skulle motivera

min blanka reservation vill jag hänvisa till att jag gjorde det i mitt förra anförande. Jag talade där om att det i första hand var en fråga av formell natur då jag ansåg att utskottets hemställan inte var fullt adekvat och att jag i övrigt något ville nyansera min ståndpunkt — och den har jag ju lagt fram i mitt anförande, som jag inte här skall upprepa. Jag kan bara hänvisa fröken Mattson att ta del av protokollet när det blir färdigställt.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Herr Larfors hänvisade till att vi har 1967 års polisutredning, och det är alldeles riktigt. Enligt direktiven bör den utredningens uppgifter i första hand avse polisledningens samt de kamerala och kanslibetonade funktionerna inom polisdistrikten. I många fall kan dock en centralisering av ytterligare uppgifter övervägas. Det är väsentligen en utredning med administrativa uppgifter. Den kanske skulle kunna ha en indirekt betydelse för de problem som vi diskuterar här, så till vida som en förbättrad organisation givetvis har sitt värde exempelvis beträffande vad vi diskuterade i går, nämligen frågan om möjligheten att i katastrofall disponera om poliser mellan distrikt osv. För ordningspolisens och undersökningspolisens uppgifter ger den knappast någonting, såvitt jag kan förstå.

Till fröken Mattson vill jag i all sammanhet säga att jag förstår att hon menar att här görs ett gott och bra arbete och att det bara är att vänta på resultatet. Jag skulle också tycka så, fröken Mattson, om inte statistiken är från år visade att brottsutvecklingen bara blir sämre och sämre. Därför behövs det rätt goda nerver för att sitta med armarna i kors och bara vänta på att en nådig regering skall klara allting. Riksdagen får väl ändå säga att den inte tycker att allting är bra, utan att något måste göras.

Ang. rättsvården

Herr LARFORS (s):

Herr talman! 1967 års polisutredning syftar givetvis till en effektivare polisorganisation, innebärande bättre möjligheter för polisen att utföra sitt arbete, vilket i sin tur bör leda till att upplklaringsprocenten kan bli högre. Det problem vi nu diskuterar måste då komma närmare sin lösning.

Herr ARVIDSON (h):

Herr talman! Eftersom fröken Mattson påstod att det var jag som uppkallade henne i talarstolen, får jag väl svara henne.

Det är alldeles riktigt att jag var med när vi fick igenom den nya brottsbalken. Jag var en av dem som från lalarstolen — om jag inte tar fel var det också herr Ahlkvist och herr Alexanderson samt dessutom någon från centerpartiet — bugade sig för justitieministern och berömde detta fina arbete. Så långt är vi överens.

Vi var i London också, fröken Mattson och jag, och studerade inför den nya brottsbalken. I lagutskottet har det, som jag erinrade om i mitt föregående anförande, så ofta sagts att vi skulle vänta på den nya brottsbalken och där efter att vi skulle vänta och se hur den verkade. Detta tyckte jag var litet underligt och frågade därför hur länge vi egentligen skulle vänta.

Fröken MATTSON (s):

Herr talman! Jag tror att det vore förfärligt olyckligt om den svenska allmänheten av denna debatt, och då särskilt av herr Nilssons inlägg, får det intrycket att vi bildligt talat sitter med armarna i kors. Det vi har velat peka på är verkligen att här finns det intresse för frågorna, här diskuteras de och här försiggår en lång rad utredningar. Både vi inom riksdagshuset och de som finns utanför är engagerade av dessa problem. Det är ett sådant intryck man bör få av vår debatt och inte att vi helt

likgiltigt står vid sidan och låter allt passera. Förhållandet är precis tvärtom.

Herr SVEDBERG, ERIK, (s):

Herr talman! Jag skulle än en gång vilja erinra om att vad motionärerna syftar till och anser skulle kunna råda bot på brottsligheten är en samlande utredning, som skulle ta hand om de utredningar som pågår och samordna dem. Man kunde nästan säga att den skulle utreda utredningarna.

Herr Ernulf sade att han kanske ändå inte trodde att denna utredning skulle vara någon verklig lösning. I utskottsutlåtandet, som jag tror att herr Ernulf har varit med om att skriva, heter det i klämman att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t såsom sin mening giva till känna olika åtgärder som herr Ernulf redogjorde för. Jag vill då påpeka att det i utskottsutlåtandets kläm även heter att riksdagen måtte bifalla de förevarande motionerna. Herr Ernulf är visst utsatt för viss personlighetsklyvning just i detta fall.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Jag vill endast konstatera att man får höra mycket tal om — jag fäste mig särskilt vid fröken Mattsons formulering — att det vore tråkigt om allmänheten ansåg att man inom riksdagen satt med armarna i kors. Allmänheten har, fröken Mattson, en bestämd erfarenhet av brottsutvecklingen. Allmänheten lider av den och har den bestämda känslan att någonting måste göras.

Denna fråga är ingen partifråga, utan fröken Mattsons valmän och mina har precis samma inställning. De vill ha lag och ordning här i landet. De är dock inte lika tålmodiga och tror inte att förhållandena blir bättre om vi bara sitter och väntar. De menar nog att deras representanter skall kunna säga ifrån att det inte får fortsätta på det här sättet.

Ang. kommunernas ansvar för den enskildes personliga omvårdnad

Herr Erik Svedberg försöker ideligen säga att det är ett enda medel som motionärerna avser. Nej, herr Erik Svedberg, men man kan inte uppta alla medel i en motion. Man får ta upp en sak i sänder. Var säker på att vi återkommer.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr förste vice talmannen enligt därunder framkomna yrkanden propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på godkännande av den av herr Erik Svedberg m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Svedberg, Erik*, begärde voting, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 36, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den av herr Erik Svedberg m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstade för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Svedberg, Erik*, begärde rösträkning, verkställdes nu voting medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 47;

Nej — 60.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Föredrogos ånyo andra lagutskottets utlåtanden:

nr 35, i anledning av motion angående tilläggs sjukpenningen vid barns-börd; och

nr 36, i anledning av motion om frivillig sjukpenningförsäkring för ålderspensionärer.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Ang. kommunernas ansvar för den enskildes personliga omvårdnad

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 och 6 §§ lagen den 4 januari 1956 (nr 2) om socialhjälp, jämte i ämnet väckta motioner.

Genom en den 8 mars 1968 dagtecknad proposition, nr 74, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden, föreslagit riksdagen att antaga i utlåtandet infört förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 och 6 §§ lagen den 4 januari 1956 (nr 2) om socialhjälp.

I propositionen hade föreslagits vissa ändringar i socialhjälpslagen för att klarlägga kommunernas ansvar för den enskildes personliga omvårdnad. I 1 § föresloges en bestämmelse av innebörd, att kommun skulle tillse, att den som vistades i kommunen finge den omvårdnad, som med hänsyn till hans behov och förhållanden i övrigt kunde anses tillfredsställande. Samtidigt hade föreslagits ett tillägg till 6 § som fastslog, att socialnämnderna vore skyldiga att skaffa sig kännedom om de en-

Ang. kommunernas ansvar för den enskildes personliga omvårdnad

skildas behov av omvårdnad och verka för att detta bleve tillgodosett.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat de i anledning av propositionen väckta motionerna I: 794, av herr *Blomquist*, samt II: 1092, av herr *Wiklund* i Stockholm.

I motionen I: 794 hade anhållits, att riksdagen måtte bifalla Kungl. Maj:ts proposition nr 74 med de ändringar i 6 § lagförslaget, som angivits i motionen. Enligt motionären borde det av lagtexten klart framgå, att socialnämndens skyldigheter beträffande den personliga omvårdnaden gällde i den mån skyldigheterna icke åvilade annat organ hos kommunen. Dessutom ansåg motionären, att en föreskrift borde givas om att socialnämnden skulle samarbeta med övriga organ på området.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt,

A. att riksdagen med avslag på motionen I: 794 måtte antaga det genom förevarande proposition nr 74 framförda lagförslaget; samt

B. att motionen II: 1092 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade anförts av herr *Blomquist* (h), som dock ej antytt sin mening.

Herr **BLOMQUIST** (h):

Herr talman! Motiveringen till proposition 74 är att vi behöver fastare mark att stå på när det gäller kommunernas ansvar för och hjälp åt de handikappade. De nu föreslagna ändringarna av socialhjälpslagens 1 och 6 §§ bör kunna accepteras som en framkomlig väg i detta avseende.

Men nog har det hela en prägel av provisorium över sig. På flera ställen i utskottsutlåtandet markeras det att man ser fram mot den dag då vi på allvar får ta itu med frågan om en gemensam vårdlagstiftning. Den utredning som nu arbetar med denna fråga skall givetvis syssla även med den problematik som proposition 44 vill lösa.

Departementschefen har inte velat gå djupare in i frågorna om kompetens och ansvarsfördelning olika myndigheter emellan. Han hyser i stället förhoppningar att allt skall bli bra tack vare god vilja och starkt ansvarsmedvetande hos kommunerna. Dessutom tänker han ge socialstyrelsen order att utarbeta anvisningar och vara på allt sätt hjälpsam. Fattas bara annat för resten!

Jag har, herr talman, i utskottet med anledning av min motion hävdad att det hade varit av värde för huvudmännen om lagtexten blivit mer distinkt utformad och klarare avgränsad i frågor om kompetens. Jag avser då såväl kompetensen gentemot landsting och stat som kompetensen kommunala nämnder emellan i handläggningen just av omvårdnadsfrågorna. Jag har också framhållit vikten av att man inte genom denna ändrade lag reser svårigheter för de kommuner som redan skapat vettiga organisatoriska former för den personliga omvårdnadens olika områden.

Herr talman! Utskottet har tagit upp dessa frågor i sin skrivning, och jag vill därför inskränka mig till att liksom departementschefen vara förhoppningsfull. Mitt hopp står då främst till att socialstyrelsen i sina anvisningar måtte klargöra de frågeställningar jag aktualiserat.

Med det anförda, herr talman, yrkar jag bifall till andra lagutskottets utlåtande nr 38.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Vid förnyad föredragning av andra lagutskottets utlåtande nr 42, i anledning av motioner angående rätten till sjukpenning vid utlandsresa, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av tredje lagutskottets utlåtande nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition

Om framflyttning av den för tillämpning av ensittarlagen avgörande tidpunkten

med förslag till lag angående ändring i lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom, m. m. jämte motioner i ämnet, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om framflyttning av den för tillämpning av ensittarlagen avgörande tidpunkten

Föredrogs ånyo tredje lagutskottets utlåtande nr 42, i anledning av motion om framflyttning av den för tillämpning av ensittarlagen avgörande tidpunkten.

Tredje lagutskottet hade behandlat en inom riksdagens andra kammare väckt och till lagutskott hänvisad motion, nr 891, av fru *Löfqvist m. fl.*, i vilken motion anhållits, att riksdagen för sin del måtte antaga i motionen infört förslag till lag angående ändring av 1 § ensittarlagen, vilket förslag avsåg, att den för tillämpning av ensittarlagen avgörande tidpunkten skulle framflyttas till den 1 januari 1948.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att motionen II: 891 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herr *Johansson* i Torp (s) och herr *Nyberg* (fp), fru *Torbrink* (s) samt herr *Svenning* (s), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen i anledning av motionen II: 891 för sin del måtte antaga i reservationen infört förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 18 juni 1925 (nr 334) om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område.

Herr **KARLSSON, HELGE**, (s):

Herr talman! Tredje lagutskottets utlåtande nr 42, som vi nu skall behandla, är föranlett av en motion i andra kam-

maren. I motionen yrkas på ändring av 1 § lagen den 18 juni 1925 om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område, den s. k. ensittarlagen.

Alltsedan ensittarlagens tillkomst år 1918 har förslag om framflyttning av tidsgränsen i 1 § framförts motionsvägen av ledamöter i riksdagen. Motiven har ständigt varit desamma, nämligen rent sociala skäl.

Senast denna fråga behandlades var under förra året då Kungl. Maj:t i proposition nr 144 föreslog ändring av ensittarlagens 1 § på så sätt att inlösningsmöjlighet för nyttjanderättshavare skulle föreligga om han på marken hade bostad uppförd den 1 januari 1928. Enligt den tidigare bestämmelsen var tidpunkten den 1 januari 1919. I ett motionspar väckt i anledning av propositionen yrkades på att tidpunkten skulle framflyttas till den 1 januari 1948.

Enligt tredje lagutskottets utlåtande nr 57 år 1967 skulle en framflyttning av tiden från den 1 januari 1919 till den 1 januari 1928 innebära att ytterligare ungefär 2 000 nyttjanderättshavare skulle få inlösningsmöjlighet till sina fastigheter. Men obestriddligen har även efter år 1928 många husägare träffat avtal med jordägare om upplåtelse av mark, och dessa husägare kan med nuvarande lagstiftning inte åberopa rätt att såsom nyttjanderättshavare inlösa den mark på vilken de har sina bostäder uppförda.

I sitt utlåtande år 1967 angav utskottet framför allt två skäl varför man inte ville framflytta nyttjanderättshavarens lösningsrätt till den 1 januari 1948. Som ett första skäl angavs att det är ett mycket ringa antal personer som skulle bli berörda därest man flyttade uppsägningsrätten fram till år 1948. Det skulle innebära att mellan år 1928 och år 1948 en mycket liten del haft mark under dessa betingelser.

Det andra skälet som anges i utlåtandet är att man har aviserat att det skulle bli vissa ändringar i arrendela-

Om framflyttning av den för tillämpning av ensittarlagen avgörande tidpunkten. Nu kan jag inte förstå vad arrendelagen och den s. k. ensittarlagen har med varandra att göra i de fallen. I lagrådsremissen, som avgavs i anledning av proposition 144, säger också departementschefen följande: »Även om den föreslagna reformen av arrendelagstiftningen innebär en betydande förbättring av bostadsarrendatorernas rättsställning i förhållande till vad som f. n. gäller, kan det knappast göras gällande att skälen för en utvidgad rätt till inlösen vid äldre nyttjanderätter därigenom bortfaller helt. Det är först genom rätten till inlösen som nyttjanderättsinnehavarna får ett fullständigt skydd mot att behöva lämna det hem de skapat åt sig. Även bortsett från trygghetssynpunkten måste det framstå som betydelsefullt för de berörda arrendatorerna att kunna bli ägare till den mark där deras bostadshus ligger och sålunda göra sig helt oberoende av jordägaren.

På grund av vad sålunda anförts finner jag i likhet med kommittén övervägande skäl tala för att den i 1 § ensittarlagen angivna tidpunkten den 1 januari 1919 flyttas fram.» Riksdagen beslöt att framflytta tidpunkten till 1928.

I föregående ärende, som vi behandlade för bara några minuter sedan, har vi antagit vissa ändringar i arrendelagstiftningen. Men jag kan inte finna att de här berörda arrendatorerna har någon som helst inlösningsmöjlighet tack vare dessa ändringar. Fortfarande sitter de med sina hus på ofri grund. Jag tycker inte att det är skäligt med hänsyn till att dem bör lämnas samma rättskydd som dem som hade sin mark före 1928.

Som jag tidigare nämnt har i anledning av detta ärende avlämnats en motion i andra kammaren, och det finns även en reservation till utskottsutlåtandet. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till denna reservation. Jag anser att ett bifall därtill ger den enda möjligheten för dessa markägare att få sin rättsställning bekräftad.

Herr ALEXANDERSON (fp):

Herr talman! Som herr Helge Karlsson nämnde har den fråga som behandlas i detta utskottsutlåtande ett visst samband med näst föregående ärende så till vida som det lagförslag vi nyss antagit är avsett att bl. a. råda bot på de olägenheter som motionärerna i nu förevarande ärende har påtalat, även om lösningen sker efter olika linjer. Det är sant att förslaget om arrendelagens ändring inte medför någon rätt till inlösen, men det väsentliga är ju att arrendatorerna inte i allmänhet kommer att befara att arrendeavtalet skall upphöra och att de blir skyldiga att flytta sitt hus utan att de får behålla det på marken enligt ungefär de villkor som de från början har avtalat.

Den s. k. ensittarlagen kom till 1918 och avsåg att lösa ett på den tiden mycket påtagligt bostadssocialt problem, nämligen att säkra bostäderna för det stora antal personer som bodde i hus uppförda på ofri grund. Under vissa villkor tillerkändes dem rätt att lösa in den mark som huset var byggt på. Den reformen var avsedd som en engångsoperation. Den gällde bara hus som var uppförda redan 1918, och det har inte varit meningen att man efter hand skulle flytta fram denna tidpunkt. Yrkanden i sådan riktning har vid flera tillfällen framställts men behandlats mycket restriktivt. Skälet härtill är framför allt att fastighetsägarna med säkerhet skulle bli ovilliga att upplåta mark med nyttjanderätt för bebyggelse, om de riskerar att innehavaren senare får rätt att lösa in marken. På det sättet skulle också fastighetsbildningar lätt uppstå som inte uppfyller de intentioner vilka eljest tillgodoses vid samhällelig planering. Några mindre avsteg från denna restriktivitet har emellertid gjorts. Tidpunkten framflyttades först till 1919 — det skedde år 1925 — och efter en utredning beslöt riksdagen så sent som i fjol att tidpunkten skulle framflyttas till den 1 januari 1928. Den tidpunkten sammanfaller

Om framflyttning av den för tillämpning av ensittarlagen avgörande tidpunkten

med den nu gällande jorddelningslagens ikraftträdande. Samtidigt beslöts emellertid att lagen efter en viss övergångstid skulle helt upphöra att gälla, och man hänvisade till att avsikten var att på andra vägar stärka bostadsarrendatorernas ställning, och det har ju skett genom det nyss fattade beslutet.

I förarbetena till 1967 års ändring av ensittarlagen uttalades stor tveksamhet mot en framflyttning av tidpunkten över huvud taget. Flera röster höjdes mot en sådan ändring och bara någon enstaka remissinstans talade för en längre framflyttning än den som sedan beslöts av riksdagen. De nu aktuella motionsyrkandena framfördes även i fjol. I detta ärende förelåg, av vilket skäl vet jag inte riktigt, en för nuvarande förhållanden ovanligt skarp skillnad mellan kamrarna. Lagutskottet förordade i detta fall propositionen med reservation av endast en ledamot, och första kammaren biföll utan votering detta yrkande. I andra kammaren segrade emellertid motionen, men efter sammanjämkning beslöt riksdagen slutligen i enlighet med propositionsförslaget.

Även nu är skillnaden mellan kamrarnas ståndpunkter i denna fråga påtaglig. Någon motion har inte väckts i första kammaren, och inte heller har någon av utskottsledamöterna från denna kammare reserverat sig.

Som utskottet har påpekat är skälen mot motionsförslaget ännu starkare nu än i fjol, eftersom lagstiftningen till skydd för bostadsarrendatorernas ställning nu kan anses genomförd.

Jag ber således, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Under detta anförande hade herr talman infunnit sig och övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr **KARLSSON, HELGE**, (s):

Herr talman! Jag vill till herr Alexanderson säga att anledningen till att inte

någon ifrån denna kammare reserverat sig i utskottet kanske är ett olycksfall i arbetet. Men anledningen är också att vi velat vänta på vad som skulle föreslås beträffande arrendelagstiftningen. Nu erkänner herr Alexanderson att arrendelagstiftningen inte täcker det område det här gäller. Det finns alltså inte någon lösningsrätt enligt arrendelagstiftningen utan endast ett besittningsskydd som har förstärkts genom den nya lagstiftningen. Det innebär alltså helt andra saker än en lösningsrätt.

Jag finner således, herr talman, ingen anledning att ändra mitt förslag utan yrkar bifall till den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Herr **HANSSON** (s):

Herr talman! Denna fråga har, som herr Helge Karlsson här har redogjort för, behandlats i kammaren förra året i samband med propositionen i ämnet. Jag vill bara som suppleant i utskottet säga att jag finner det beklagligt att de beaktansvärda synpunkter som här framförts varken i fjol eller i år kunnat samla någon reservant från vår kammare.

Herr Alexandersons invändning om arrendelagen som finns inskriven i utskottets utlåtande finner jag i likhet med herr Karlsson vara mindre bärande. Denna lagstiftning har precis samma verkan för de arrendatorer som fick hjälp i och med riksdagens beslut i fjol och som hade bostad före år 1928, och då kan man kanske knappast förstå, varför det skulle bli någon skillnad för dem som nu berörs i årets motion.

Jag vill med dessa ord bara söka fästa kammarens uppmärksamhet på att detta är en fråga som förtjänat betydligt mer intresse från första kammarens sida än som skett då ärendet behandlades vid förra årets riksdag.

Jag biträder herr Karlssons yrkande om bifall till reservationen.

Herr ALEXANDERSON (fp):

Herr talman! I anledning av herr Karlssons senaste anförande vill jag säga att jag inte tror att någon vid fjolårets behandling av denna fråga hade någon tanke på att ändringarna i arrendelagstiftningen skulle leda till någon inlösningsrätt. Det väsentliga är att vederbörande får behålla sin rätt till den bostad han har. De verkligt svåra olägenheter som man tidigare åberopat och som det finns allt skäl att ingripa emot består i att när vederbörande blir uppsagd får han inte längre ha kvar sin stuga på den mark det är fråga om, utan han blir tvungen att riva eller flytta den. Dessa olägenheter har undanröjts genom den nya arrendelagstiftningen.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen jämlikt föreliggande yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att ha varit upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Karlsson, Helge*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad tredje lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 42, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning.

Ang. skolans arbetstider

Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Karlsson, Helge*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 86;

Nej — 16.

Därjämte hade 61 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av jordbruksutskottets utlåtande nr 27, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade former för reglering av priserna på fisk, m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo utrikesutskottets utlåtande nr 5, i anledning av motioner om stöd åt befrielseerörelserna i de portugisiska kolonierna och åt visst uppbyggnadsarbete i portugisiska Guinea.

Vad utskottet i detta utlåtande hemställt bifölls.

Ang. skolans arbetstider

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 107, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående skolans arbetstider jämte motioner.

I propositionen nr 64 hade Kungl. Maj:t, under åberopande av utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden för den 8 mars 1968, föreslagit riksdagen att besluta, att för skolväsendet och lärarutbildningsanstalterna i den utsträckning, som angivits i statsrådsprotokollet, från och med den 1 juli 1968 skulle gälla ett läsår om 40 veckor (280 dagar) och — med en övergångstid om två år — femdagars skolarbetsvecka. I det föreslagna läsåret förutsattes ingå bland annat 4—8 friluftstider.

Ang. skolans arbetstider

dagar, 10 lovdagar och 5 studiedagar. Lektionstiden förutsattes bliva 40 minuter, dock att inom yrkesskolans övervägande praktiskt inriktade undervisning en lektionslängd om 60 minuter skulle bibehållas. De skolformer som berördes av reformen var främst grundskolan, folkskolan, realskolan, flickskolan, fackskolan, gymnasiet, yrkesskolan inberäknat lantbrukets och skogsbrukets yrkesskolor, sjuksköterskeskolorna och specialskolan samt lärarutbildningsanstalterna. Övergången till de nya lärotiderna förutsattes genomförd under en tvåårig övergångstid.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat

dels de likalydande motionerna I: 829, av herr *Lidgard* och fröken *Stenberg*, samt II: 1072, av herrar *Turesson* och *Nordstrandh*, vari hemställdes, att riksdagen måtte fastställa läsårets längd till 39 veckor genom att minska antalet lov- och friluftsdagar,

dels de likalydande motionerna I: 830, av herr *Wirtén m. fl.*, samt II: 1070, av herr *Källstad* och fru *Frænkel*, vari yrkats, att riksdagen skulle besluta att för skolväsendet med de undantag propositionen angivit fastställa antalet lovdagar till 12, att för grundskola, gymnasium och fackskola fastställa antalet friluftsdagar till 6, att uttala, att de skolhygieniska verkningarna för elever och lärare till följd av införandet av femdagarsveckan borde ytterligare undersökas samt att man vid statens vuxengymnasier borde hava samma möjligheter att tillämpa femdagarsvecka som vid folkhögskolorna,

dels de likalydande motionerna I: 831, av herr *Wirtén m. fl.*, och II: 1073, av herr *Westberg m. fl.*, vari föreslagits, att riksdagen skulle besluta om en lektionstid om 40 minuter som grundläggande tidsenhet inom hela undervisningsväsendet,

dels motionen II: 1023, av fru *Ryding m. fl.*, vari hemställdes, att riksdagen måtte besluta godkänna förslagen i pro-

positionen med den ändringen, att 39 veckors läsår bibehölles även vid genomförandet av 5-dagarsveckan i skolorna,

dels ock motionen II: 1071, av herr *Nilsson* i Tvärålund, vari anhållits, att riksdagen måtte uttala att, i den mån det vore nödvändigt för undervisningen, placeringen av läsåret under kalenderåret vid lantbruksskolor borde kunna anpassas till vegetationsperioden på sådant sätt, att undervisningen på bästa sätt tillgodosåges.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på återopade grunder hemställt,

1. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 829 och II: 1072 samt II: 1023 måtte besluta, att för skolväsendet och lärarutbildningsanstalterna i den utsträckning, som angivits i statsrådsprotokollet, från och med den 1 juli 1968 skulle gälla ett läsår om 40 veckor (280 dagar) och — med en övergångstid om två år — femdagars skolarbetsvecka,

2. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 830 och II: 1070, i vad de avsåge undersökning av de skolhygieniska verkningarna av införandet av femdagarsvecka,

3. att riksdagen i anledning av motionerna I: 830 och II: 1070, i vad de avsåge tillämpning av femdagarsvecka vid statens skolor för vuxna, måtte giva Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört,

4. att riksdagen i anledning av motionerna I: 831 och II: 1073, om en grundläggande tidsenhet för lektionerna inom hela undervisningsväsendet, måtte giva Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört,

5. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 830 och II: 1070, i vad de avsåge antalet lov- och friluftsdagar,

6. att riksdagen med bifall till motionen II: 1071 måtte uttala, att lantbruksskolornas läsår, i den mån det vore nödvändigt för undervisningen, borde an-

passas till vegetationsperioden så att undervisningen på bästa sätt tillgodosåges.

Reservationer hade anförts, utom av annan,

1) beträffande skolårets längd, av herrar *Virgin* (h), *Kaijser* (h), *Wallmark* (h), *Turesson* (h) och *Nordstrandh* (h), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under 1 hemställa, att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna I: 829 och II: 1072 samt II: 1023 måtte besluta, att för skolväsendet och lärarutbildningsanstalterna i den utsträckning, som angivits i statsrådsprotokollet, från och med den 1 juli 1968 skulle gälla ett läsår om 39 veckor (273 dagar) och — med en övergångstid om två år — femdagars skolarbetsvecka;

2) beträffande en grundläggande tidsenhet för lektionerna inom hela undervisningsväsendet, av herr *Wirtén* (fp), vilken likväl ej antytt sin åsikt.

Herr **KAIJSER** (h):

Herr talman! I utskottsutlåtandet behandlas tre frågor angående undervisningstidens längd. Man föreslår införande av femdagarsvecka, lektionstimmar på 40 minuter och ett skolår om 40 veckor. Beträffande den sistnämnda frågan finns en reservation med förslag att skolåret skall vara 39 veckor. Jag har anslutit mig till denna reservation. Det är egentligen svårt för mig att göra detta, eftersom många remissinstanser uttalar sig för det ena eller det andra av dessa alternativ. Svenska skolläkarföreningen uttalar sig t. ex. särskilt starkt för ett skolår på 40 veckor.

Jag har ändå ansett mig kunna gå med på reservationens uppfattning om lämpligheten av ett skolår på 39 veckor, framför allt av tre skäl. För det första har ett stort antal av remissinstanserna förordat det kortare skolåret.

Ang. skolans arbetstider

22 remissinstanser som avgivit yttrande till departementet föreslår detta, medan 25 förordar ett skolår på 40 veckor. Bland de remissinstanser som förordar ett skolår på 39 veckor finns Målsmännens riksförbund, vilket jag alldeles särskilt har beaktat.

Av de yttranden som avgivits till skolöverstyrelsen förordar 58 ett skolår på 40 veckor, medan 79 yttranden rekommenderar det kortare skolåret.

En hel del av eleverna i skolan skall ju praktisera under sommaren, och anmärkningsvärt nog förordas 39 veckors skolår i ett stort antal av arbetsmarknadens remissvar. Jag kan nämna att LO, SACO och TCO rekommenderar det. I sådana här frågor har det många gånger varit så att experterna har haft mest sinne för barnen och familjerna, medan arbetsmarknadens företrädare har haft en annan syn. Jag har ändå kunnat ansluta mig till arbetsmarknadsparternas syn i detta sammanhang därför att framför allt, som jag nämnde, Målsmännens riksförbund har anslutit sig till den.

En annan sak som gjort att jag har kunnat ansluta mig till förslaget om 39 veckors skolår är av helt personligt slag. Jag minns från min egen skoltid hur kolossalt stort värde man satte på det långa sommarlovet. På den tiden hade vi inte femdagarsvecka med tvådagarsledighet. Vi hade t. o. m. läxor över helgerna. Femdagarsveckan med tvådagarsledighet innebär såvitt jag kan förstå möjlighet för eleverna att vila en del under själva skolåret, men jag tror att det fortfarande är av stort värde att ha ett långt sommarlov.

Det tredje skälet till att jag anser mig kunna följa förslaget om 39 veckors skolår är den försöksverksamhet som varit i gång på olika håll och efter vad man har erfarit inte har kunnat påvisa att det blivit sämre resultat därmed.

Av dessa skäl har jag ansett mig kunna följa reservationens förslag och ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen 1.

Ang. skolans arbetstider

Herr WIRTÉN (fp):

Herr talman! Efter en tioårig försöksverksamhet med femdagarsvecka i skolan och ett grundligt utredningsarbete skall riksdagen i dag ta ställning till proposition nr 64, vilken så gott som helt överensstämmer med skolarbets-tidsutredningens förslag. Att propositionen i den här frågan skulle få den utformning den fått var knappast svårt att förutse för den som tagit del av remissinstansernas yttranden, ty de har i stort sett tillstyrkt utredningens förslag. På en punkt har meningarna dock varit starkt delade, och det gäller arbetsårets längd. I det avseendet föreligger det också en reservation i utskottsutlåtandet, som herr Kaijser just har talat om.

För min del har jag i den här avvägningsfrågan funnit de starkaste skälen tala för 40-veckorsalternativet. Skolarbetet är i dag så krävande att det är nödvändigt att eleverna, utöver de fria lördagarna, får ett antal längre studie-uppehåll under läsårets gång för rekreation, samvaro med familjen eller för tillfälle till mer sammanhängande fördjupningsstudier för eleverna på de högre skolstadierna. De önskemålen är lättare att tillgodose med 40-veckorsalternativet, som rymmer tre lovdagar och två idrottsdagar mer än 39-veckorsalternativet. Vidare torde det gå lättare att banta yrkesskolornas arbetsår från 42 veckor till 40 än till 39 veckor.

Med anledning av en av de motioner som jag varit med om att avge i denna fråga har utskottet uttalat som sin mening att man har all anledning att med största uppmärksamhet iaktta de skolhygieniska effekterna av femdagarsveckan. Enligt min uppfattning går det även ur den synpunkten bättre att undvika negativa effekter av den komprimerade arbetsveckan med 40-veckorsalternativet som möjliggör att läsåret mer lättas upp med andningshål i form av flera lov- och friluftsdagar. Jag förmodar att utskottets talesman senare kommer att utveckla de här synpunkterna mer ingående, men jag har ändå

mycket kortfattat velat redovisa min ståndpunkt i denna fråga.

Vad beträffar det avsnitt i utskottsutlåtandet som behandlar den grundläggande tidsenheten för lektionerna inom undervisningsväsendet har jag avgivit en blank reservation, och jag skall, herr talman, i någon mån motivera varför jag gjort det.

Propositionen gör på den här punkten ett avsteg från utredningsförslaget. Jag tror för övrigt det är det enda avsteg därifrån som gjorts i propositionen. Utredningen har föreslagit — och remissinstanserna har instämt i det — att samma lektionsmodul skall gälla för skolsystemet i dess helhet, medan departementschefen däremot föreslår att undantag skall göras för den praktiskt inriktade yrkesutbildningen, där lektionstiden i propositionen föreslås bli 60 minuter. Departementschefen menar att samordningen av yrkesskolornas lektionstid får anstå till prövningen av förslaget från yrkesutbildningsberedningen. Vi har tyvärr fått bevittna hur yrkesskolan under den skolreformer-nas tid vi upplevt ständigt och jämt släpat efter på ett synnerligen olyckligt sätt, och här är alltså ett nytt exempel på det. En mångfald skäl talar för att yrkesskolan får samma lektionslängd som skolväsendet i övrigt. Låt mig exemplifiera några. Principiellt har det vid skilda tillfällen från olika håll deklarerats att yrkesskolan skall integreras i en organisatoriskt sammanhållen gymnasieskola. Med den målsättningen kan det inte vara rimligt att yrkesskolans elever i fråga om lektionstidens längd skall skiljas ut från kamraterna i skolsystemet i övrigt. Ett sådant förhållande kommer att framstå såsom ytterligt svårförståeligt för yrkesskoleleverna och kommer inte att verka utjämnande i värderingen av de tre gymnasiala skolformerna. Ur praktisk synpunkt är det naturligtvis oerhört fördelaktigt att ha samma lektionsmodul för alla skolformer inom skolsystemet. Det underlättar framför allt sambruk av lärare och lo-

kaler, och besvärande väntetider för elever och lärare går lättare att parera. Vidare kan det ifrågasättas om inte yrkesskolelevernas arbetsdagar blir alltför betungande när en arbetsvecka omfattande upp till 40 lektioner, varav en hel del med 60 minuters längd, skall pressas in på fem dagar. I det avseendet har visserligen propositionen pekat på möjligheten att göra begränsningar av veckotimantalet.

Utskottet säger sig i och för sig dela dessa synpunkter men menar med hänsyn till att en avkortning av ifrågavarande lektioner till 40 minuter kommer att medföra djupgående ingrepp i läroplanerna — vilket tydligen inte utredningen menat — att riksdagen inte nu kan besluta om enhetlig lektionslängd. Jag har haft viss förståelse för att en del justeringar av yrkesskolans läroplaner kan behövas och har därför inte fört fram något säryrkande, men jag har, herr talman, med det anförda velat understryka angelägenheten av att vi får samma lektionslängd i hela skolsystemet och att förslag härom framlägges snarast möjligt. Det vore olyckligt om yrkesskolan skulle få vänta en bit in på 1970-talet på den reformen. Min förhoppning är därför att det skall gå att klara denna fråga under den utmäta övergångstiden, dvs. fram till den 1 juli 1970.

Herr **MÄRTENSSON** (s):

Herr talman! Jag skall lugna kamraren med att jag inte kommer att följa herr Wirténs eventuella förhoppning om att längre utveckla denna fråga. Jag behöver inte göra det därför att herr Wirtén själv i sitt anförande har anslutit sig till utskottsmajoritetens yttrande beträffande 40 skolveckor. Det råder i stort sett enighet härom. Remissinstanserna har visserligen varit delade. Herr Kaijser har påpekat — det vill jag gärna understryka — att bland de instanser som har förordat 39 veckor finns intresseorganisationer på arbetsmarkna-

den. Bland dem som förordar 40 veckor märker man — det vill jag understryka — skolöverstyrelsen, universitetskanslersämbetet, de förutvarande social- och medicinalstyrelserna, Stadsförbundet, Landstingsförbundet och, som herr Kaijser mycket riktigt påpekat, även Svenska skolläkarföreningen.

Bakom förslaget om femdagarsvecka har legat det förhållandet att undervisning och utbildning anses böra anpassas till och samordnas med förändringarna i samhället. Vad som är väsentligt när det har gällt att ta ställning till detta är vad som betonats i propositionen, nämligen att man vid bestämmande av skolans arbetstider måste ta hänsyn till elevernas bästa, deras hälsoutveckling, omvårdnad osv.

Utskottet har för sin del funnit sig kunna ansluta sig till vad propositionen anfört i detta avseende. Jag skall inte gå in på frågan om antalet minuter per lektion; utskottet har ju här uttalat att det har förståelse för den uppfattningen att lektionstiden bör vara lika lång i en yrkesskola som i andra skolor.

Som utskottet också anför kan det bli fråga om och blir väl också fråga om djupgående ingrepp i läroplanerna, om man skall reducera lektionstiden från 60 till 40 minuter. I propositionen nämnes att när man nu gör en översyn av yrkesberedningens utlåtande kommer den här frågan att bli föremål för prövning. Detta vill jag gärna understryka.

Herr talman! Med detta korta anförande hemställer jag om bifall till utskottets förslag.

Fröken **STENBERG** (h):

Herr talman! Efter att ha lyssnat till statsutskottets ärade talesman vill jag som motionär bara i korthet erinra om att enighet har rått inom skolarbetsutredningen beträffande femdagarsveckan, samordnat läsår, lektionstidens längd, arbetsdagens utformning och det totala antalet schemalagda lektioner och arbetsdagar. Men i fråga om läs-

Ang. skolans arbetstider

årets längd finns skilda meningar. Tre ledamöter föreslår med instämmande av fyra experter ett 39 veckors läsår efter mönster av den bedrivna försöksverksamheten, medan tre ledamöter föreslår ett 40 veckor långt läsår.

Det kanske återigen kan betonas att det är de stora organisationerna på arbetsmarknaden som genom sina representanter i skolarbetstidsutredningen anslutit sig till förslaget om 39 veckors läsår. Ställningstagandet var betingat av arbetsmarknadsmässiga och familjesociala skäl. Utredningens undersökningar har visat att standarden på skolundervisningen blir densamma vid såväl 39 som 40 veckors läsår. Utskottets ställningstagande innebär att till priset av en veckas förlängning av läsåret till 40 veckor erhålles fem lov- och friluftsdagar utöver dem i motionärernas och reservanternas förslag.

I försöksverksamheten har 39 veckors läsår tillämpats, och i ett särskilt yttrande av till utredningen knutna experter framhålles bl. a. att i samband med försöksverksamheten har det bedrivits pedagogiska, psykologiska, skolhygieniska och sociologiska undersökningar och att resultaten av dessa icke har givit stöd för en förlängning av läsåret till 40 veckor.

Beträffande semesterspridningen och läsårets längd har det också från experthåll framhållits att varje förlängning av läsåret kommer att medföra att ett ökat antal föräldrar kommer att få sin semester förlagd till tid då barnen går i skolan. Där kan man naturligtvis också anlägga en del samhällsekonomiska synpunkter.

Ja, herr talman, det skulle kunna finnas en hel del att tillägga, men tiden lider och herr Kaijser redogjorde ju för remissvaren till skolöverstyrelsen. Jag skulle möjligen kunna komplettera med remissvaren till utbildningsdepartementet. Dessa svar visade också enligt uppgift mycket delade uppfattningar med 25 remissvar för 40 veckor och 22 för 39 veckor.

Med det sagda ber jag att få ansluta mig till den reservation i vilken yrkas bifall till 39 veckors läsår.

Herr statsrådet MOBERG:

Herr talman! Jag vill först bara konstatera att denna mycket stora reform för skolans del har kunnat beslutas i stor enighet. Med anledning av reservanternas påpekanden vill jag här stryka under att huvudmotivet för departementschefen när han har stannat för de 40 veckorna är pedagogiska och framför allt medicinska synpunkter.

Jag vill nämna att Svenska skolläkarföreningen i sitt remissyttrande har ifrågasatt om det inte vore lämpligt att förlänga läsåret till 41 veckor. Så stor vikt fäster föreningen vid detta att det har varit avgörande för departementschefen i hans val mellan 39 veckor och 40 veckor.

Vad sedan gäller yrkesskolan, herr Wirtén, kan vi väl konstatera att förslaget på denna punkt i propositionen innebär ett väsentligt närmande mellan yrkesskolan och skolan i övrigt, eftersom vi nu får 40 veckor även i yrkesskolan, som ju f. n. har 42. Det herr Wirtén talar om är det tillstånd som vi hoppas kunna åstadkomma i den helt integrerade gymnasiala skolan eller mellanskolan, men det är en senare fråga.

Herr LARSSON, THORSTEN, (cp):

Herr talman! Jag skulle kunna avstå från att yttra mig i de allra flesta detaljfrågor här. Jag kan instämma med herr Wirtén och andra som här har uttalat sig om skolårets längd, alltså de 39 respektive 40 veckorna.

Vi anser från vårt håll att förslaget om 40 veckors läsår är det riktiga, och vi har stött detta förslag. Jag vill här även framhålla att man redan nu inom många skoldistrikt i mitt hemlän har bestämt sig för att, om vi i dag fattar detta beslut i riksdagen, redan instun-

dande hösttermin starta med den nya arbetstiden.

Den närmaste anledningen till att jag tog till orda är det område som nu senast statsrådet Moberg och herr Wirtén har diskuterat, nämligen yrkesskolan och en lektionstid på 60 minuter. Jag har, så här i elfte timmen kan jag säga, kommit underfund med att det blir rätt ansträngande arbetsdagar för yrkesskolans folk. Det har i vissa praktiska sammanhang inneburit en skolarbetsdag, som börjar klockan 7.10 på morgonen och slutar först klockan 18 på eftermiddagen. Det är naturligtvis väldigt svårt att acceptera detta, inte minst med tanke på dem som måste fara lång skolväg. Jag vill dock framhålla att anledningen till att vi inte reserverat oss är, som herr Wirtén sade, att vi tills vidare accepterar den skrivning som utskottet har. Utskottet pekar på möjligheterna för yrkesskolan att göra mindre begränsningar i veckotimtalet och därmed åstadkomma en lättnad i elevernas arbetsbörda. Jag tror att en förändring av läroplanen måste till här för att man så småningom skall kunna få rimliga arbetstider. Jag tycker att vi bör försöka ordna detta så snart som möjligt.

Detta problem måste alltså uppmärksammas och tas upp till lösning så snart ske kan. Om inte förr så när yrkesutbildningspropositionen kommer hoppas vi väl att det skall finnas en möjlighet att rätta till detta till en bättre tingens ordning.

Herr talman! Jag har inte något yrkande.

Herr MÅRTENSSON (s):

Herr talman! Jag kunde kanske avstått sedan statsrådet yttrat sig, men eftersom jag begärt ordet för replik vill jag i alla fall säga till fröken Stenberg, att vi nog har fäst mer avseende vid vad exempelvis skolöverstyrelsen och Svenska skolläkarföreningen sagt. Vi tycker att de yttrandena väger tyngre

än vad arbetsmarknadens parter anfört; för dem gäller det ju att tillgodose behovet av arbetskraft. Vad de först nämnda remissinstanserna betonat är ju att man måste ta hänsyn till elevens hälsa och möjligheter att tillgodogöra sig undervisningen.

Detta har varit det väsentliga för oss och givetvis också även för departementschefen.

Herr WIRTÉN (fp):

Herr talman! Statsrådet Moberg säger helt riktigt, att mitt påpekande gäller den integrerade yrkesskolan och att det därför blir en senare fråga när vi kan få samma lektionslängd för den skolformen som för skolsystemet i övrigt. Min undran gäller, herr statsråd, hur länge vi skall behöva vänta.

Jag hoppas att statsrådet delar de synpunkter jag anförde om motiven för samma lektionslängd i hela skolsystemet — jag tycker att de argumenten är så starka att de bör kunna driva fram en snabb reform i detta avseende.

Jag vill också påpeka, herr talman, att utredningen var beredd att direkt föreslå en sänkning av lektionstiden till 40 minuter, och på den punkten gjorde heller inga remissinstanser någon invändning.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner beträffande utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan komme att framställas först särskilt angående punkten 1 samt därefter särskilt rörande utskottets hemställan i övrigt.

I fråga om punkten 1, fortsatte herr talmannen, hade yrkats dels att utskottets hemställan skulle bifallas, dels ock att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr Virgin m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden

Ang. vidareutbildning av sjuksköterskor
och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Kaijser* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter givna varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 107 punkten 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr *Virgin* m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstningen genom uppresning; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Sedermera bifölls på gjord proposition vad utskottet i övrigt hemställt i detta utlåtande.

Ang. vidareutbildning av sjuksköterskor

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 108, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vidareutbildning av sjuksköterskor m. m. jämte motioner.

Sedan Kungl. Maj:t i propositionen nr 1 beräknat medel till vissa kostnader för vidareutbildning av sjuksköterskor m. m., hade Kungl. Maj:t i propositionen nr 66, under åberopande av utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden för den 15 mars 1968, föreslagit riksdagen att

1. godkänna de i statsrådsprotokollet förordade riktlinjerna för anordnande av vidareutbildning av sjuksköterskor,

2. godkänna vad i statsrådsprotokollet förordats angående statsbidrag till nämnda vidareutbildning,

3. besluta, att barnmorskeläroanstalterna, centralskolan för specialutbildning av barnsjuksköterskor och statens distriktssköterskeskola skulle upphöra den 1 juli 1969,

4. bemyndiga Kungl. Maj:t att träffa de avtal med landstingskommunerna och de landstingsfria städerna som erfordrades för avveckling av den under punkt 3 nämnda statliga utbildningen,

5. för budgetåret 1968/69 anvisa

a) till Barnmorskeläroanstalterna: Avlöningar ett förslagsanslag av 1 060 000 kronor,

b) till Barnmorskeläroanstalterna: Omkostnader ett förslagsanslag av 507 000 kronor,

c) till Utbildning av viss sjukvårdspersonal ett förslagsanslag av 747 000 kronor,

d) till Statens institut för högre utbildning av sjuksköterskor: Avlöningar ett förslagsanslag av 3 437 000 kronor,

e) till Statens institut för högre utbildning av sjuksköterskor: Omkostnader ett förslagsanslag av 5 796 000 kronor.

Enligt beslut av riksdagen år 1965 genomföres successivt från och med den 1 januari 1966 en ny studieordning för blivande sjuksköterskor. Den nya utbildningen omfattade en för alla elever gemensam grundutbildning, som på fem terminer ledde fram till legitimation. Efter grundutbildningen skulle finnas vidareutbildning avsedd att ge de kunskaper som erfordrades för vissa särskilda arbetsuppgifter. Den nu föreliggande propositionen behandlade den närmare utformningen av vidareutbildningen, vilken föresloges bliva anordnad inom nio olika områden och få en längd av en eller i vissa fall två terminer. Statsbidrag föresloges utgå med 20 000 kronor per termin och elevgrupp om 15 elever i heltidskurs. Den nya

vidareutbildningen avsåges börja i begränsad omfattning vårterminen 1969 för att sedan efter hand byggas ut.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat

dels de likalydande motionerna I: 838, av fru *Lilly Ohlsson m. fl.*, och II: 1082, av fru *Kristensson m. fl.*, vari hemställts, att riksdagen måtte besluta, att den i propositionen föreslagna vikariatstjänstgöringen under 4 veckor på barnmorskelinjen skulle ingå i den ordinarie utbildningen och förläggas till utbildningsanstaltens sjukhus samt att studiesociala förmåner skulle utgå under hela utbildningstiden, således under sammanlagt 50 veckor,

dels de likalydande motionerna I: 839, av fröken *Stenberg m. fl.*, och II: 1084, av herr *Nordstrandh m. fl.*, vari yrkats, att riksdagen skulle besluta, att elevantalet för heltidsanställd skolsköterska inom grundskolan, fackskolan, gymnasiet och yrkesskolan skulle begränsas till 800 elever från och med budgetåret 1969/70 samt att reglerna för distriktsköterskans medverkan inom skolhälsovården inom den fristående grundskolan skulle bli föremål för ändring i enlighet med vad i motionerna anförts,

dels de likalydande motionerna I: 840, av herr *Wirtén m. fl.*, och II: 1083, av herr *Källstad m. fl.*, vari anhållits, att riksdagen måtte uttala, att vidareutbildningen tills vidare borde dimensioneras så att den kunde taga emot 70 procent av de sjuksköterskor som utexaminerades från grundutbildningen varje år samt att linjerna psykiatrisk sjukvård samt medicinsk-kirurgisk sjukvård borde vidgas att omfatta två terminer,

dels motionen II: 1081, av fru *Kristensson m. fl.*,

dels ock motionen II: 1085, av herr *Wennerfors*.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt,

1. att riksdagen måtte

a) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 840

Ang. vidareutbildning av sjuksköterskor och II: 1083, nämnda motioner i vad de avsåge omfattningen av de föreslagna vidareutbildningslinjerna i medicinsk och kirurgisk sjukvård samt i psykiatrisk sjukvård, godkänna de i statsrådsprotokollet över utbildningsärenden för den 15 mars 1968 förordade riktlinjerna för anordnande av vidareutbildning av sjuksköterskor,

b) godkänna vad i statsrådsprotokollet förordats angående statsbidrag till nämnda vidareutbildning,

c) besluta, att barnmorskeläroanstalterna, centralskolan för specialutbildning av barnsjuksköterskor och statens distriktssköterskeskola skulle upphöra den 1 juli 1969,

d) bemyndiga Kungl. Maj:t att träffa de avtal med landstingskommunerna och de landstingsfria städerna som erfordrades för avveckling av den under punkt c) nämnda statliga utbildningen,

2. att riksdagen för budgetåret 1968/69 på driftbudgeten under åttonde huvudtiteln måtte anvisa

a) till Barnmorskeläroanstalterna: Avlöningar ett förslagsanslag av 1 060 000 kronor,

b) till Barnmorskeläroanstalterna: Omkostnader ett förslagsanslag av 507 000 kronor,

c) till Utbildning av viss sjukvårdspersonal ett förslagsanslag av 747 000 kronor,

d) till Statens institut för högre utbildning av sjuksköterskor: Avlöningar ett förslagsanslag av 3 437 000 kronor,

e) till Statens institut för högre utbildning av sjuksköterskor: Omkostnader ett förslagsanslag av 5 796 000 kronor,

3. att riksdagen i anledning av motionerna I: 840 och II: 1083, i vad de avsåge vidareutbildningens dimensionering, måtte giva Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört,

4. att riksdagen måtte avslå motionen II: 1085 om utbildningen av operationsassistenter,

5. att riksdagen i anledning av motionerna I: 838 och II: 1082, i vad de av-

Ang. vidareutbildning av sjuksköterskor såge den föreslagna vikariatstjänstgöringen på barnmorskelinjen, måtte giva Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört,

6. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 838 och II: 1082, i vad de avsåge studiesociala förmåner under hela utbildningstiden,

7. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 839 och II: 1084 om skolhälsovården,

8. att riksdagen måtte avslå motionen II: 1081 om bidrag till eleverna vid statens institut för högre utbildning av sjuksköterskor.

Reservation hade avgivits av herrar *Virgin* (h), *Kaijser* (h), *Wallmark* (h), *Turesson* (h) och *Nordstrandh* (h), vilka ansett,

dels att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade,

dels att utskottet bort under 5 hemställa, att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 838 och II: 1082, såvitt nu vore i fråga, besluta, att den i propositionen föreslagna tjänstgöringen under fyra veckor på utbildningslinjen för förlossnings- och mödravård skulle hava karaktär av utbildning i stället för tjänstgöring och förläggas till barnmorskelläraanstalterna eller kvinnokliniker med väldokumenterad erfarenhet av barnmorskeutbildning och för denna utbildning väl skolad personal,

dels ock att utskottet, vid bifall till yrkandet beträffande 5, bort under 6 hemställa, att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 838 och II: 1082, såvitt nu vore i fråga, uttala, att studiesociala förmåner borde utgå till eleverna på linjen för förlossnings- och mödravård under hela utbildningstiden.

Herr **KAIJSER** (h):

Herr talman! I föreliggande utlåtande behandlas vidareutbildningen av sjuksköterskor. För tre år sedan fattade vi beslut om den nya grundutbildningen. Bortsett från möjligen en eller ett par

skolor som började med den nya utbildningen i förväg har grundutbildningen ännu inte kommit så långt att några elever färdigutbildats. Det innebär att vi inte har fått tillfälle att pröva värdet av denna nya utbildningsform, som är väsentligt annorlunda än den tidigare utbildningsformen. Det beror framför allt på att det lärlingssystem som man kan säga utgjorde en betydande del i det förra systemet numera har slopats.

I fråga om den vidareutbildning som det här gäller har i stort sett enighet rått. Det är bara i en fråga som det har varit olika uppfattningar, nämligen när det gäller barnmorskeutbildningen, utbildningen i obstetrik och gynekologi. I den frågan har det varit en diskussion om hur lång utbildningen skall vara. Den har ju under tidernas lopp förkortats men den är ändå längre än inom de andra linjerna.

För att komma till rätta med detta problem har skolöverstyrelsen föreslagit att vikariat på tjänst vid sjukhus skall få förekomma under fyra veckor. Denna vikariatstjänst under fyra veckor skulle delas upp med två veckor på gynekologisk avdelning och två veckor på obstetrisk avdelning. Den skulle sålunda bli ganska sönderhackad. Detta har från många håll kritiserats.

Jag vill framhålla att departementschefen har varit mycket tveksam beträffande den föreslagna anordningen. Han säger att vikariatstjänstgöringen är en diskutabel lösning av de problem som sammanhänger med utbildningen på den avsedda linjen. Han fortsätter: »Förslaget bör emellertid få läggas till grund för försöksverksamhet. Därvid bör speciellt uppmärksammas om vikariatsperioden kan anses utgöra en rationell och av utbildningsmålet motiverad del av utbildningen.» Därefter följer en som jag tycker mycket viktig sats då han säger: »Det bör också särskilt prövas om eleverna vid vikariatsperiodens början fått det minimum av utbildning som kan anses erforderligt för innehav av vikariat på avsedda tjänster.»

Jag tror att det är fullständigt riktigt av departementschefen att vara ganska tveksam huruvida denna vikariatsutbildning verkligen kan motsvara den utbildning som man vill ha.

Utskottet har också en skrivning som skärper kravet på denna utbildning. Man har ansett att vikariatet måste vara förenat med en ordentlig handledning för att det skall bli någon utbildning under vikariatstiden. Utskottet skriver: »Utskottet vill också kraftigt understryka vikten av att man på allt sätt söker tillgodose elevernas behov av handledning under denna tjänstgöring. Detta uppnår man bäst om vikariats-tjänstgöringen i den utsträckning det är möjligt förläggs till utbildningsanstalternas sjukhus eller annat sjukhus med personal som har väl dokumenterad lämplighet för handledaruppgiften.» Jag har läst detta så att det är ett önskemål från utskottets sida, inte ett absolut krav. Jag tycker att det skall vara ett absolut krav att det blir en verklig undervisning och en verklig handledning. Det är detta som är den vid utlåtandet fogade reservationens önskemål.

Det finns flera olika skäl för denna inställning. Ansvaret för förlossningsvård, inklusive förvård och eftervård, ligger i stor utsträckning på barnmorskan. Hon har också ansvar för mödravård — förebyggande mödravård och även eftervård i samband med en förlossning. En stor del av förlossningarna sker fortfarande vid odelade lasarett där läkarna icke har någon specialutbildning i obstetrik och gynekologi. Deras utbildning är kortare än vad den var tidigare. Förr var den fyra månader, nu är den tre månader. Sannolikt kommer den enligt nästa studieordning att bli bara två månader. Det betyder att de läkare som kommer till de odelade lasarett, där en stor del av förlossningarna fortfarande äger rum, har en lägre utbildning än tidigare i detta ämne. På barnmorskorna faller därför ett

Ang. vidareutbildning av sjuksköterskor större ansvar än tidigare på dessa avdelningar.

Det finns många specialavdelningar, av vilka en del inte är så stora och bara har en specialutbildad läkare. Underläkarna vid dessa avdelningar har ofta inte så omfattande utbildning inom specialiteten. Det är ofta en enda specialutbildad läkare, som ju inte alltid kan stå till tjänst. Det innebär att barnmorskan även på sådana avdelningar ensam och självständigt får ta ställning till allvarliga problem.

Visserligen är grundutbildningen för sjuksköterskorna något förlängd, men i stället för två månaders utbildning i obstetrik har de i princip en månad. Det innebär att sjuksköterskorna, som skall fortsätta sin utbildning till att bli barnmorskor och får specialutbildning i obstetrik och gynekologi kommer att ha en mindre grundutbildning än de tidigare hade när de började denna specialutbildning.

Jag kommer att beröra ytterligare en punkt i detta sammanhang. Om dessa elever vikarierar på en tjänst, har de ett ansvar för att sköta den tjänsten. Man kan då fråga sig: Vem bär ansvaret för det hela, när en som icke har behörighet som barnmorska vikarierar på tjänsten och som visserligen skall kunna räkna med att få en viss handledning men som ändå inte med säkerhet kan räkna på detta? Jag tycker att denna ansvarsfråga är ett av de moment som det i detta sammanhang inte har ägnats någon tanke åt.

Enligt vår mening bör denna utbildning under fyra veckor anordnas som en verklig utbildning. Under denna tid bör en verklig handledning av eleverna kunna komma till stånd, och enligt vad som under hand kunnat inhämtas finns det praktiska möjligheter att ordna utbildning under ifrågavarande fyra veckor på barnmorskkeläroanstalterna och vissa kvinnokliniker med väldokumenterad erfarenhet av barnskötselutbildning och för denna utbildning väl sko-

Ang. vidareutbildning av sjuksköterskor
lad personal. Enligt min mening är det utan tvivel viktigt att ordna denna tjänstgöring icke som en vikariatstjänstgöring utan som en formell och riktig utbildning under noggrann handledning. Jag tänker som sagt inte minst på ansvarsfrågan, som jag inte har sett omtalad i detta sammanhang. Jag vill erinra om att flera remissinstanser har tillstyrkt detta förslag. Jag tycker att remissinstansernas yttranden blivit ganska kortfattat refererade i propositionen.

Svenska barnmorskeförbundet har i sitt yttrande anfört: »Beträffande den föreslagna vikariatstjänstgöringen under 4 veckor finner Barnmorskeförbundet det vara en oavvislig fördel att eleven får fullgöra hela sin utbildningstid vid undervisningsanstalten. Läraren får härigenom tillfälle att på ändamålsenligt sätt handleda elevens praktiska arbete. Det framstår för Barnmorskeförbundet som otänkbart att en obetydlig besparing av studiemedel skulle vara den omedelbara anledningen till anordningen i fråga om vikariatstjänstgöringen under barnmorskeutbildningen. Självfallet bör eleven under hela sin studietid åtnjuta studiemedel.»

Det betyder alltså att förbundet anser att det inte bör vara fråga om ett vikariat utan om en studietid.

Samma sak säger Sveriges sjuksköterskelevers förbund, som anser att vikariatsperioden inte kan betraktas som utbildningstid och därför bör ersättas av normal utbildning på samma typ av avdelningar.

Jag tycker att många olika skäl talar för att vi härvidlag skall följa vad dessa remissinstanser har yttrat och bifalla reservationens yrkande, som går ut på att den tjänstgöring det här gäller skall ske vid utbildningsanstalterna eller vid de anknutna sjukhusen och att eleverna under denna tid skall kunna åtnjuta studiesociala medel.

När det gäller sådana saker som barnmorskeutbildning känner jag mig alltid mycket allvarlig till sinnes. Den som

själv med en relativt kort specialutbildning inom obstetrik och gynekologi haft att svara för en förlossningsavdelning, vet hur tungt man känner detta ansvar och vet hur väsentligt det är att man kan ordna förlossningsvården på bästa sätt. Det är ett fysiologiskt skeende som skall ledas där, ett fysiologiskt skeende där olyckliga komplikationer kan göra att två människors liv står på spel. För mig har det alltid varit en angelägen sak att försöka att ordna det på allra bästa sätt, och jag tror att vikariatstiden är ett felaktigt sätt att ordna denna sak på. Det bör i stället anordnas en undervisning så att man kan garantera att eleverna får en handledning under tiden.

Även om utskottets utlåtande ställer kravet på handledning högre än vad som görs i propositionen garanterar det ändå inte att en sådan handledning verkligen kommer till stånd. Man skall försöka ordna saken men det är inte obligatoriskt.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr statsrådet **MOBERG**:

Herr talman! Låt mig först konstatera att utskottet i allt väsentligt är enigt i denna viktiga fråga om vidareutbildningen av sjuksköterskor.

På den punkt som herr Kaijser här tagit upp var den ursprungliga utredningen, sjuksköterskeutredningen, redan på sin tid delad i sin uppfattning. Den hade en naturlig strävan att göra utbildningstiden så likartad som möjligt för olika kategorier, och här kom man inte riktigt överens.

Sedan fick skolöverstyrelsen i uppdrag att se över problemet en gång till, och jag kan försäkra herr Kaijser att när vi i departementet slutligt tagit ställning till denna viktiga fråga, har vi gjort oss underrättade om att det förslag, som nu framlagts, skall kunna ge en fullt betryggande utbildning åt dessa personer. Den tjänstgöring som

är inlagd kommer enligt dåvarande medicinalstyrelsen att äga rum i sådana former att den kommer att vara en väl integrerad del av utbildningen i övrigt.

Styrelsen förutsätter nämligen att de förordnade placeras av utbildningsanstalten i samråd med det sjukhus där vikariatet skall göras. Vidare förutses att det ankommer på den ledande barnmorskan att instruera och övervaka arbetet bland dessa unga människor. Enligt styrelsen är det naturligt att de unga, erfarna kollegerna handleder de yngre och ansvarar för de mer komplicerade fallen.

Vi har verkligen lagt ned ett ordentligt arbete på att få fram ett förslag som vi anser vara till fyllest. Men, har jag sagt i departementschefsanförandet, skulle det visa sig att det trots allt inte uppfyller alla krav, får vi ompröva frågan. Därför föreslås att man skall göra denna anordning på försök.

Herr KAIJSER (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara säga att försöken att åstadkomma en lika lång och likartad utbildning har inte lyckats på andra håll heller. Det är olika ansvar som ställs. Men på barnmorskorna ställs ett ovanligt stort ansvar i jämförelse med andra, ty de har att handleda förlossningsvården under en tid, då när som helst allvarliga komplikationer kan inträda och där händelseförloppet kan vara mycket snabbt. Det krävs därför att man är väl orienterad och har god utbildning.

Jag frapperas emellertid av att det är skolöverstyrelsen som har hand om de här frågorna. Jag har alltid varit en smula skeptisk emot skolöverstyrelsen när det gäller diskussioner om medicinska problem. Det är lätt att tala om sådana vid skrivbordet. Men det är en helt annan sak att klara av dem vid sjuksängen, det försäkrar jag.

Vidare har de barnmorskor som skall vara handledare ofta semester under sommaren. Då kan det bli så att en vi-

Ang. vidareutbildning av sjuksköterskorkarie får vara handledare för en annan vikarie. Det är inte alls säkert att detta kan bli ett lyckat arrangemang. Jag är därför inte säker på att man med utskottets utformning av beslutet kan garantera att eleverna får den handledning som behövs.

Herr statsrådet **MOBERG**:

Herr talman! Med anledning av herr Kaijsers yttrande vill jag bara tillägga att det fortfarande är medicinalstyrelsen — alltså nuvarande socialstyrelsen — som har givit skolöverstyrelsen de här synpunkterna rörande sättet att garantera den standard som jag refererade till.

Fru **OHLSSON, LILLY**, (s):

Herr talman! Den aktuella frågan har ju behandlats mycket ingående här, och jag skall därför bara med några korta ord beröra den. Jag vet att timmen är sen och vill inte gärna att ledamöterna i kammaren skall behöva stanna kvar längre än nödvändigt.

Med anledning av herr Kaijsers yttrande vill jag bara säga, att reservanternas skrivning måhända är något hårdare än utskottets skrivning. Den verkliga skillnaden är dock mycket liten.

Jag är ju själv motionär i den fråga som givit upphov till diskussionen, men jag anser att det under alla förhållanden är mera korrekt att hålla sig till den uppgjorda kompromissen. Skillnaden blir faktiskt inte så stor. För eleverna blir det den skillnaden, att de erhåller lön som vikarier i stället för att under denna tid få studielön. Deras ekonomiska ställning blir alltså inte sämre.

Jag är mycket glad över utskottets skrivning. Barnmorskeskolorna har enligt min övertygelse faktiskt möjligheter till ett individuellt urval av elever till vikariatet på de utbildningsanstalter, som är nämnda i utskottets skrivning och på de — om jag får kalla dem så — satellitsjukhus där den aktuella för-

Ang. vidareutbildning av sjuksköterskor

söksverksamheten också kan bedrivas. När vikariatet förläggs till utbildningsanstalter eller kliniker med tillgång till en väldokumenterad handledning har skolans ledning också möjlighet att ge speciell handledning till den elev, som inte fått tillräcklig erfarenhet av ore-gelbundna förlossningar, som kanske är omogen och något osjälvständig och därför behöver speciell uppsikt. Där har man också erfarenheter av klinisk barnmorskeutbildning och känner till inte enbart eleverna, utan också verksamheten vid de vårdavdelningar på kliniken där eleverna skall fullgöra sin vikariatjänst.

I egenskap av motionär är jag glad över utskottets skrivning och vill där-för yrka bifall till utskottets utlåtande.

Herr **KAIJSER** (h) kort genmäle:

Herr talman! Det var bara en liten detalj som jag är litet orolig för. Hur blir det med ansvarsfrågan om det händer någonting? Vikarien, som alltså är självständig, blir väl ansvarig för om det händer någonting på grund av att det inte har skötts riktigt. Eleven kan ju ändå aldrig bli ansvarig för det. Jag kan förstå om sjuksköterskelevförbundet är tveksamt på denna punkt.

Fru **HAMRIN-THORELL** (fp):

Herr talman! Jag skulle kunna in-skränka mig till att instämma i det herr Kaijser har sagt, men vill tillägga ett par meningar. Jag anser detta vara en så allvarlig fråga att ingen människa kan hjälpa att tiden är långt framskri-den.

Barnmorskorna själva och de elever som skall vikariera på sjukhusen har givit uttryck för stor tveksamhet inför den anordning som nu kommer att trä-da i kraft. Det säger mycket att dessa elever direkt talar om att de känner sig synnerligen tveksamma inför att med den utbildning de har bakom sig kom-ma ut på sjukhusen under de fyra vec-

korna. Den som inte grundligt har satt sig in i detta ärende kanske också stäl-ler sig frågan: Hur går det om det kom-mer in elever som vikarierar för deras egna handledare? Får de då själva den handledning de behöver? Man kan fun-dera över om de bara utgör en lättill-gänglig arbetskraft, som man vill ha un-der sommarvikariatet på sjukhusens förlossningsavdelningar. Det är enligt min mening tveksamt om de önskemål, som utskottsutlåtandet innehåller, verk-ligen blir utförda i praktiken.

För övrigt anser jag att enbart det att barnmorskornas utbildning har blivit förkortad, liksom läkarnas utbildning i obstetrik och gynekologi också är det, måste inge kvinnorna i detta land en viss tveksamhet inför den framtida ut-vecklingen och om de krav de har rätt att ställa på att alltid ha tillgång till ex-pertis under och vid förlossningarna kan uppfyllas.

Jag kommer att rösta för reservatio-nen.

Fru **OHLSSON, LILLY**, (s):

Herr talman! Jag vill inte förlänga debatten utan bara säga, att det är bättre med en välvillig skrivning än med en avslagen reservation.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner beträffande ut-skottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan komme att framställas först särskilt i fråga om punkterna 1—4, där-efter särskilt angående vardera punk-ten 5 och 6 samt vidare särskilt rörande punkterna 7 och 8.

På gjord proposition bifölls därpå vad utskottet i punkterna 1—4 hem-ställt.

Sedermera gjorde herr talmannen en-ligt de avseende punkten 5 framkomna yrkandena propositioner, först på bi-fall till utskottets hemställan samt vi-

dare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen i förevarande del; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Kaijser* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 108 punkten 5, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen i förevarande del.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstningen genom uppresning; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

På särskilda propositioner bifölls där- efter dels utskottets hemställan i punkten 6, dels ock vad utskottet hemställt i punkterna 7 och 8.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 110, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av en fastighet i Sundsvall;

nr 111, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att i vissa fall avstå allmänna arvsfondens rätt till arv;

nr 112, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om viss ändring i statens pensionslöneförordning m. m.;

nr 113, i anledning av riksdagens år 1967 församlade revisorerers berättelse i vad avser räkenskapsgranskningens organisation inom den statliga förvaltningen;

Ang. vidareutbildning av sjuksköterskor

nr 114, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rikskonserter m. m. jämte motioner; och

nr 115, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avgift för innehav av navigeringsmottagare jämte motioner.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

På framställning av herr talmannen beslöts att handläggningen av återstående ärenden å föredragningslistan skulle uppskjutas till ett annat sammanträde.

Anmälades statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 234, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående organisation m. m. av försvarets materielförvaltning i central instans m. m.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan i utlåtande nr 106 bifölles även av andra kammaren.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 252, i anledning av vissa av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag för budgetåret 1968/69 till bostadsbyggnad m. m. jämte motioner;

nr 253, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om ökat ekonomiskt stöd åt barnfamiljer jämte motioner; samt

nr 254, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående riktlinjer för företagareföreningarnas organisation och verksamhet.

Anmälades och bordlades

utrikesutskottets utlåtanden:

nr 6, i anledning dels av Kungl. Maj:ts skrivelse nr 23 med redogörelse för verksamheten inom Europarådets ministerkommitté under år 1967 jämte i

ämnet väckt motion, dels skrivelse från den svenska parlamentariska delegationen hos Europarådets rådgivande församling med redogörelse för församlings-sessionerna under år 1967;

nr 7, i anledning av Kungl. Maj:ts skrivelse med överlämnande av redogörelse från Nordiska rådets svenska delegation jämte i ärendet väckta motioner;

nr 8, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av konsularkonvention mellan Sverige och De Socialistiska Rådsrepublikernas Union; samt

nr 9, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av 1968 års internationella kaffeavtal;

statsutskottets utlåtanden:

nr 116, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående kostnader för FN-styrkan på Cypern;

nr 117, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag om viss kreditgaranti åt svensk varvsindustri jämte motioner;

nr 118, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående uppförande av förvaltningsbyggnad i kvarteret Garnisonen i Stockholm jämte motioner; samt

nr 119, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående teknisk och medicinsk utbildning och forskning i Linköping m. m. jämte motioner;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av priserna på vissa jordbruksprodukter, m. m., såvitt propositionen hänvisats till bevillningsutskottet; samt

nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m. jämte motioner;

bankoutskottets utlåtanden och memorial:

nr 29, i anledning av motioner om utbyggd statlig prognosverksamhet och ekonomisk planering;

nr 41, angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden;

nr 42, angående verkställd granskning av Stiftelsen Riksbankens jubileumsfonds verksamhet och förvaltning;

nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av likviditets- och kassakvotslagen den 25 maj 1962 (nr 256), m. m., jämte motioner;

nr 45, i anledning av motioner om utredning rörande allmänna pensionsfonden m. m.; samt

nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts skrivelse med redogörelse för Nordiska rådets sextonde session;

första lagutskottets utlåtande och memorial:

nr 37, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken m. m., dels ock en motion om begränsning av utredningar beträffande bagatellförelser; samt

nr 38, angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 43, i anledning av motioner angående pensionsgrundande inkomst och arbetsgivaravgift inom den allmänna försäkringen;

nr 44, i anledning av motion om ersättning från den allmänna sjukförsäkringen för vissa vacciner;

nr 45, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om procentsatsen för uttag av avgift under åren 1970—1974 till försäkringen för tilläggs-pension jämte i ämnet väckta motioner; samt

nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 1 § kommunaltjänstemannalagen den 3 juni 1965 (nr 275), m. m.;

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av priserna på vissa jordbruksprodukter, m. m., jämte motioner;

nr 29, i anledning av motioner om stöd till vallfröodlingen;

nr 30, i anledning av motioner angående trädgårdsnäringen; samt

nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående den framtida dispositionen av vissa s. k. häradsjordar; ävensom

allmänna beredningsutskottets utlåtanden:

nr 37, i anledning av motioner angående svensk invandrings- och minoritetspolitik och om utredning angående de språkliga och kulturella minoriteternas ställning i Sverige;

nr 39, i anledning av motioner om utredning angående orsakerna till butiksstölder;

nr 40, i anledning av motion om en för riksdag och regering gemensam utredningscentral;

nr 41, i anledning av motioner om femdagarsvecka året om inom försvaret; samt

nr 42, i anledning av skilda motioner om rabatt vid resor på statens järnvägars eller postverkets busslinjer.

Anmäldes och bordlades följande motioner:

nr 967, av herrar *Brundin* och *Hübienne*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 122, angående begränsning av svavelhalten i eldningsolja; samt

nr 968, av herr *Jansson, Paul, m. fl.*, i anledning av styrelsens för riksdagens förvaltningskontor skrivelse angående ersättning för deltagande i interparlamentariskt möte.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 22.56.

In fidem

K.-G. Lindelöw

/Solveig Gemert